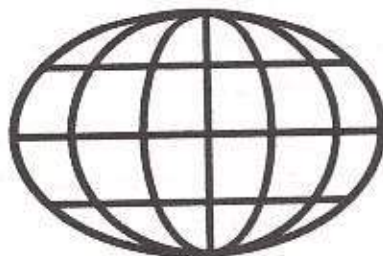

AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
IM. BRONISŁAWA CZECHA W KRAKOWIE

FOLIA TURISTICA

Nr 5 — 1995

TURYSTYKA W KRAKOWIE

KRAKÓW 1995

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Przewodniczący: prof. dr hab. Anna Nowakowska

Zastępca Przewodniczącego: dr Zygmunt Kruczek

Członkowie: prof. dr hab. Stefan Bosiacki, prof. dr hab. Ryszard Gałecki,
prof. dr hab. Stanisław Liszewski, prof. dr hab. Janusz Zdebski

Sekretarz: dr Wiesława Marczyk

Recenzent zeszytu: prof. dr hab. Stanisław Liszewski
prof. dr hab. Anna Nowakowska

Redaktor zeszytu: dr Zygmunt Kruczek

Adres Redakcji: Al. Jana Pawła II 78, 31-571 Kraków

Skład komputerowy: Uczelniany Ośrodek Informatyki, AWF Kraków

Druk: Dział Poligrafii AWF Kraków, ul. Grzegorzeczka 24a

Zam. 162/95, nakład 200+15 egz.

SPIS TREŚCI

OD REDAKCJI	5
-------------------	---

ARTYKUŁY

Kazimiera Orzechowska-Kowalska: <i>Analiza wybranych walorów krajoznawczych Krakowa</i> <i>(zasoby, stan, udostępnienie, wartości poznawcze i emocjonalne).....</i>	9
Zygmunt Kruczek, Katarzyna Stanisławczyk: <i>Ocena dostępności walorów krajoznawczych i bazy hotelowej Krakowa</i> <i>dla turystów niepełnosprawnych.....</i>	29
Leszek Mazanek: <i>Gospodarka turystyczna w Krakowie.....</i>	47
Marian Nowakowski: <i>Bariery rozwoju turystyki w Krakowie.....</i>	61
Renata Seweryn: <i>Wykorzystanie bazy noclegowej i jego determinanty na przykładzie</i> <i>Oddziału "Orbis" S.A. w Krakowie w latach 1986 - 1992</i>	77
Wiesław Alejziak: <i>Turystyka a przestępczość i zjawiska patologii społecznej</i> <i>(zarys problematyki i koncepcja badań na przykładzie Krakowa)</i>	97

SPRAWOZDANIA Z BADAŃ

Artur Kurek: <i>Turystyka w Krakowie - opinie mieszkańców</i>	127
Stanisław Bisztyga: <i>Stan usług turystycznych Krakowa w opiniach odwiedzających go</i> <i>turystów</i>	141
Jacek Karaś, Robert Krupa: <i>Ocena lokalizacji obiektów noclegowych na terenie Krakowa.....</i>	153

CONTENTS

EDITORIAL NOTE	5
----------------------	---

ARTICLES

Kazimiera Orzechowska-Kowalska: <i>Tourist Values of Cracow (Monuments, Condition, Accessibility, Intellectual and Emotional Values)</i>	9
Zygmunt Kruczek, Katarzyna Stanisławczyk: <i>Assessment of the Accessibility of Cracow Sights and Hotels for Disabled Tourists</i>	29
Leszek Mazanek: <i>Tourist Economy in Cracow</i>	47
Marian Nowakowski: <i>Barriers of Development of Tourism in Cracow</i>	61
Renata Seweryn: <i>The Utilization of the Accommodation Basis and its Determinants. On the Example of PP "Orbis" Hotels in Cracow in the Years 1986-1992</i>	77
Wiesław Alejziak: <i>Tourism versus Criminality and the Phenomena of Social Patology (an Outline of the Problems and the Concept of Research on the Basis of Cracow)</i>	97

RESEARCH REPORTS

Artur Kurek: <i>Tourism in Cracow in its Inhabitants' Opinions</i>	127
Stanisław Bisztyga: <i>Visitors' Opinion of Tourism in Cracow</i>	141
Jacek Karaś, Robert Krupa: <i>Assessment of the Location of Accomodation Buildings in Cracow</i>	153

Od Redakcji

Profil programowy czasopisma "Folia Turistica" - prezentowanie badań, z zakresu różnych dziedzin nauki, nad turystyką jako wspólnym polem badawczym - został w tym numerze zawężony kryterium terytorialnym. Wszystkie zamieszczone tu artykuły i sprawozdania z badań łączy Kraków jako główny cel lub przykład prowadzonych badań.

Ranga Krakowa - centrum turystyki krajowej i międzynarodowej, nagromadzenie tutaj wielu atrakcji turystycznych nie tylko przyciąga miliony odwiedzających, ale zachęca także do rozległych badań nad istotą zjawisk turystycznych, Kraków traktowany jest jako swoisty poligon w badaniach nad różnorodnymi warunkowaniami rozwoju turystyki w dużych centrach miejskich.

Zainicjowane w 1991 r., z inspiracji Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki, badania nad turystyką w Krakowie, podjęte przez zespół pracowników Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie zostały zakończone raportem¹; wybrane jego fragmenty opracowane w formie artykułów zostały wykorzystane w tym numerze.

W prezentowanych artykułach z tego studium oceniono walory turystyczne Krakowa oraz ich dostępność dla turystów niepełnosprawnych, a także stopień rozwoju gospodarki turystycznej w mieście. Ciekawe - z punktu widzenia osiągniętych wyników - są badania postaw mieszkańców Krakowa wobec turystyki, a zwłaszcza ich opinii o planowanych inwestycjach turystycznych. Na uwagę zasługują również wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród turystów odwiedzających Kraków, pozwalających na porównanie Krakowa z innymi miastami turystycznymi.

Dwa artykuły poświęcono bazie hotelowej - metodzie oceny lokalizacji obiektów hotelowych oraz ocenie wykorzystania bazy noclegowej w Krakowie w latach 1986 - 1992. Artykuł dotyczący przestępczości i patologii społecznej (związanej z turystyką) został również odniesiony do Krakowa.

Mam nadzieję, że koncepcja monotematycznych numerów "Folii Turistici" zostanie przychylnie przyjęta przez Czytelników i będzie kontynuowana w następnych edycjach tego czasopisma.

Obecny numer "Folii Turistici" uzyskał nową szatę graficzną. Równocześnie sygnalizujemy, że następny numer pojawi się w zmienionej okładce. Redakcja wdzięczna będzie Czytelnikom za wszelkie uwagi i propozycje odnośnie zawartości czasopisma jak i jego wyglądu.

Zygmunt Kruczek

PRZYPISY

1. *Analiza zjawisk turystycznych w obszarach recepcji na przykładzie Krakowa i Krzeszowic. 1991. Raport z badań wykonanych na zlecenie UKFiT. Praca zbiorowa pod redakcją Z. Kruczka. Mnp w Katedrze Turystyki AWF w Krakowie.*

ARTYKUŁY

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Kazimiera
Orzechowska-
Kowalska
Katedra Turystyki AWF,
Kraków,
Al. Jana Pawła II 78.

Analiza wybranych walorów krajoznawczych Krakowa (zasoby, stan, udostępnienie, wartości poznawcze i emocjonalne)

Tourist Values of Cracow (Monuments, Condition, Accessibility, Intellectual and Emotional Values)

Cracow has been recognized as an international tourist centre due to its sightseeing values of high quality. Architecture and construction monuments represent the most important ones because of their quantity and quality. Nine hundred and ninety eight most valuable old buildings, out of 6380 preserved ones, have been registered on a monuments list. They were submitted to my analysis. It defined the style of preserved buildings (table 3, fig.3), their ownership structure (table 4, fig.4) and their present function (table 5, fig.4). It also described their spatial structure (table 2, fig.1) and evaluated the condition of information plates placed on the examined buildings. During the listing the attempt was made to specify the cognitive and emotional values of the analysed buildings as well as their authenticity (table 6, 7, 8). To achieve this purpose Likert's scale of social sciences was applied.

The analysis of tourist values of Cracow was conducted on the basis of a specially prepared questionnaire. The obtained information served for setting up a computer database.

1. Uwagi wstępne ¹

Mimo znacznej koncentracji jednostek naukowych zajmujących się badaniami turystycznymi w Krakowie, stan badań nad zasobami krajoznawczymi województwa miejskiego krakowskiego oraz samego miasta jest niezadowalający. Również stopień wykorzystania wyników badań dla celów polityki turystycznej jest minimalny. Badania są rozproszone i prowadzone wycinkowo. Jednostki tworzące sektor obsługi ruchu turystycznego odczuwają brak zrelatywizowanych informacji o walorach potrzebnych dla tworzenia oferty turystycznej; stąd też podnoszą się głosy mówiące

o stworzeniu komputerowego banku informacji o walorach miasta, z myślą o włączeniu się do ogólnopolskiego systemu informacji turystycznej².

Próbie stworzenia bazy danych o walorach krajoznawczych miasta podjęto w Katedrze Turystyki AWF w Krakowie w latach 1990/91. Ogrom prac związanych z liczącą ok. 1000 obiektów bazą danych sprawił, iż opracowanie to należy traktować jako wstęp do systematycznych analiz czasochłonnych i trudnych również ze względów metodologicznych. Jednakże zgromadzone materiały pozwoliły stworzyć komputerowy bank danych, pierwszy tego typu informator o walorach w Krakowie.

2. Cel badań, narzędzie badawcze

Podjęto badania nad walorami krajoznawczymi Krakowa przyjęto kilka zasadniczych celów. Były to:

- ocena stanu walorów krajoznawczych miasta i ich wykorzystanie dla potrzeb turystyki,
- opracowanie inwentaryzacji walorów krajoznawczych Krakowa z uwzględnieniem ich klasyfikacji, stanu własności i pełnionych przez obiekt funkcji, stopnia degradacji obiektu, określenia wartości obiektu z punktu widzenia poznawczego, użytkowego i emocjonalnego oraz oceny oprawy informacyjnej dla potrzeb turystyki,
- założenie komputerowej bazy danych dla przeprowadzonej inwentaryzacji obiektów zabytkowych w programie Dbase IV.0 umożliwiającej przetwarzanie informacji zakodowanej cyfrowo. Dodatkowo w okienku "memo" dołączono dla każdego obiektu (waloru) specjalny opis. Powstała w ten sposób baza, aby mogła spełniać swoje funkcje, winna być corocznie aktualizowana. Taki właśnie rejestr jest przydatny między innymi dla systemu informacji turystycznej.

Badania walorów krajoznawczych zostały przeprowadzone wg specjalnie opracowanego do tego celu programu - ankiety, skorelowanej z komputerową bazą danych (wzór ankiety w załączeniu). Ankieterami byli studenci kierunku turystyka AWF w Krakowie. Zebrane materiały zostały przetworzone za pomocą metod statystycznych (obliczenie tabelaryczne, wskaźniki, średnie, wykresy) z użyciem programów komputerowych przetwarzania danych oraz metod kartograficznych (mapy, kartogramy).

3. Walory krajoznawcze Krakowa - ocena zasobów

Stosunkowo wyczerpująco opracowana jest w literaturze przedmiotu systematyka walorów krajoznawczych [2, 3, 8, 11, 14, 16, 17, 18, 22], natomiast brak naukowych metod kompleksowej oceny tychże walorów. Jedną z poważniejszych pozycji na ten temat była publikacja wydana przez Instytut Turystyki [17]. Za walor krajoznawczy uważa się obiekt materialny lub przejaw kultury duchowej, który stanowi przedmiot zainteresowania turystów [5, 6, 14]. Może to być forma przyrodnicza pochodzenia naturalnego lub antropogeniczna, która jest wynikiem działalności człowieka.

W niniejszym opracowaniu uznano za walor krajoznawczy jeden z podstawowych składników krajobrazu³, a mianowicie element kulturowy, którym były zabytki architektury i budownictwa. Były one kształtowane historycznie w różnych okresach dziejowych. Nawiązują w zasadzie do stylów architektonicznych, a ich powstanie było wynikiem twórczej myśli i działalności człowieka, który zagospodarowywał świadomie przestrzeń krajobrazu.

Walory krajoznawcze środowiska kulturowego można podzielić na 10 podstawowych grup, a mianowicie:

1. zabytkowe zespoły miejskie,
2. zabytkowe zespoły wiejskie,
3. zabytkowe zespoły uzdrowiskowe,
4. zabytkowa architektura i budownictwo,
5. parki i ogrody,
6. cmentarze,
7. stanowiska archeologiczne,
8. mała architektura (krzyże, kapliczki przydrożne),
9. obiekty użytkowane na cele muzealne,
10. zabytki ruchome.

Dominującą pod względem liczebnym⁴ grupą obiektów w Krakowie są zabytki architektoniczne i budowlane. One więc stanowiły główny cel prowadzonych badań. Można dokonać ich szczegółowego podziału, biorąc pod uwagę ich funkcje i materiał jaki użyto do wzniesienia obiektu⁵, a mianowicie:

- A) architektura sakralna:
1. kościoły murowane,
 2. kościoły drewniane,

3. klasztory,
4. kaplice,
5. synagogi,
6. inne (np. dzwonnice, plebanie);

B) architektura obronna :

1. zamki (ewentualnie riuny),
2. fortyfikacje;

C) architektura rezydencjonalna :

1. pałace,
2. dwory murowane,
3. dwory drewniane;

D) architektura monumentalna

E) budownictwo mieszkalne :

1. murowane,
2. drewniane;

F) zabudowania gospodarcze :

1. murowane,
2. drewniane;

G) budownictwo przemysłowe :

1. murowane,
2. drewniane.

Atrakcyjność turystyczna Krakowa wiąże się głównie z historią naszego narodu i miejscem tego miasta w tworzeniu jego kultury.

W Krakowie zachowało się ok. 6.350 obiektów zabytkowych o wysokiej wartości artystycznej i historycznej (w tym 760 najcenniejszych, wpisanych do rejestru zabytków). Wśród zabytków architektury 10 zaliczanych jest do grupy najbardziej wartościowych. Są to: zabudowa Wzgórza Wawelskiego, zabudowa Śródmieścia w obrębie dawnych murów obronnych, Kościół Archidiecezjalny - Mariacki, Kościół Kolegiacki pw. św. Anny, Zespół Klasztorny OO. Augustianów, Zespół Klasztorny OO. Jezuitów, Zespół Klasztorny OO. Kamedułów na Bielanach, pozostałości murów miejskich, Sukiennice, Collegium Maius. Oprócz zabytków architektury znajduje się tu 5 dawnych jednostek osadniczych, ponad

100 parków, ogrodów i alei, 120 zabytków budownictwa ludowego, 130 zabytków techniki, 83 stanowiska archeologiczne, 2 zabytkowe zespoły uzdrowiskowe, 25 zabytkowych cmentarzy (tab.1). Większość z tych elementów kulturowych mieści się w obrębie Plant, tworząc niepowtarzalną scenę architektoniczną Starego Miasta. Ta koncentracja zabytków i innych walorów kulturowych na bardzo małym obszarze stanowi dodatkowy element atrakcyjności turystycznej Krakowa.

Tabela 1. Obiekty zabytkowe w 1991 w Krakowie i woj.miejskim

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym Kraków
OGÓLEM (BEZ ZABYTEKÓW RUCHOMYCH)	11 006	6 346
w tym:		
kościóły	188	71
klasztory	52	46
inne obiekty sakralne	84	15
zamki (ruiny)	10	1
budynki użyteczności publicznej	92	85
pałace	45	32
dwory	193	22
domy mieszkalne (bez zabytków budownictwa ludowego)	5 700	5 500
układy urbanistyczne	21	5
fortyfikacje	17	16
parki, ogrody, aleje	362	138
stanowiska archeologiczne	406	83
zabytki budownictwa ludowego*	3 500	200
zabytkowe układy miejskie	21	5
zabytkowe zespoły uzdrowiskowe	5	2
zabytkowe cmentarze	170	25
zabytki techniki	150	130
zabytki ruchome (poza muzeami i kolekcjami) w tys.**	510	500

Źródło: dane Wydziału Ochrony Zabytków Urzędu Miasta Krakowa.

* Dane szacunkowe. Ewidencja weryfikowana w ramach Spisu Ogólnopolskiego Zabytków Architektury i Budownictwa: prace w toku

** Dane częściowe, szacunkowe, akcje inwentaryzacyjne w toku.

W mieście znajdują się obecnie 32 muzea. Najcenniejsze zbiory gromadzą: Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu, Muzeum Narodowe z Oddziałami: Gmach Główny (galeria malarstwa i rzeźby polskiej od końca XIX w., rzemiosło artystyczne od XI do XVIII w.), Sukiennice (galeria malarstwa i rzeźby polskiej od XVIII do XIX w.), Oddział Szołayskich (sztuka cechowa, kolekcja ikon, sztuka Dalekiego Wschodu itd.), Dom Jana Matejki (obrazy i rysunki J. Matejki oraz jego prywatne zbiory artystyczne), Zbiory Czartoryskich (malarstwo polskie i obce od XV w., sztuka starożytna, rękopisy; wśród zbiorów malarstwa znajduje się słynna "Dama z gronostajem" Leonardo da Vinci), Oddział Rzemiosła Artystycznego, Oddział Czapskich (sztuka, historia - stare druki, numizmatyka, sfragistyka). Do bardzo ciekawych należą także Muzeum Historyczne m. Krakowa (z kilkoma oddziałami), Muzeum Archeologiczne, Muzeum Wyspiańskiego, a także zbiory Muzeum Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, Muzeum Historii Farmacji oraz Muzeum Przyrodnicze PAN czy Muzeum Lotnictwa i Astronautyki.

Poza licznymi obiektami zabytkowymi, o atrakcyjności miasta decyduje też współczesne życie kulturalne. Należy tu wymienić przede wszystkim działalność Filharmonii, 8 scen teatralnych, Operę i Operetkę oraz 54 stałych ekspozycji wystawowych. Atrakcyjnymi imprezami są organizowane corocznie takie imprezy, jak: Międzynarodowy Festiwal Filmów Krótkometrażowych, Muzyka w Starym Krakowie oraz Międzynarodowe Biennale Grafiki. Szczególną popularnością wśród turystów krajowych i zagranicznych cieszą się imprezy o charakterze widowiskowym, nawiązujące do dawnych tradycji, jak: Lajkonik, Wianki, Juwenalia, konkursy szopek krakowskich itp. Niezwykle piękny i charakterystyczny podmiejski folklor krakowski znany jest w całej Polsce.

Walory współczesne na obszarze Krakowa reprezentują m.in. nowe dzielnice mieszkaniowe (rozwiązania architektoniczne, np. osiedla mieszkaniowe), wyższe uczelnie (np. nowe obiekty AWF), obiekty użyteczności publicznej oraz udostępnione do zwiedzania zakłady przemysłowe, a wśród nich Huta im. Sendzimira.

Kraków - jako jedno z pierwszych miast - został wpisany na listę obiektów światowego dziedzictwa kultury UNESCO. Ważnym dopełnieniem atrakcyjności Krakowa, związanej z jego bogatą spuścizną historyczną, są liczne muzea gromadzące niezwykle cenne zabytki ruchome. O wyjątkowym miejscu Krakowa w świadomości Polaków świadczy podjęta i finansowana przez społeczeństwo

rewaloryzacja miasta, poparta uchwałą sejmową o Narodowym Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa.

4. Struktura przestrzenna obiektów zabytkowych Krakowa

Podstawę funkcji turystycznej Krakowa stanowią jego atrakcje turystyczne, m.in. zespoły zabytków, z których 760 wpisano do tzw. rejestru obiektów najcenniejszych⁶. Rozmieszczenie obiektów zabytkowych w Krakowie ma ścisły związek z rozwojem przestrzennym miasta. Kraków rozwijał się początkowo na osi pld.-płn., potem wsch.-zach. Jego najstarsze centrum stanowiło Wzgórze Wawelskie oraz liczne, luźno usytuowane osady położone u jego podnóża. Osadnicy szukali terenów położonych wyżej niż koryto Wisły (wzgórza: Krzemionki, Salwator, Skalka). Wynikało to z faktu łatwości obrony oraz stanowiło zabezpieczenie przed powodzią.

W miarę rozwoju osadnictwa następowało zagospodarowanie terenów niżej położonych. Względy obronne ustąpiły motywom gospodarczym, handlowym. Z licznych osad wyłaniały się kolejno miasta zakładane na prawie magdeburskim - Kraków (1257), Kazimierz (1355), Kleparz (1366). Ten układ przetrwał do wieku XVII, kiedy to nastąpiło scalenie szeregu samodzielnych dotąd miast i przedmieść w jeden organizm miejski. W tym okresie powstał również w bliskim sąsiedztwie starego miasta nowy twór urbanistyczny Podgórze - miasto konkurencyjne w stosunku do Krakowa.

W okresie międzywojennym przeprowadzono szeroko zakrojoną regulację urbanistyczną miasta, łącząc odrębne miasta w jedną całość. Po drugiej wojnie światowej do Krakowa zostało włączone nowo wybudowane miasto - Nowa Huta. Rezultatem tych przemian jest struktura przestrzenna obiektów zabytkowych. Ilustruje to tabela 2.

Przeważająca liczba (bo 87,5%) obiektów zabytkowych jest zlokalizowana w Śródmieściu, dzielnica ta bowiem obejmuje swoimi granicami najstarsze osady, z których powstało miasto Kraków. Należy zauważyć, iż jest on najmniej powierzchniovo dzielnicą miasta.

Kolejne fazy kształtowania się miasta widoczne są w lokalizacji obiektów zabytkowych w pozostałych dzielnicach - Podgórze (6,8%), Krowodrza (4,2%), Nowa Huta (1,5%).

Tabela 2. Rozmieszczenie obiektów krajoznawczych w Krakowie

Lp.	Dzielnica	Powierzchnia	Liczba obiektów	%	Obiekty na km ²
1	Krowodrza	6 734	42	4.2	0.006
2	Nowa Huta	11 073	15	1.5	0.001
3	Podgórze	13 090	68	6.8	0.005
4	Śródmieście	1 787	873	87.5	0.47
	Razem	32 684	998	100	0.03

Źródło: inwentaryzacja krajoznawcza.

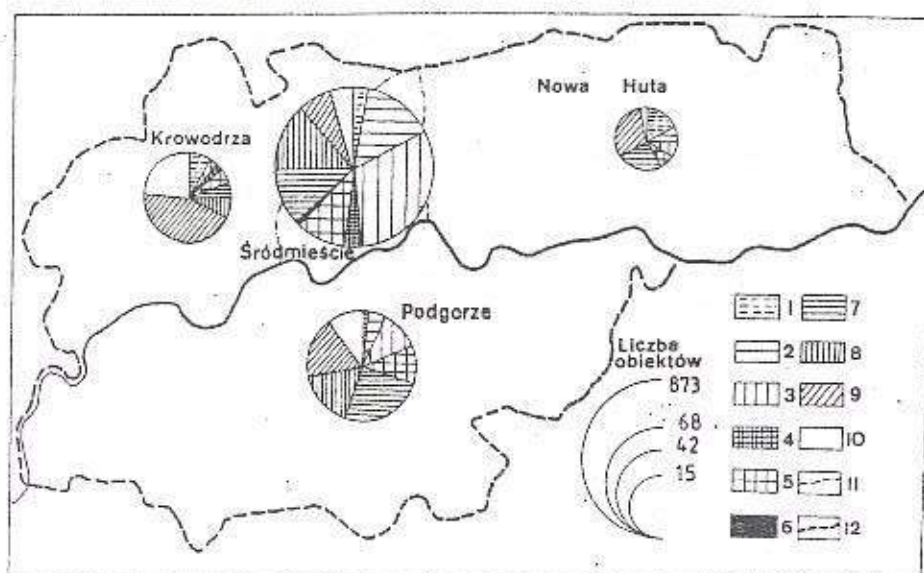
Obiekty zabytkowe miasta powstawały od zarania jego założenia aż po okres współczesny, stąd też jednym z celów badań było określenie stylu architektonicznego, jaki reprezentują wytypowane do analizy obiekty (tab. 3, ryc. 1).

Tabela 3. Struktura zabytków architektury wg stylów i dzielnic

Style Lp. architektury	Śródmieście		Krowodrza		Podgórze		N. Huta		Razem	
	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
1. romanizm	26	2.9	3	7.2	1	1.5	-	-	30	3.0
2. gotyk	210	24.1	1	2.4	3	4.4	4	26.7	218	21.9
3. renesans	160	18.3	1	2.4	7	10.3	4	26.7	172	17
4. manieryzm	32	3.7	1	2.4	5	7.4	-	-	38	3.
5. barok, rokoko	83	9.5	3	7.2	7	10.3	-	-	93	9.3
6. klasycyzm	90	10.3	3	7.2	15	22.0	7	46.6	115	11.5
7. eklektyzm	108	12.4	3	7.2	10	14.7	-	-	121	2.1
8. modernizm	90	10.3	16	38.0	14	20.6	-	-	120	12.0
9. XX wiek	74	8.5	11	26.0	6	8.8	-	-	91	9.1
Razem	873	100.0	42	100.0	68	100.0	15	100.0	998	100.0

Źródło: inwentaryzacja krajoznawcza.

Najwięcej zabytkowych obiektów (379) pochodzi z okresu największego rozkwitu miasta, przypadającego na XIV-XVI w., czyli dominacji stylów gotyku i renesansu. Prawie wszystkie te obiekty znajdują się w dzielnicy Śródmieście (95,1%), co wiąże się z ówczesnymi granicami miasta.

Ryc. 1. Struktura zabytków architektury wg stylów i dzielnic:

1. romański, 2. gotycki, 3. renesansowy, 4. manieryzm, 5. barok, 6. rokoko, 7. klasycystyczny, 8. eklektyzm, 9. modernizm, 10. XX wiek, 11. granica dzielnic, 12. granica województwa

Na drugim miejscu należy wskazać na architekturę 241 obiektów, zbudowanych na przełomie XIX/XX w. (eklektyzm i modernizm). Wznoszenie budowli w tych stylach należy łączyć z drugim bujnym okresem rozwoju miasta, które rozbudowało się pomiędzy I a II "obwodnicą krakowską" (Planty - Al. Trzech Wieszczów). Zastanawiający jest również fakt istnienia dużej liczby budowli klasycystycznych - 115 obiektów. Styl ten przede wszystkim rozwijał się w Warszawie, w tym okresie bowiem Kraków był prawie prowincjonalnym miastem. Na mocy Kongresu Wiedeńskiego w 1815 r. utworzono z Krakowa i okolicy wolne miasto nazwane Rzeczpospolitą Krakowską. Nastąpiło wówczas ożywienie ruchu budowlanego w mieście. Poza wznoszonymi nowymi obiektami przebudowano starszą strukturę mieszkaniową (stąd często obiekt sięga swą historią do XIV-XVI w., ale fasada jest już w nowym stylu) ⁷.

5. Struktura własności i funkcji obiektów zabytkowych

Jednym z celów prowadzonych badań terenowych było poznanie struktury własności i pełnionych obecnie funkcji zachowanych obiektów zabytkowych na terenie miasta Krakowa.

Z ogólnej liczby ponad 6300 obiektów zabytkowych do prezentowanej analizy wybrano 998 jednostek wpisanych do tzw. rejestru obiektów zabytkowych miasta Krakowa⁸. Autorka zastrzega się w tym miejscu, iż liczba tych zabytków nie jest stała, gdyż na bieżąco dokonywana jest zmiana kategorii rejestracji poszczególnych obiektów. Występują też duże trudności w dotarciu do aktualnych danych prowadzonych przez Państwową Służbę Ochrony Zabytków.

Badania prowadziły do poznania i określenia struktury własności obiektów zabytkowych w czterech dzielnicach miasta (tab.4, ryc. 2).

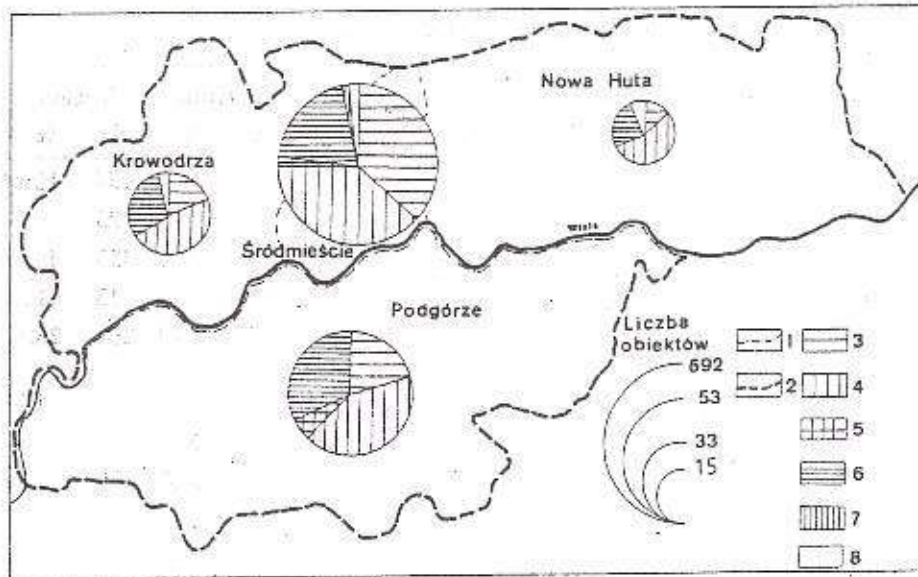
Tabela 4. Struktura obiektów zabytkowych wg dzielnic i form własności

Własność	Śródmieście		Krowodrza		Podgórze		N. Huta		Razem	
	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
1. prywatna	218	31.6	6	18.2	11	20.7	2	3.3	237	29.9
2. państwowa	231	33.4	16	48.5	22	41.5	9	60.0	278	35.0
3. spółdzielcza	109	15.8	-	-	3	5.7	-	-	112	14.1
4. kościelna	118	17.1	10	30.3	17	32.1	4	26.7	149	18.8
5. org. społ.	6	0.7	1	3.0	-	-	-	-	7	0.9
6. inne	10	1.4	-	-	-	-	-	-	10	1.3
Razem	692	100.0	33	100.0	53	100.0	15	100.0	793	100.0
Brak danych	181	-	9	-	15	-	-	-	205	-
Razem	873	-	42	-	68	-	15	-	998	-

Źródło: inwentaryzacja krajoznawcza.

Analizując wyniki badań można zauważyć, iż 35% obiektów zabytkowych stanowi własność państwową. Na drugim miejscu plasuje się własność prywatna (29,9%), a potem własność kościelna (18,8%). Tak spory udział własności kościelnej można tłumaczyć dużą liczbą zabytkowych kościołów, klasztorów, domów zakonnych jakie powstały na przestrzeni wieków na terenie miasta.

Analizując zróżnicowanie form własności wg dzielnic zauważamy przewagę własności państwowej w dwóch dzielnicach - Nowej Hucie 60,0% oraz Krowodrzy 48,5%.

Ryc. 2. Struktura obiektów krajoznawczych wg form własności:

1. granica dzielnicy, 2. granica województwa, 3. prywatna, 4. państwowa, 5. spółdzielcza,
6. kościelna, 7. organizacji społecznych, 8. inne

Ma to związek z rozwojem historycznym tych dzielnic, zwłaszcza z upaństwowieniem wielu obiektów po II wojnie światowej. Forma prywatnej własności dominuje w dzielnicy Śródmieście (31,6%). Tutaj większość kamienic stanowią obiekty prywatne. Należy dodać, że Uchwała RM Krakowa z 1990 r. nakazuje zwrot przejętych przez państwo obiektów prawowitym właścicielom, stąd też prezentowana struktura własności obrazuje dane z 1991 i obecnie ulega ciągłym zmianom w miarę postępu rewindykacji własności. Należy się spodziewać, że wkrótce na terenie m. Krakowa będą dominować duże formy własności - kościelna i prywatna.

Jednym z ważniejszych zadań analizy było ustalenie funkcji użytkowych pełnionych przez obiekty zabytkowe. Efekty badań terenowych przedstawiają tabela 5 oraz ryc. 3.

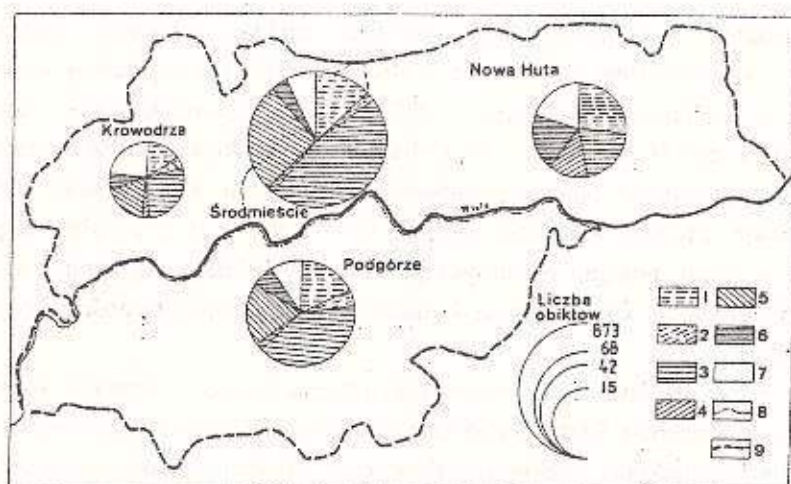
Dominującą funkcją obiektów zabytkowych jest funkcja mieszkaniowa (44,9%); najwięcej domów znajduje się w dzielnicy Śródmieście (407), najmniej w Nowej Hucie (3). Wynika to z historycznego rozwoju miasta (Śródmieście - lokacja XIII w., Nowa Huta - XX w.).

Tabela 5. Funkcje obiektów zabytkowych w Krakowie wg dzielnic

Lp. Funkcje	Śródmieście		Krowodrza		Podgórze		N.Huta		Razem	
	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
1. sakralna	113	12.9	6	15.0	11	17.7	4	26.7	134	13.4
2. militarna	18	2.0	2	5.7	3	4.8	-	-	23	2.3
3. mieszkaniowa	407	46.6	12	28.0	31	40.4	3	20.0	453	45.3
4. rezydencjonalna	10	1.1	1	2.4	-	-	2	13.3	13	1.3
5. użyteczności publicznej	234	26.8	8	18.6	16	25.8	3	20.0	261	26.1
6. gospodarcza	33	3.8	3	7.0	5	8.1	-	-	41	4.1
7. inne	58	6.8	10	23.3	2	3.2	3	20.0	73	7.5
Razem	873	100.0	42	100.0	68	100.0	15	100.0	998	100.0

Źródło: inwentaryzacja krajoznawcza.

Drugą grupę stanowią obiekty zlokalizowane głównie w Śródmieściu (26,8%), pełniące różnorakie funkcje użyteczności publicznej (26,3%). Są to urzędy, muzea, teatry, kina, galerie itp. Jest to logiczna konsekwencja wynikająca z pełnionych - przez każde miasto - funkcji.

Ryc. 3. Funkcje obiektów zabytkowych Krakowie wg dzielnic:

1. sakralna, 2. militarna, 3. mieszkaniowa, 4. rezydencjonalna, 5. użyteczności publicznej, 6. gospodarcza, 7. inne, 8. granica dzielnicy, 9. granica województwa.

Na trzeciej pozycji występuje funkcja sakralna (13,5%) związana z dużą liczbą zabytkowych kościołów i klasztorów powstałych na przeciągu wieków na terenie miasta.

6. Wartość poznawcza, emocjonalna i autentyczność badanych walorów krajoznawczych Krakowa

Turystyka ma bardzo dogodne warunki do przekazywania i poznawania różnorodnych treści kulturowych, które można by ująć w grupy o treściach intelektualnych (poznawczych) i estetycznych [6].

Na treści intelektualne składają się dzieła kultury dawnej i współczesnej. Przystawanie ich polega na postrzeganiu, zdobywaniu o nich wiedzy, zapamiętywaniu oraz wyrobieniu określonego sądu. Źródłami treści intelektualnych są więc przedmioty materialne, ich wygląd i funkcjonowanie, znaki i symbole oraz zjawiska.

Źródłem treści estetycznych są zasadniczo dzieła sztuki, ale mogą nimi być przyroda, a także przedmioty użytkowe. Zasadniczą funkcją treści estetycznych jest wywoływanie przeżycia estetycznego. Kontemplacja dzieła sztuki polega na intymnym kontakcie, podczas którego następują reakcje zmuszające nas do refleksji, skupienia; budzi się sfera doznań i emocji. Uprawiając turystykę poznajemy więc coraz to nowe treści estetyczne, które wzbogacają nas w nowe doświadczenie wewnętrzne [3, 6, 9].

Podczas prowadzonej inwentaryzacji obiektów zabytkowych Krakowa podjęto próbę ich oceny, biorąc pod uwagę autentyczność oraz wartości intelektualne i emocjonalne obiektu. Posłużono się w tym celu stosowaną w naukach społecznych skalą ocen Likerta [13].

Ankieterzy, którzy dokonywali oceny obiektów zabytkowych, dysponowali skalą punktową od 1 do 5 (1 - wartość minimalna, 5 - maksymalna). Indywidualnie według subiektywnych odczuć przypisywali oni wyznaczonym obiektom ww. punkty. Otrzymane wyniki zostały pogrupowane wg położenia obiektu, tzn. usytuowania w dzielnicach administracyjnych miasta (tab.6).

Autorka pragnie w tym miejscu zaznaczyć, iż zdaje sobie sprawę z subiektywności tej metody, niemniej jednak stanowi ona pierwszą próbę wartościowania obiektów krajoznawczych w Krakowie na tak dużą skalę.

Tabela 6. Ocena wartości poznawczych badanych zabytków wg skali Likerta i wg dzielnic

Lp. Dzielnic	Ogółem obiekt.	*1*		*2*		*3*		*4*		*5*	
		L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
1. Śródmieście	873	147	16.8	243	27.8	257	29.4	158	18.1	68	7.9
2. Krowodrza	42	9	21.4	6	14.3	13	30.9	7	16.7	7	16.7
3. Podgórze	68	12	17.7	22	32.3	26	38.3	6	8.8	2	2.9
4. N. Huta	15	2	13.4	4	26.6	4	26.6	4	26.6	1	6.8

Źródło: inwentaryzacja krajoznawcza.

Tabela 7. Ocena wartości emocjonalnej obiektów zabytkowych wg skali Likerta i wg dzielnic

Lp. Dzielnic	Ogółem obiekt.	*1*		*2*		*3*		*4*		*5*	
		L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
1. Śródmieście	873	159	18.2	242	27.7	224	25.8	174	19.9	73	8.4
2. Krowodrza	42	10	24.4	10	23.8	13	30.9	4	9.6	5	11.9
3. Podgórze	68	16	23.5	24	35.3	15	22.1	10	14.7	3	4.4
4. N. Huta	15	3	17.6	4	23.5	2	11.8	5	29.5	3	17.6

Źródło: inwentaryzacja krajoznawcza.

Tabela 8. Ocena autentyczności zabytków wg skali Likerta i wg dzielnic

Lp. Dzielnic	Ogółem obiekt.	*1*		*2*		*3*		*4*		*5*	
		L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
1. Śródmieście	873	52	6.0	160	18.4	279	31.9	224	25.6	158	18.1
2. Krowodrza	42	4	9.5	2	4.7	5	11.9	12	28.6	19	45.3
3. Podgórze	68	6	8.8	15	22.1	13	19.1	18	26.5	16	23.5
4. N. Huta	15	3	20.0	1	6.6	2	13.4	2	3.4	7	46.6

Źródło: inwentaryzacja krajoznawcza.

Analiza wyników oceny wartości poznawczych w skali Likerta wskazuje, iż znaczna liczba udzielonych odpowiedzi mieści się w przedziale wartości średnich, tzn. 3-2 pkt. Oceny najwyższe, których w odniesieniu do zabytków Krakowa można było się spodziewać wielu, są sporadyczne.

Wyniki te są zastanawiające. Literatura fachowa bardzo wysoko ocenia jakość, stan i liczbę zabytków miasta. Tymczasem okazuje się, iż zbyt mało jest literatury

popularnej czy wręcz informacyjnej dotyczącej obiektów zabytkowych Krakowa. Stąd też może wynikać tak niski stopień oceniania wartości poznawczych wybranych z rejestru zabytków.

Drugim istotnym, zdaniem autorki, powodem obniżenia ocen może być fakt, iż zasadniczą grupę badanych obiektów zabytkowych stanowiły kamienice. Ankieterzy widocznie wyszli z założenia, iż nie mają one istotnych wartości poznawczych.

Niskie oceny mogą też wynikać ze struktury przestrzennej. Bardzo duże nagromadzenie walorów na obszarze jednej dzielnicy - Śródmieścia (873 obiekty), mogło mieć wpływ na relatywne obniżenie wartości punktowych przypisywanych przez ankierów.

Również ocena wartości emocjonalnych obiektów krajoznawczych Krakowa skłania do podobnych refleksji, gdzie dominują oceny w przedziale 2-3 pkt (tabela 7). W pozostałych przypadkach rozkład wartości punktowych jest taki sam jak w przypadku wartości poznawczych. Na tej podstawie można domniemywać, iż odbiór wartości staje się zunifikowany. Wydaje się, że młodzi ankieterzy, mimo przygotowania fachowego (zajęcia z historii kultury i sztuki), nie potrafili, w trakcie obcowania z zabytkiem, przeżywać większych emocji; stąd też niskie oceny, podobnie jak przy wartościach poznawczych.

Nieco inne spostrzeżenia nasuwają się po analizie oceny autentyczności poszczególnych obiektów zabytkowych (tabela 8). Zaznacza się przewaga ocen wysokich, tj. od 3-5 punktów. Pozwala to na sformułowanie wniosku, że większość obiektów krajoznawczych miasta postrzegana jest jako obiekty autentyczne. Przy ocenie stopień zmian architektonicznych obiektu należy uważać za minimalny.

7. Stan informacji turystycznej w odniesieniu do badanych obiektów

Jednym z ważniejszych problemów wykorzystania walorów dla celów turystycznych jest ich oprawa informacyjna [10, 14, 20]. Od tego czy obiekt jest oznakowany, opatrzony tablicami informacyjnymi, często w różnych wersjach językowych, spopularyzowany w literaturze przewodnikowej - zależy jego znajomość. Oprawę informacyjną należy również traktować jako element promocji turystycznej. Odbywa się to poprzez umieszczenie danego obiektu folderach, prospektach reklamowych, zaznaczeniu na planach miasta. W ten sposób kreowana jest oferta turystyczna.

W przypadku Krakowa można mieć sporo zastrzeżeń pod adresem oprawy informacyjnej, jaka towarzyszy najwyższemu w Polsce formatu obiektom zabytkowym. Daje się odczuć brak otablicowania obiektów (zwłaszcza w językach obcych), estetycznych szyldów, w sprzedaży często nie ma przewodników (zwłaszcza w językach obcych) i planów miasta. Powszechnie uważa się, że zarówno system informacji turystycznej COIT, jak i prowadzona działalność informacyjna gestorów obiektów i tzw. branży turystycznej nie jest zadowalająca. Problem ten znalazł odbicie w badaniach terenowych. Ankieterzy po analizie informacji towarzyszącej obiektowi oraz sprawdzeniu zapisów w literaturze przewodnikowej, przypisywali punkty w skali Likerta od 1 do 5 oceniając w ten sposób obudowę informacyjną danego obiektu. Wyniki tej sondy przedstawia tabela 9.

Tabela 9. Ocena oprawy informacyjnej obiektów krajoznawczych w skali Likerta wg dzielnic

Lp. Dzielnic	Ogółem obiekt.	* 1 *		* 2 *		* 3 *		* 4 *		* 5 *	
		L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
1. Śródmieście	873	246	28.2	185	21.2	192	22.0	185	21.2	65	7.4
2. Krowodrza	42	12	28.6	6	14.3	13	30.9	6	14.3	5	11.9
3. Podgórze	68	27	39.8	19	27.9	14	20.5	5	7.4	3	4.4
4. N.Huta	15	5	33.3	3	20.0	3	20.0	3	20.0	1	6.7
Razem	998	290	29.1	213	21.3	222	22.2	199	19.9	74	7.5

Źródło: inwentaryzacja krajoznawcza.

Jak wynika z tabeli 9, stan otoczki informacyjnej obiektów krajoznawczych w Krakowie jest przerażający. Najniższe oceny przypisano największej liczbie obiektów - 503, co stanowi ponad 50,4% całości. Ocenę najwyższą uzyskały zaledwie 74 obiekty, co stanowi 7,5%.

Najlepszą oprawę informacyjną posiadają obiekty zgrupowane w Śródmieściu - 28,6% ocen dobrych i bardzo dobrych, najgorszą w Podgórzu - 11,8% ocen dobrych i bardzo dobrych. Przewaga dzielnicy Śródmieście w oprawie informacyjnej związana jest z największą liczbą dostępnych publikacji. Większość przewodników i folderów skupia swoją uwagę na obiektach usytuowanych na Starym Mieście, pomijając obiekty równie cenne, ale znajdujące się poza obrębem I obwodnicy.

Na wielu badanych obiektach zabytkowych brakuje tablic informacyjnych o historii powstania danej budowli. Jedynie krótkie opisy historii budowy można spotkać

w niewielu krakowskich kościołach. Słuszne byłoby opracowanie tablicy informacyjnej dla wszystkich obiektów zabytkowych w mieście.

Kraków, jako miasto wpisane na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO, winien posiadać oprawę informacyjną adekwatną do posiadanych walorów. Brak informatorów obcojęzycznych, albumów, folderów itp. wpływa ujemnie na promocję miasta. Kraków nie jest dostatecznie "wypromowany" w światowej literaturze. Niezbędne wydaje się podjęcie działań na rzecz reklamowania miasta dla turystyki międzynarodowej w skali światowej.

8. Wnioski końcowe

Na samym początku autorka zastrzega się, że przedstawiony materiał jest pierwszą, nie pogłębioną wersją opracowania. Poniższa analiza jest tylko wynikiem opracowania materiału statystycznego. Nie szukano też, na obecnym etapie, korelacji między poszczególnymi zmiennymi w komputerowym banku danych o walorach krajoznawczych. Nie przedstawiono również analizy dotyczącej walorów wypoczynkowych miasta - jest to problem przewidziany do rozważania w drugim etapie realizacji zadania.

Te same uwagi można odnieść do wstępnie zarysowanych wniosków jakie wypływają z badań terenowych. Najważniejsze z nich przedstawiono poniżej.

1. Kraków jest centrum turystycznym o znaczeniu międzynarodowym. Wpływają na to głównie wysokiej rangi walory krajoznawcze, a wśród nich zarówno pod względem liczby, jak i jakości najważniejszą rolę odgrywają zabytki architektury i budownictwa. Najcenniejsze z nich powstały w czasie mecenatu Jagiellonów w "złotej epoce Krakowa",

2. Większość obiektów krajoznawczych miasta skupiona jest w dawnej dzielnicy Śródmieście, a wynika to z rozwoju przestrzennego miasta w minionych wiekach.

3. W strukturze własnościowej obiektów krajoznawczych dominuje własność państwowa, prywatna i kościelna. Postępująca prywatyzacja i rewindykacja prawna własności kamienic zapewne wpłynie na zwiększenie liczby obiektów pozostających w rękach prywatnych. Jest to obecnie problem najtrudniejszy do zbadania.

4. Obiekty krajoznawcze najczęściej wykorzystywane są jako mieszkania, ośrodki kulturalne, a w mniejszym stopniu jako sklepy, lokale usługowe czy obiekty turystyczne. W kontekście turystycznej rangi Krakowa ta ostatnia cecha jest bardzo niekorzystna. W bardzo małym stopniu zabytkowa substancja miasta połączona jest z bezpośrednią obsługą ruchu turystycznego.

5. Stosunkowo wysoko oceniane są wartości poznawcze i emocjonalne obiektów krajoznawczych, chociaż duża koncentracja zabytków zmniejsza efekt poznawczy (ograniczenie psychologiczne percepcji), potęgując natomiast ich wartości emocjonalne.

6. Podobnie wysoko oceniany był przez ankietatorów autentyczność obiektów. Wpływ na to może być związany z faktem, iż miasto nie uległo zniszczeniu podczas II wojny światowej. Zachował się w ten sposób średniowieczny układ miasta z substancją mieszkaniową i sakralną. Przebudowie uległa tylko zewnętrzna bryła budowli, zachowując w przyziemiu swój pierwotny wygląd.

7. Zupełnie niezadowolający jest stan oprawy informacyjnej obiektów krajoznawczych, zwłaszcza położonych poza centrum miasta.

8. Niezbędne wydaje się kontynuowanie tego rodzaju badań, aby wyniki mogły posłużyć do określenia polityki turystycznej miasta.

Piśmiennictwo

- [1] Bar R., Doliński A., Turystyka, WSiP, Warszawa 1978.
- [2] Bohdanowicz J., Mikułowski P., Wybrane zagadnienia turystyki krajoznawczej w świetle polskiej literatury przedmiotu, Aspekty społeczne i geograficzne, Zeszyty Naukowe AWF, Wrocław, 1980, nr 25.
- [3] Gołaszewski T., Zasada atrakcyjności w andragogice, Zeszyt Muzeum Narodowego T.VIII, Kraków 1964.
- [4] Jankowicz B., Jak zmieniała się rzeźba terenu w Krakowie, Aura 8/90, NOT - Sigma.
- [5] Jackowski A., Warszńska J., Wybrane zagadnienia z geografii turystyki, Folia geographica, Series geographica-economica, Vol.XII,PAN, Kraków 1979.
- [6] Kołodziejczyk A., Rola elementów kultury w turystyce, Instytut Turystyki, Warszawa 1979.

- [7] Kruczała J., Funkcja turystyczna Krakowa, *Folia Turistica*, AWF, Kraków 1991, nr 2.
- [8] Kruczek Z., Sacha S., *Geografia turystyczna Polski*, Wydawnictwo skrypcowe, wyd. II uzupełnione i poprawione, AWF Kraków 1990.
- [9] Kruczek Z., Pietrukowicz A., Wpływ atrakcyjności turystycznej na kształtowanie się popytu i podaży w regionie krakowskim, W: *Rynek Turystyczny - Funkcjonowanie i tendencje*, TWWP, Kraków 1985.
- [10] Libera K., *Międzynarodowy ruch osobowy*, PWN, Warszawa 1968.
- [11] Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., *Geografia turystyki Polski*, PWE, Warszawa 1985.
- [12] Mikułowski B., Wstępna ocena walorów krajoznawczych Polski, *Czasopismo geograficzne* 1976, z. 3.
- [13] Nowak S., *Metody badań socjologicznych*, PWN, Warszawa 1985.
- [14] *Plan przestrzenny zagospodarowania turystycznego Polski 1990*. Instytut Turystyki i GKFiT, Warszawa 1973.
- [15] *Rocznik statystyczny woj. krakowskiego*, WUS, Kraków 1989.
- [16] Rogalewski O., *Podstawy gospodarki przestrzennej w turystyce*, *Ruch turystyczny*, *Materiały i Dokumenty*, Warszawa 1972, nr 1, 2.
- [17] Przybyszewska-Gudelis R., Grabiszewski S., Iwicki S., *Problematyka waloryzacji i zagospodarowania turystycznego miejscowości krajoznawczych w Polsce*. Instytut Turystyki, Warszawa 1979.
- [18] Warszńska J., Ocena zasobów środowiska naturalnego dla potrzeb turystyki (na przykładzie woj. krakowskiego) *Zeszyty Naukowe UJ, Prace Geogr.*, PWN, Kraków 1974, nr 36.
- [19] Warszńska J., Jackowski A., *Turystyka w regionie krakowskim*, PWN, Kraków 1971.
- [20] Warszńska J., Jackowski A., *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa 1978.
- [21] Wyrzykowski J., *Walory wypoczynkowe środowiska przyrodniczego Polski w świetle aktualnego stanu badań*, *Zeszyty Naukowe*, Instytut Turystyki, Warszawa 1976, nr 2, 3.
- [22] Wyrzykowski J., *Ocena krajobrazu Polski w aspekcie fizjonomycznym na potrzeby turystyki*, Instytut Geograficum, Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1991.

- [23] Żmuda S., *Metody oceny środowiska naturalnego dla potrzeb rekreacji*, W: *Metody oceny efektywnego wykorzystania przestrzeni na potrzeby programowania rozwoju aglomeracji gospodarczych*.

PRZYPISY

1. *Artykuł został oparty na opracowaniu Z. Kruczka i wsp. Walory krajoznawcze Krakowa., W: Analiza zjawisk turystycznych w obszarach recepcji na przykładzie Krakowa i Krzeszowic. 1991. Praca zbiorowa pod redakcją Z. Kruczka. Mnp w Katedrze Turystyki AWF w Krakowie.*
2. *Próbie opracowania programu komputerowego dla walorów Polski podjęto w ośrodku toruńskim w 1991 r.*
3. *Jest to próba określenia stopnia nasycenia krajobrazu Polski obiektami zabytkowymi wg J.Wyrzykowskiego.*
4. *Pominięto zabytki ruchome, ze względu na ich szacunkową ilość.*
5. *Rodzaj materiału jak również szczegółowy podział obiektów został dokonany przy opisie obiektu i znajduje się on w okienku programu "memo".*
6. *Dane uzyskane w 1991 r. w archiwach Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Krakowie.*
7. *Ankieterzy określając styl budowli brali pod uwagę zewnętrzną bryłę, tzn. fasadę obiektu. Natomiast historia powstania znajduje się w opisie "memo" programu.*
8. *Rejestr obiektów zabytkowych m.Krakowa obejmuje 760 pozycji. Jednakże wielokrotnie pod pojęciem 1 pozycji występuje kilka obiektów, stąd bierze się różnica pomiędzy cyfrą 760 a 998, np. Wawel liczony jest jako jeden obiekt; tymczasem na Wzgórzu Wawelskim występują 24 obiekty np. Katedra, rotunda, kościoły św. Michała, Jerzego, sala o 24 słupach itd. Podobnie kościoły np. Dominikański w skład którego wchodzi 5 obiektów zabytkowych (kościół, klasztor, oratorium, biblioteka, jatki).*

Zygmunt Kruczek,
Katarzyna
Stanisławczyk
Katedra Turystyki AWF,
Kraków,
Al. Jana Pawła II 78.

Ocena dostępności walorów krajoznawczych i bazy hotelowej Krakowa dla turystów niepełno- sprawnych

Assessment of the Accessibility of Cracow Sights and Hotels for Disabled Tourists

Tourism has been recognized as a rehabilitation form for the disabled. However, tourist activity of this numerous group is limited by structural obstacles. Cracow served the authors to conduct the analysis of hotel accessibility to the main four groups of the disabled. Hotels, museums and churches were rated according to their accessibility for the disabled on the basis of initially stated criteria and subsequent field studies. The final part formulates the plan of activities aiming at reducing or removing architectural obstacles.

Z danych statystycznych wynika, że w Polsce około 14% społeczeństwa stanowią osoby niepełnosprawne [2]. Pojęciem "niepełnosprawny" zwykle się określa osobę, która na skutek wady wrodzonej lub innej, odnoszącej się do jej zdolności fizycznych lub umysłowych, nie może zaspokajać swoich potrzeb. Niepełnosprawność jest tym niekorzystnym stanem, który przeszkadza, a niejednokrotnie uniemożliwia, ogranicza udział jednostki w życiu [3]. Liczba osób zaliczanych do tej grupy wciąż wzrasta.

Jednym ze skuteczniejszych sposobów rehabilitacji osób niepełnosprawnych jest turystyka, stanowiąca skuteczne antidotum na zespół niekorzystnych cywilizacyjnych zjawisk. W odniesieniu do osób nie w pełni zdrowych ta forma aktywnego wypoczynku stanowi ważny czynnik psychoprophylaktyki i psychoterapii. Niestety, często panuje przekonanie, że turystyka to rodzaj aktywności dostępny jedynie osobom zdrowym. Wiele w tym gorzkiej prawdy, gdyż turysta - inwalida

napotyka w swoich ewentualnych podróżach tak wiele barier, iż pokonanie ich wymaga nie lada zdrowia i odporności.

Generalnie bariery te przyjęło się dzielić na społeczne (wynikające z nieprzystosowania inwalidów do uczestnictwa w życiu społecznym) oraz architektoniczne - wiążące się z technicznymi i materialnymi przeszkodami w poruszaniu się, zwiedzaniu czy korzystaniu z urządzeń rekreacyjnych.

Podstawowymi metodami zastosowanymi w przeprowadzeniu oceny dostępności były:

- metoda opisowa - polegająca na opisie faktycznego stanu badanego zjawiska (obiektu, istniejących barier),
- metody nauk społecznych - wywiady z osobami niepełnosprawnymi lub ekspertami, obserwacje,
- metoda inwentaryzacji - polegająca na pomiarze obiektu i założeniu specjalnej karty inwentaryzacyjnej; niezbędna do zakwalifikowania potencjalnego obiektu do grupy przystosowanej dla osób niepełnosprawnym.

Ocenę bazy hotelowej m. Krakowa, z punktu widzenia dostosowania jej do elementarnych potrzeb ludzi niepełnosprawnych, przeprowadzono opierając się na badaniach, którym poddano 15 krakowskich hoteli, motel "Krak" i Dom Turysty PTTK. Przed przystąpieniem do badań wyodrębniono 15 cech diagnostycznych oraz 4 kryteria klasyfikacyjne, na podstawie których przeprowadzono ranking bazy noclegowej. Kryteria te opracowano głównie bazując na "Wytycznych do projektowania i przystosowania obiektów turystycznych dla osób niepełnosprawnych" [6] oraz wg własnych doświadczeń. Skonstruowano sześciostopniową skalę ustalając "0" punktów dla obiektów zupełnie niedostępnych i 5 dla całkowicie dostosowanych. Pod uwagę brano cztery grupy inwalidzkie:

1. osoby poruszające się wyłącznie na wózkach,
2. osoby przemieszczające się za pomocą oprotezowania,
3. osoby głuche,
4. osoby niedowidzące i niewidzące.

W dwóch ostatnich przypadkach uznano za stosowne, że nawet całkowicie nieprzystosowane obiekty są dla tych grup inwalidzkich (3 i 4) dostępne; stąd też najniższa ocena klasyfikacyjna osiąga 2 punkty.

Przyjęto następujące kryteria dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich:

- wyznaczone miejsca parkingowe, przystosowane dla tej grupy osób, wejścia i powierzchnie bez schodów i progów (1 punkt),
- zachowane powierzchnie komunikacyjne, umożliwiające swobodne manewrowanie z wózka inwalidzkiego tak przed wejściem jak i wewnątrz obiektu (1 punkt),
- drzwi wejściowe zewnętrzne dźwigowe i wewnętrzne do pokoi mieszkalnych, pomieszczeń ogólnodostępnych, węzłów higieniczno-sanitarnych, umożliwiające swobodny przejazd w przypadkach wymagających zastosowania pochylni (1 punkt),
- węzły higieniczno-sanitarne uwzględniające rozwiązania przestrzenne, wyposażenie przystosowane do tej grupy użytkowników (1 punkt),
- odpowiednio przystosowane klamki, wieszaki, poręcze,
- stosowanie odpowiedniej informacji wizualnej i innej o dostępności obiektów dla osób niepełnosprawnych (1 punkt).

Kryteria dla osób poruszających się za pomocą oprotezowania:

- dostosowanie wejść, drzwi (1 punkt),
- unikanie progów, schodów, w przypadkach koniecznych schody muszą być zaopatrzone w obustronne poręcze trwale przymocowane, stosowanie nawierzchni, chodników, podłóg zabezpieczających przed poślizgiem (1 punkt),
- umieszczenie poręczy na pochylniach, schodach, przy punktach usługowych, na fragmentach korytarzy mieszkalnych, stosowanie uchwytów uwzględniających utrudnienia wynikające z dysfunkcji kończyn, (1 punkt),
- przy stołach, fotelach, ładach, płytach spoczynkowych umieszczenie uchwytów przytrzymujących kule, laski (1 punkt),
- węzły higieniczno-sanitarne powinny być wyposażone w odpowiednie poręcze i uchwyty oraz sygnalizację alarmową (1 punkt).

Kryteria dla osób niedowidzących i niewidzących:

- stosowanie sygnalizacji świetlno-akustycznej i oznaczeń sygnalizacyjnych na dużych przeszklonych powierzchniach, stosowanie znaków informacyjnych odpowiedniej wielkości na tle kontrastowym, umieszczonych na wysokości 150 cm (1 punkt),
- eliminowanie zjawiska olśnienia bezpośredniego i pośredniego występującego przy niewłaściwym rozwiązaniu oświetlenia naturalnego i sztucznego (1 punkt),
- wprowadzenie kontrastowych zestawień kolorystycznych dla wyróżnienia stopni schodów oraz skrzydeł drzwiowych lub ich obramowań na tle ściany (1 punkt),
- stosowanie zróżnicowanej faktury powierzchni posadzek lub chodnika w celu zwrócenia uwagi na skrzyżowanie lub zmianę kierunku ruchu oraz ewentualne przeszkody, jak np. schody i progi.

Kryteria dla osób głuchych:

- zastosowanie sygnalizacji świetlno-akustycznej, znajomość mowy migowej przynajmniej przez jednego pracownika recepcji i jednego pracownika obsługi pionu żywienia (1 punkt),
- wyposażenie ułatwiające korzystanie z telefonu, radia, tv, stosowanie odpowiedniej informacji wizualnej (1 punkt),
- stosowanie dodatkowej izolacji akustycznej w jednostkach mieszkalnych (1 punkt).

1. Ocena dostępności bazy noclegowej dla osób z dysfunkcją narządu ruchu

Liczba udostępnienia miejsc dla osób niepełnosprawnych maleje w miarę wzrostu stopnia trudności i barier technicznych.

Przeprowadzona ocena przystosowania aktualnie dostępnych obiektów noclegowych dla osób o różnych rodzajach schorzeń wykazała, że jest ona niedostateczna. Do najczęściej występujących wad w adaptacji obiektów noclegowych należą:

- nieodpowiednie rozwiązanie przestrzenne węzłów sanitarno-higienicznych, utrudniających dotarcie do poszczególnych urządzeń sanitarnych,
- brak oporęczowania wanien, umywalk, misek ustępowych,

- niedostatek wolnej przestrzeni w pokojach, brak uchwyty, stojaków, telefonów, sygnalizacji alarmowej,
- brak oporęczowania korytarzy, schodów, recepcji,
- niedostateczna szerokość i wysokość stopni,
- brak przystosowania miejsc konsumpcyjnych.

Z przeprowadzonych w Krakowie [4] badań - na podstawie kryteriów omówionych we wstępie i ich cech diagnostycznych - wynika, że najlepiej przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych są niektóre nowo wybudowane hotele jak: "Forum" (16 punktów) "Piaś" (16 punktów), "Wanda" (13 punktów), "Holiday Inn" (13 punktów), "Cracovia" (11 punktów). Należy zaznaczyć, iż trzy stosunkowo nowe obiekty (motel "Kraak", "Dom Turysty", hotel "Korona") osiągnęły najniższą punktację (4 punkty).

Większość krakowskich hoteli to secesyjne lub starsze budowle o unikalnych cechach zabytkowych, jednakże obciążone mankamentami w postaci np. słabego oświetlenia, wysokich ciemnych pułapów (tłumiących światło) i dużą liczbą progów nie stosowanych w obecnym budownictwie hotelowym, braku dzwigów osobowych, ciężkich, niepraktycznych drzwi, korytarzy pełnych wnek, filarów itp. 11 z 17 krakowskich hoteli jest niedostępnych dla osób poruszających się na wózkach a 4 z pozostałych 6 w zasadzie również nie można polecać osobom z dużymi upośledzeniami aparatu ruchu. W zasadzie tylko hotele "Forum" i "Piaś" posiadają wydzielone pokoje, które mogą zaspokoić potrzeby tej grupy turystów. Powyższe odnosi się również do poruszających się za pomocą protez, lasek, kul. W żadnym z krakowskich hoteli nie zauważono uchwytów na laski.

Nieco lepiej wygląda sytuacja z recepcją głuchych i niewidomych, ponieważ osoby te mają sprawny aparat ruchowy, a więc zakładamy, że praktycznie mogą skorzystać z każdego miejsca noclegowego, każdego hotelu. Do rzadkości należą wypadki stosowania w hotelach specjalnych udogodnień dla osób głuchych i niewidomych. Jedynie w "Forum" deklaruje się oddanie do użytku sygnalizacji świetlnej wspomagającej głuchych i niewidomych.

Z naszych obserwacji jak również z wywiadów przeprowadzonych z personelem poszczególnych zakładów hotelowych wynika, że inwalida jest niezmiernie rzadkim gościem. Polski turysta - inwalida, ze względu na swoją finansową sytuację, w niewielkim stopniu na ogół przemieszcza się poza obręb własnego mieszkania, a turyści zagraniczni - inwalidzi posiadają dobrej jakości sprzęt oparty na elektro-technice i własną obsługę.

Kraków zajmujący wśród miast Polski miejsce wyjątkowe, ze względu na bogatą przeszłość historyczną, tradycje, kulturę oraz bezcenne dzieła sztuki, przyciągał i przyciąga rokrocznie rzesze, turystów, w tym także ludzi z różnego rodzaju schorzeniami. Do dziś w naszym mieście pozostaje nie rozwiązany problem bazy hotelowej. Odmienne są potrzeby noclegowe osób uprawiających różne formy ruchu turystycznego. Ma to szczególne znaczenie w odniesieniu do osób niepełnosprawnych fizycznie, dla których dostępne są jedynie obiekty pozbawione bądź nie posiadające uciążliwych barier architektonicznych. Jest oczywiste, iż baza turystyczna nie została tak dalece przystosowana do potrzeb inwalidów, jak obiekty służby zdrowia, np. sanatoria. Stan adaptacji nawet tych placówek pozostawia wiele do życzenia. Panuje przekonanie, że osoby niepełnosprawne, wymagające przy poruszaniu się stałej pomocy osób trzecich, korzystają z usług w obiektach turystycznych razem ze swymi opiekunami i w tej sytuacji nie zachodzi konieczność wyodrębnienia tej grupy. Przyjęto założenie, że w celu znoszenia barier technicznych w placówkach turystycznych przydatny będzie zawężony wykaz rodzajów niepełnosprawności:

1. osoby poruszające się wyłącznie na wózkach inwalidzkich
2. osoby poruszające się za pomocą dodatkowego sprzętu ułatwiającego przemieszczanie się (kule, protezy, laski),
3. osoby głuchonieme, w tym osoby z ograniczeniami sprawności słuchu,
4. osoby niewidome lub niedowidzące.

W badaniach stanu przygotowania krakowskich hoteli do pełnienia funkcji użytecznych dla osób upośledzonych uwzględniono podział na 4 wyżej wymienione grupy. Przeprowadzona ocena przystosowania aktualnie dostępnych obiektów noclegowych wykazała, iż istniejąca baza jest absolutnie nie przygotowana dla osób o różnych rodzajach upośledzeń. Nie chodzi tu o adaptacje wymagające wysokich nakładów finansowych. Czasem progi, bariery trudne do pokonania przez niepełnosprawnych stworzyła bezmyślność ludzka przejawiająca się m.in. w braku zainteresowania potrzebami omawianej grupy.

Wymienione bariery dotyczą jedynie zagadnień technicznych znajdujących się wewnątrz obiektów, a trzeba przecież pamiętać o wielu mankamentach poza obrębem hotelu, a dotyczących jego otoczenia, np. brak miejsc parkingowych. Zgodnie z wytycznymi do projektowania i przystosowania obiektów turystycznych

dla osób niepełnosprawnych przy wejściach do hoteli powinny być wydzielone stanowiska parkingowe dla samochodów osób niepełnosprawnych fizycznie. Lokalizacja takiego miejsca winna się znajdować jak najbliżej obiektu, być zadaszona i zapewniać łatwe dotarcie wózkiem inwalidzkim do wejścia (brak schodów). Niektóre krakowskie hotele posiadają wydzielone stanowiska parkingowe - niestety nie przygotowane do potrzeb gościa niepełnosprawnego. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że w wielu przypadkach znaki drogowe zabraniają postoju jakimkolwiek pojazdom - przy wejściu głównym do hotelu "Monopol" został umieszczony przystanek autobusowy wykluczający parkowanie i zatrzymywanie samochodów także inwalidzkich. Nawet w najnowszym hotelu "Forum" nie wykonano pochylni parkingowych, z których mógłby skorzystać inwalida wysiadający z parkowanego pojazdu.

Inny poważny mankament dla turystów z dysfunkcją narządów ruchu stanowią progi, schody przed wejściem głównym i wewnątrz obiektu. Wejścia do licznych krakowskich hoteli nierzadko przypominają bramy zwykłych kamienic secesyjnych. Wysokie stopnie, krawężniki, wąskie otwory drzwiowe, ciężkie drzwi, brak specjalnych podjazdów - pochylni czyni takie hotele jak "Polski", "Europejski", "Poller", "Warszawski", "Polonia", "Monopol" niemal zupełnie niedostępnymi dla tej grupy osób.

Z punktu widzenia potrzeb inwalidów najmniej barier w wejściu głównym posiadają hotele: "Forum", "Holiday Inn", "Cracovia", "Wanda". Za wejściem głównym niepełnosprawnego turystę w krakowskich hotelach czeka jeszcze wiele "niespodzianek", a mianowicie w: "Cracovii" by załatwić formalności meldunkowe trzeba pokonać 6 stopni przy braku oporęczowania, w "Monopolu" 2 plus 4 stopnie, "Pod Różą" jeden stopień, w "Polonii" aż 5. W krakowskich obiektach turystycznych odnotowuje się katastrofalnie niską liczbę urządzeń automatycznych, w tym szczególnie dźwigów osobowych. Siedem krakowskich hoteli w ogóle nie posiada windy, z dziewięciu, w których znajdują się windy inwalida może praktycznie skorzystać tylko w trzech hotelach, tj. w "Forum", "Holiday Inn", "Cracovii". W Hotelu "Saskim" niepełnosprawny może dojechać windą jedynie na pierwszą kondygnację, gdyż wyżej już ona nie jedzie.

Problem dźwigów osobowych na terenie krakowskich hoteli jest najbardziej drażliwą sprawą, gdyż w ogóle uniemożliwia korzystanie z części i tak niewielkiej bazy noclegowej tej grupie gości. Z tego względu baza noclegowa w 50% jest zupełnie niedostępna dla osób niepełnosprawnych. Tylko 20% ogółu hoteli jest

dostępne dla inwalidów poruszających się o laskach, natomiast niepełnosprawny na wózku inwalidzkim może bez większych problemów skorzystać z noclegów na wyższych kondygnacjach jedynie w hotelach "Forum" i "Holiday Inn". W "Cracovii", mimo iż istnieje odpowiedni dźwig osobowy, dostanie się do niego uniemożliwiają stopnie przed recepcją. "Wanda" - obiekt stosunkowo dobrze przygotowany do przyjmowania osób niepełnosprawnych - posiada windę z bardzo ciężkimi, wąskimi drzwiami. W pozostałych hotelach wejście na wyższe kondygnacje jest możliwe tylko za pomocą schodów, często krętych ("Polonia"), o różnej szerokości ("Poller"). Nagminnym mankamentem jest brak przede wszystkim obustronnego oporęczowania. Przy oporęczowaniu jednostronnym osoba niepełnosprawna musi korzystać z narzuconej jej lewej lub prawej strony, a schorzenie może wymagać podparcia ze strony przeciwnej. Jednym z dowodów braku wyobraźni jest pokrywanie biegu schodów wykładziną i pozostawianie miejsc śliskich obok poręczy, tam gdzie musi się ustawiać korzystający z oporęczowania inwalida. Pewne pułapki stanowią pozwijnane chodniki, wystające gaśnice czy choćby wolno stojące popielnice, zmniejszające powierzchnie korytarzy.

W prywatnych rozmowach wielu kierowników hoteli określało sprawę adaptacji "swoich obiektów" jako problem marginalny i wyrażało brak zainteresowania omawianym zagadnieniem. Ustalono, że nasz krajowy inwalida - turysta rzadko i z konieczności korzysta z obiektów hotelowych, dlatego też adaptacje wymagające nawet stosunkowo niewielkich nakładów finansowych w naszej aktualnej sytuacji finansowej są trudne do zrealizowania. Zarówno z naszych własnych obserwacji, jak i z rozmów przeprowadzonych z personelem wynika, iż w niektórych hotelach, jak np. "Monopol" czy "Polski" można bez większych trudności zainstalować dźwigi osobowe. W wielu recepcjach jest miejsce na zamontowanie dostawianych pochylni, nie jest też żadnym kłopotem oporęczowanie pomieszczeń, którego nie zauważono w krakowskich hotelach, a które skutecznie chroni ściany przed zniszczeniem. Tego typu przykładów można by wymienić więcej, ale z braku zainteresowania kierownictwa obiektów hotelowych wydaje się to bezcelowe. A przecież miernikiem poziomu społeczeństwa, humanizmu jest stosunek do osób niepełnosprawnych. Każdy z nas może znaleźć się pod tej drugiej stronie bariery!

Tabela 1. Dostępność krakowskich hoteli dla osób niepełnosprawnych

Nazwa hotelu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
FORUM	+	x	x	x	x	x	+	x	+	x
HOLIDAY INN	+	x	x	x	x	x	+	x	+	-
WANDA	+	x	x	x	+	x	+	x	x	-
CRACOVIA	+	x	+	+	x	x	+	x	-	-
KRAKOWIANKA	x	+	x	x	-	+	-	-	-	-
POD KOPCEM	+	-	-	-	-	+	-	+	x	-
POD RÓŻĄ	-	+	-	-	+	+	-	+	x	-
DOM TURYSTY	+	-	-	-	+	-	-	x	x	-
FRANCUSKI	-	-	+	+	+	+	-	-	x	-
SASKI	-	-	+	+	+	+	-	-	+	-
POLSKI	-	+	+	+	-	-	-	-	+	-
MONOPOL	-	-	-	-	-	+	-	x	+	-
WARSZAWSKI	-	x	x	-	-	-	-	-	-	-
POLLERA	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-
POLONIA	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-
PIAST	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
EUROPEJSKI	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-

LEGENDA

- + - miejsce dostępne dla niepełnosprawnych
- x - miejsce o ograniczonej dostępności
- - miejsce niedostępne dla niepełnosprawnych

1. wyznaczone miejsce parkingowe
2. wejście i powierzchnie równe, bez schodów
3. dogodny dotarcie do recepcji
4. dogodny dotarcie do restauracji
5. winda o szerokich drzwiach automatycznie otwieranych, zapewniająca swobodny transport pionowy
6. drzwi wejściowe do pokoi mieszkalnych o szerokości nie mniejszej niż 80 cm, bez progów
7. węzły higieniczno-sanitarne - drzwi o szerokości nie mniejszej niż 70 cm, bez progów, oporęczowane urządzenia pomocnicze
8. korytarze hotelowe o szerokości nie mniejszej niż 180 cm, bez progów, o gładkiej, równej powierzchni
9. obustronne oporęczowanie międzykondygnacyjne
10. stosowanie sygnalizacji świetlno-akustycznej

2. Ocena dostępności walorów krajoznawczych Krakowa

W Krakowie obiekty krajoznawcze to głównie zabytki. Budowle te były konstruowane i wznoszone wg kanonów obowiązujących w dawnych czasach, z myślą o funkcji jaką miały spełniać, nie zaś o zwiedzających. W związku z tym turyści niepełnosprawni napotkają tu wiele barier architektonicznych. Do najczęściej występujących należy zaliczyć: schody (przed i wewnątrz budynków), wąskie, ciężkie metalowe drzwi (często otwierane na zewnątrz), brak oporęczowania, zbyt śliskie posadzki, brak wind itp. Są to główne przyczyny, z powodu których swobodne i samodzielne poruszanie się inwalidy po obiekcie bywa najczęściej niemożliwe lub wymaga pomocy opiekuna, ewentualnie kogoś z obsługi obiektu. Dostęp muzeów dla osób niepełnosprawnych (w wypadku osób z dysfunkcją narządu ruchu) ogranicza się w większości wypadków do parteru, a czasem tylko do niektórych jego sal np. w Muzeum Etnograficznym, w "Domu Jana Matejki", w Starej Synagodze, w Galerii Malarstwa i Sztuki XX wieku - Nowy Gmach.

Większość obiektów zabytkowych znajduje się w obrębie Rynku Głównego i przyległych do niego ulic. Dojazd lub dojście do nich może być dla niepełnosprawnych niedogodne ze względu na znaczną odległość Rynku od przystanków tramwajowych czy autobusowych, przepełnione parkingi, wzmożony ruch pieszy w tym rejonie. Jedynym muzeum posiadającym własny parking jest Muzeum Narodowe - Nowy Gmach. Ewentualnie można tu zaliczyć jeszcze "Zbiory Szołayskich" przy placu Szczepańskim, gdzie znajduje się ogólnodostępny parking dla samochodów osobowych i autokarów.

Drzwi wejściowe do obiektów zabytkowych są najczęściej metalowe i bardzo ciężkie. Klamki są nieraz umieszczone na wysokości powyżej 110 cm, co stanowi bardzo duże utrudnienie, zwłaszcza jeżeli drzwi są otwierane na zewnątrz. Często drzwi są wąskie, o wymiarach 50 - 60 cm, co uniemożliwia wjazd osoby na wózku inwalidzkim.

W wielu obiektach (głównie kościołach) często można spotkać drzwi wahadłowe - bardzo niewygodne i niebezpieczne dla korzystających z nich osób niepełnosprawnych. Duża nieporęczność w otwieraniu ich i utrzymaniu podczas wchodzenia - wychodzenia może stanowić niebezpieczeństwo dla osób poruszających się za pomocą wózków inwalidzkich, kul, lasek. Także w kościołach często zdarza się, że odległość między jednymi i drugimi drzwiami wejściowymi jest niewielka, co utrudnia manewrowanie wózkiem inwalidzkim.

W kościołach i muzeach w okresie zimowym przy drzwiach wejściowych zakładane są dodatkowo grube kotary, zabezpieczające przed utratą ciepła, a jednocześnie stanowiące dodatkową barierę.

Dostępność muzeów dla osób niepełnosprawnych w dużym stopniu jest ograniczona występowaniem schodów, często krętych, wąskich i o dużym stopniu nachylenia. Także materiał, z którego zostały wykonane decyduje o stopniu ich wykorzystania. W obiektach sakralnych głównie są schody marmurowe i kamienne - częściej na zewnątrz obiektu (św. Anny, OO. Pijarów, OO. Misjonarzy, Bożego Ciała, św. Michała Archanioła) niż wewnątrz (św. Katarzyny, Mariacki, OO. Dominikanów). Najczęściej są to schody bez oporęczowania. Jedynie przy kościele Bożego Ciała i św. Andrzeja zastosowano poręcze metalowe.

W obiektach muzealnych występują marmurowe, kamienne i drewniane schody na kilku kondygnacjach. Często są wąskie i kręte, oporęczowane jednostronnie lub bez oporęczowania. Schody marmurowe można spotkać w Galerii Malarstwa XX wieku - Nowy Gmach, w Komnaty Zamku Królewskiego, w Zbrojowni, w Skarbcu, w Muzeum Katedralnym, w Muzeum Etnograficznym. Ze względu na śliską powierzchnię tych schodów, korzystanie z nich przez osoby poruszające się za pomocą oprotezowania, kul, lasek może stać się niebezpieczne. Również bardzo niewygodne w użyciu są schody drewniane prowadzące do Dzwonu Zygmunta oraz kamienne w Wieży Ratuszowej.

Ważnymi czynnikami decydującymi o stopniu ich wykorzystania przez osoby niepełnosprawne są długość, szerokość i wysokość schodów. Odpowiednia długość daje możliwość swobodnego poruszania się wszystkim użytkownikom. Istotną rzeczą jest także stopień nachylenia schodów, o czym decyduje ich głębokość i wysokość. Pewne obiekty zabytkowe, np. Groby Królewskie w podziemiach Katedry Wawelskiej, Dzwon Zygmunta, Wieża Ratuszowa są całkowicie niedostępne dla inwalidów z powodu zupełnie nietypowych wymiarów: wys. 30 cm, dł. 60 cm, szer. 20 cm.

W "Krzysztoforach", przy odpowiedniej długości 190 cm, wysokości 16 cm, szerokości 36 cm i oporęczowaniu, niedogodnością jest wykładzina położona na środkowej części stopni. Oporeczowanie powinno stanowić integralną część wraz ze schodami, ze względu na pełnioną praktyczną funkcję. W przypadku omawianych obiektów sytuacja przedstawia się nieco odmiennie.

W kościołach często występują pojedyncze stopnie, przy których brak poręczy. Jedynie w kościele Bożego Ciała i św. Andrzeja znajdują się metalowe poręcze przy stopniach prowadzących na dziedziniec kościoła.

Klatki schodowe w muzeach w zasadzie są oporęczowane, lecz w wielu przypadkach tylko po jednej stronie schodów, np. w Starej Synagodze, "Domu Jana Matejki", Muzeum Etnograficznym, w "Zbiorach Szolańskich", Muzeum Narodowym w Sukiennicach i częściowo w "Krzysztoforach". Często zdarza się, że są one bardzo niepraktyczne, spełniając bardziej funkcję dekoracyjną niż użytkową - przykładem tego może być oporęczowanie w kościołach OO.Pijarów i św. Michała Archanioła, a także w Komnatach Wawelskich i w Muzeum Narodowym w Sukiennicach.

Wśród rodzaju nawierzchni głównie dominuje kamień, marmur i parkiet. Posadzka występująca w kościołach w zasadzie nie stanowi żadnego zagrożenia dla osób niepełnosprawnych, natomiast jeżeli chodzi o obiekty muzealne, to sprawa przedstawia się nieco inaczej.

Śliska posadzka marmurowa lub parkietowa może wpłynąć niekorzystnie na sposób poruszania się osób z dysfunkcją narządu ruchu, a szczególnie posługujących się laskami lub kulami. Sytuacja taka ma miejsce np. w Muzeum Katedralnym, w Galerii Malarstwa i Rzeźby Polskiej XX wieku - Nowy Gmach, w Muzeum Narodowym "Zbiory Czartoryskich", w Muzeum Narodowym w Sukiennicach, w Komnatach Królewskich na Wawelu oraz w Muzeum Etnograficznym.

Niektóre muzea posiadają chodniki na korytarzach. W "Krzysztoforach", chodniki są tak zniszczone, że mogą stać się zagrożeniem nie tylko dla osób kalekich, ale także dla sprawnych fizycznie.

Prawie wszystkie obiekty posiadają wycieraczki, wylicowane wprawdzie z powierzchni posadzki, ale mimo wszystko niebezpieczne dla osób o kulach ze względu na swą konstrukcję. Wykonane są one z metalowych prętów, między którymi jest duża przestrzeń, w sam raz do zaklinowania się w niej końcówki kuli lub laski.

Dodatkowym utrudnieniem może być niedostateczne oświetlenie wszystkich części obiektu, z których korzystają zwiedzający. Dotyczy to głównie kościołów, w których panuje półmrok uniemożliwiający swobodne poruszanie się osób niedowidzących. Również w muzeach korytarze i klatki schodowe są słabo oświetlone.

Większość kas znajduje się wewnątrz zwiedzanego obiektu. Często usytuowane są blisko wejścia i połączone z szatnią, jak np. w muzeum Militaria i Zegary, w Muzeum Etnograficznym, w Starej Synagodze. W Muzeum Narodowym w Sukiennicach

oraz w "Zbiorach Szołayskich", w "Krzysztoforach" kasy znajdują się na wyższych kondygnacjach, w miejscach rozpoczęcia trasy zwiedzania. Bardzo dogodne dojście (dojazd wózkiem inwalidzkim) jest do kasy prowadzącej sprzedaż biletów do Komnat Królewskich, Skarbcza i Zbrojowni na Wawelu. Usytuowana jest ona w przejściu prowadzącym z placu zamkowego na dziedziniec zamkowy.

Pośród wszystkich przebadanych obiektów krajoznawczych tylko trzy posiadają dźwigi osobowe lub osobowo-towarowe, które (po zgłoszeniu obsłudze obiektu) są udostępniane osobom niepełnosprawnym. W Zamku Królewskim do windy znajdującej się na parterze prowadzi 12 schodów. Jest to dźwig osobowy o nośności 225 kg (3 osoby), szerokości wejścia 65 cm, szerokości wnętrza 125 cm, głębokości 85 cm. Ze względu na małe wymiary oraz uchylne, a nie rozsuwane drzwi, korzystanie z niego przez osoby niepełnosprawne fizycznie jest utrudnione.

Najlepiej dostosowane windy dla potrzeb inwalidów są w Muzeach Czartoryskich i Etnograficznym, w których znajdują się dźwigi osobowo-towarowe, oraz w Muzeum Etnograficznym - winda o nośności 750 kg (9 osób) jest usytuowana w hallu przy drzwiach wejściowych. W Muzeum Czartoryskich "dojazd" do windy osobowo-towarowej o udźwigu 500 kg (6 osób) prowadzi specjalnie dostosowanym podejściem, gdzie różnice poziomów niwelowane są pochylniami.

W trakcie badań przeprowadzono podobną metodą jak w wypadku bazy hotelowej, analizę dostępności obiektów krajoznawczych Krakowa dla turystów niepełnosprawnych, która pozwoliła stwierdzić, iż największa możliwość zwiedzania istnieje w takich obiektach muzealnych jak: (patrz tab. 2)

Zbiory Czartoryskich (17 punktów na 20 możliwych),

Muzeum Etnograficzne (15 punktów),

Komnaty Królewskie na Wawelu (13 punktów),

Stara Synagoga Żydowska (12 punktów)

Obiekty te z wyjątkiem Synagogi posiadają dźwigi osobowe i osobowo-towarowe, a w Muzeum Czartoryskich dodatkowo przejścia wyposażone są w pochylnie.

Najmniej przystosowanymi obiektami okazały się: Wieża Ratuszowa i Dzwon Zygmunta, Groby Królewskie na Wawelu, Krypta Słowackiego i Mickiewicza. Ze względu na liczne, strome schody obiekty te są niedostępne dla turystów niepełnosprawnych.

Tabela 2. Stopień przystosowania obiektów muzealnych do potrzeb turystów niepełnosprawnych, wg głównych grup inwalidztwa

LP.	Nazwa obiektu	Forma inwalidztwa				
		Wózki	Protezy	Głuch.	Niewid.	Razem
1.	Komnaty Królewskie	3	3	4	3	13
2.	Skarbiec	1	3	4	3	11
3.	Zbrojownia	0	2	4	2	8
4.	Groby Królewskie	0	1	4	1	6
5.	Muzeum Katedralne	0	2	4	2	8
6.	Krypta Mickiewicza i Słowackiego	0	0	4	2	6
7.	Dzwon Zygmunta	0	0	4	0	4
8.	Stara Synagoga	1	4	4	3	12
9.	Muzeum Etnograficzne	4	4	4	3	15
10.	Militaria i Zegar	0	1	4	3	8
11.	Krzysztofony	0	2	4	3	9
12.	Nowy Gmach	0	2	4	3	9
13.	Szolańskich	0	2	4	3	9
14.	Sukiennice	0	2	4	3	9
15.	Czartoryskich	5	5	4	3	17
16.	Wieża Ratuszowa	0	0	4	0	4
17.	Dom J. Matejki	0	2	4	2	8

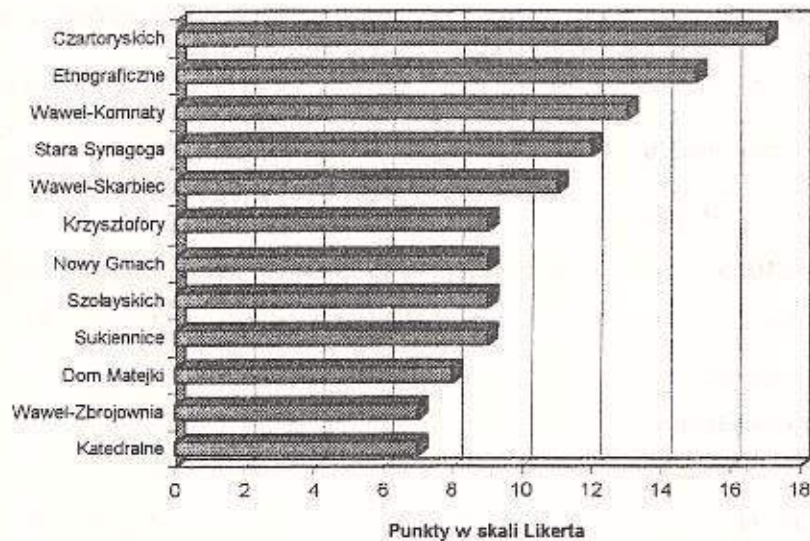
Źródło: opracowanie własne .

Przeprowadzono również ocenę możliwości zwiedzania zabytkowych kościołów krakowskich przez osoby niepełnosprawne. Efekty naszych badań terenowych przedstawiono w tabeli 3. Punkty przydzielano podobnie jak w wypadku oceny bazy hotelowej.

Tabela 3. Stopień przystosowania obiektów sakralnych dla potrzeb turystów niepełnosprawnych, wg głównych grup inwalidztwa

LP.	Nazwa obiektu	Forma inwalidztwa				
		Wózki	Protezy	Głuch.	Niewid.	Razem
1.	Katedra na Wawelu	1	2	4	2	9
	KOŚCIOŁY					
2.	Mariacki	2	3	4	2	11
3.	św. Wojciecha	1	3	5	3	12
4.	OO. Dominikanów	2	2	5	3	12
5.	OO. Franciszkanów	3	4	5	3	13
6.	św. Józefa	2	3	5	3	11
7.	św. Piotra i Pawła	1	2	5	3	11
8.	św. Andrzeja	0	1	5	2	8
9.	św. Idziego	0	1	5	2	8
10.	OO. Bernardynów	3	4	5	4	16
11.	Bożego Ciała	2	3	5	3	13
12.	św. Michała Arch.	0	2	4	3	9
13.	św. Katarzyny	0	2	5	2	9
14.	św. Anny	0	2	5	3	10
15.	św. Ducha	0	1	5	2	8
16.	św. Marka	2	4	5	4	15
17.	OO. Reformatów	3	4	5	4	16
18.	OO. Pijarów	0	2	5	3	10
19.	OO. Misjonarzy	0	2	5	3	10

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 1. Dostępność krakowskich muzeów dla osób niepełnosprawnych

Najlepiej przystosowanymi obiektami do przyjęcia niepełnosprawnych turystów a zwłaszcza osób z dysfunkcją narządów ruchu są kościoły OO. Bernardynów i OO. Reformatów, a także kościół św. Marka. Wpływ na to miały: drzwi wejściowe o odpowiedniej szerokości, mała liczba schodów, duża powierzchnia obiektu umożliwiająca swobodne manewrowanie wózka inwalidzkiego.

Niskie oceny uzyskały kościoły św. Anny, św. Idziego i św. Krzyża. Wąskie wejścia, liczne schody (bez oporęczowania), progi, mała powierzchnia wewnątrz tych kościołów świadczą o ich nieprzydatności dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich.

3. Propozycje w zakresie przystosowania bazy turystycznej i atrakcji krajoznawczych do potrzeb turystów niepełnosprawnych

Przeprowadzone badania wskazują, że obiekty krajoznawcze Krakowa, a także baza turystyczna, w niewielkim stopniu są przystosowane do korzystania przez osoby niepełnosprawne. W wielu przypadkach adaptacja tych obiektów do potrzeb turystów-inwalidów jest możliwa na zasadzie niewielkich przeróbek (np. dostawienie drewnianych pochylni, wprowadzenie oporęczowania, oznakowania). Przedstawione

tu propozycje zostały wybrane z wielu proponowanych rozwiązań, mających na celu ułatwienie życia osobom niepełnosprawnym. Wybór został dokonany w odniesieniu do interesującej nas dziedziny - tj. turystyki i wypoczynku.

Niewielkim nakładem środków można umożliwić korzystanie osobom niewidzącym lub słabo widzącym z istniejącej bazy turystycznej. Wprowadzając wypukłe oznakowanie numerów drzwi i miejsc publicznego użytku w obiekcie - umożliwiamy poruszanie się inwalidom wzroku bez pomocy osób trzecich. Malując ściany i drzwi obiektów kontrastowymi barwami ułatwiamy orinetację. Tego rodzaju przykłady można mnożyć, ale najbardziej pilnym problemem wydaje się przełamanie chyba najtrudniejszej bariery - przekonania niepełnosprawnych, że turystykę nie tylko trzeba, ale i można uprawiać.

Turystyka motorowa wśród ludzi niepełnosprawnych stanowi skuteczną i atrakcyjną formę rewalidacji i psychoterapii oraz sprzyja procesom integracji ze społeczeństwem. Obecnie w naszym kraju ponad 20 tysięcy inwalidów użytkuje pojazdy mechaniczne. Człowiekowi niepełnosprawnemu, dla którego korzystanie ze środków komunikacji publicznej jest trudne, a czasem wręcz niemożliwe, pojazd mechaniczny jest niezbędny - ułatwia bowiem, a często w ogóle umożliwia wykonywanie elementarnych, codziennych czynności życiowych.

W uprawianiu turystyki przez osoby niepełnosprawne bardzo ważną rolę odgrywa sposób przemieszczania się. Idealnym środkiem lokomocji dla inwalidów jest samochód. Według polskich "Zasad przystosowania samochodów osobowych do eksploatacji przez osoby niepełnosprawne z dysfunkcją ruchu": dla ułatwienia wsiadania do samochodu kierowcom z dysfunkcją obu nóg, pożądane jest stosowanie specjalnego siedzenia z możliwością jego obrotu i wysunięcia na zewnątrz pojazdu.

4. Wybrane przykłady usuwania barier architektonicznych

Istotną barierą architektoniczną, omówioną we wcześniejszym rozdziale, ograniczającą w znacznym stopniu swobodę poruszania się w obrębie budynków, są drzwi. Szczególnie istotne, zwłaszcza dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich, są szerokość otworów drzwiowych oraz sposób ich otwierania.

Inwalidom łatwiej jest popychać skrzydła drzwi niż ciągnąć je, dlatego drzwi główne wejściowe powinny się zawsze otwierać w stronę zgodną z kierunkiem ruchu. Problem ten może zostać pomyślnie rozwiązany przez wprowadzenie do ruchu pieszego i kołowego inwalidów drzwi otwieranych i zamykanych automatycznie. W państwach

Europy Zachodniej takie rozwiązania są bardzo często spotykane (dworce, hotele, autobusy). W Polsce stosuje się jeszcze drzwi otwierane sposobem tradycyjnym.

Punktem wyjścia określenia optymalnych parametrów przestrzennych obiektów są średnie wymiary antropologiczne inwalidów. Szerokość przejazdu (przejścia) i zapotrzebowanie miejsca dla inwalidów i nieinwalidów przedstawia się następująco:

1. nieinwalida - osoba dorosła 700 mm,
2. nieinwalida : osoba dorosła i dziecko 1100 mm,
3. dwie osoby dorosłe 1200 mm,
4. inwalida posługujący się laską 750 mm,
5. inwalida posługujący się kulami - 850 mm,
6. inwalida poruszający się na wózku inwalidzkim 850 mm (szerokość przejazdu jednego wózka).

Piśmiennictwo

- [1] Biuletyn Informacyjny Głównego Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Warszawa 1983, nr 8.
- [2] Ekspertyza "Sytuacja ludzi niepełnosprawnych i stan rehabilitacji w PRL", pod kier. J. Szczepańskiego, PAN, Komitet Rehabilitacji i Readaptacji Człowieka, Warszawa 1984.
- [3] Kruczek Z., Stanisławczyk K., Zwiedzamy Kraków, Informator dla osób niepełnosprawnych z dysfunkcją narządów ruchu, COIT, Kraków 1991.
- [4] Stanisławczyk K., Perspektywy rozwoju turystyki osób niepełnosprawnych np. stanu i przygotowania bazy hotelowej m. Krakowa w roku 1988. Praca magisterska, AWF, Kraków.
- [5] Wyrzykowska Anna , Turystyczna baza noclegowa w Polsce dostępna dla osób fizycznie niepełnosprawnych w Polsce, Biuletyn Informacyjny, Instytut Turystyki, Warszawa 1988, nr 2 (76).
- [6] Wytyczne do projektowania i przystosowania obiektów turystycznych dla osób niepełnosprawnych. Biuro Projektowo Usługowe Inwestycji Turystycznych i Sportowych w Kielcach, Główny Komitet Turystyki, Centralny Ośrodek Informacji Turystycznej, Instytut Wydawniczy Zw. Zawod., Warszawa 1985.

Leszek Mazanek
Katedra Ekonomiki
i Organizacji Turystyki
AWF, Kraków,
Al. Jana Pawła II 78.

Gospodarka turystyczna w Krakowie

Tourist Economy in Cracow

The presented article focuses on economic units operating on the tourist market. The article has been divided into two parts. In the first part the official sources of information on economic units operating in tourism have been presented. The scope and methods of compiled information have been evaluated and the own suggestions concerning collecting data have been presented. Basic information on travel agencies, selected from statistical records, have been verified with the use of a questionnaire sent via surveyors.

In the second part the results of the research completed in private firms, joint ventures, state owned companies, cooperative companies, that is, the economic units which provide service on commercial basis. The range of employment, the scope of activity, specialization, ownership structure have been presented, and above all, the initial data for further marketing research have been obtained.

Podjmując próbę określenia możliwości rozwoju gospodarki turystycznej Krakowa (regionu) niezbędne jest dokonanie zestawienia zgromadzonych informacji o poszczególnych elementach rynku turystycznego. Podmioty gospodarcze, prowadzące działalność (pośrednio i bezpośrednio) związaną z zaspokojeniem różnorodnych potrzeb uczestników ruchu turystycznego, stanowią jeden z elementów tego rynku. Dokonanie szczegółowych analiz ograniczone jest brakiem jednolitych i spójnych form gromadzenia, przepływu i wymiany informacji zarówno pomiędzy podmiotami gospodarczymi, jak również w szeroko pojętej gospodarce turystycznej.

W celu przeprowadzenia badań dotyczących działalności podmiotów gospodarczych na rynku turystycznym, należy wyróżnić dwa zasadnicze etapy:

I. wyselekcjonowanie podmiotów gospodarczych prowadzących działalność usługową dla potrzeb ruchu turystycznego.

II. przeprowadzenie wnikliwych badań ankietowych na reprezentatywnej grupie tych podmiotów.

Dwa niezależne źródła uzyskiwania podstawowych danych o jednostkach turystycznych stanowią:

1. Prowadzony przez Wojewódzki Urząd Statystyczny rejestr jednostek gospodarczych, związany z nadaniem numeru statystycznego (REGON). Dane gromadzone są według przyjętego zakresu doboru podstawowych informacji, takich jak: rodzaj działalności, nazwa jednostki, adres siedziby, forma własności, charakter prawny, przychody, wynagrodzenia, zatrudnienie.

Niedostatki w danych statystycznych wynikają z kilku zasadniczych powodów:

- do 31 grudnia 1991 r. obowiązywało zwolnienie z obowiązku uzyskiwania numeru statystycznego (REGON) przez podmioty gospodarcze nie prowadzące wymiany zagranicznej,
- od 1 stycznia 1992 r. obowiązuje w Polsce nowy system klasyfikacji statystycznej - Europejska Klasyfikacja Działalności (EKD),
- dokonywana zmiana z systemu Klasyfikacji Gospodarki Narodowej na EKD jest związana ze zmianą jednostki klasyfikacyjnej z charakteru podmiotowego na przedmiotowy,
- kod numeru statystycznego (REGON) obejmuje tylko dwa rodzaje działalności w układzie - działalność główna i drugorzędna ustalanych według przyjętych kryteriów,
- zmiana systemu nie wpłynęła istotnie na zmianę zakresu gromadzonych informacji.

Ponadto Wojewódzki Urząd Statystyczny nie udziela informacji o wielkości zatrudnienia i obrotach zarejestrowanych jednostek, obejmując te dane klauzulą tajemnicy gospodarczej.

Dla potrzeb podjętych badań z rejestru statystycznego uzyskano podstawowe dane o 196 jednostkach zgłoszonych do ewidencji w dziale Turystyka, Wypoczynek, Sport (dane na dzień 30 czerwca 1991). Rejestr obejmował 91 przedsiębiorstw i spółek z kapitałem prywatnym (osoby fizyczne i prawne), 70 stowarzyszeń i fundacji, których jednym z zadań statutowych jest sport, krzewienie kultury

fizycznej lub turystyka, 19 przedsiębiorstw państwowych a pozostałe to spółdzielnie, przedsiębiorstwa o kapitale mieszanym i inne.

2. Rejestry handlowe i gospodarcze.

Rejestry handlowe osób prawnych prowadzone są przez wyznaczone sądy o właściwości szczególnej a ewidencja działalności gospodarczej osób fizycznych przez administrację państwową szczebla podstawowego. Rejestry te stanowią źródło uzyskiwania informacji gromadzonych zgodnie z przepisami prawa, takimi jak kodeks handlowy, ustawy o działalności gospodarczej, stowarzyszeniach, przedsiębiorstwach państwowych, spółdzielniach.

Obowiązek rejestracji przez wszystkie podmioty gospodarcze i jawność danych zawartych w rejestrze, to główne zalety tego źródła.

Podstawowe mankamenty uzyskiwania informacji tą metodą wynikają z następujących powodów:

- rejestr podmiotów gospodarczych prowadzony jest według podziału prawnego, a nie branżowego,
- wpis do rejestru dokonywany jest według kolejności zgłoszeń, a nie rodzaju prowadzonej działalności,
- wpis do rejestru określający rodzaj i zakres działalności gospodarczej nie jest jednoznaczny z faktycznym podjęciem wszystkich typów zadeklarowanej działalności.

Ponadto, powszechną praktyką przy dokonywaniu wpisów do rejestru, gdy określa się rodzaj działalności przedsiębiorstw jest wyszczególnianie różnych form i zakresów usług, w tym często turystycznych, co zdecydowanie utrudnia wiarygodną selekcję. W rejestrach tych nie stosuje się także jednolitej terminologii w określaniu usług turystycznych, ich rodzaju i zakresu.

W rubryce "rodzaj działalności" - umieszcza się następujące sformułowania:

- działalność turystyczna,
- organizacja wczasów krajowych i zagranicznych,
- wycieczki krajowe i zagraniczne,
- przewozy autokarowe, turystyka, wypoczynek, rekreacja,
- wyjazdy autokarowe, usługi przewodnickie,
- obsługa ruchu turystycznego,
- usługi hotelarskie, gastronomiczne, poligraficzne,

- organizacja wczasów, koncertów, dyskotek,
- usługi z zakresu kultury i sztuki, kultury fizycznej, turystyki i wypoczynku.

Taki niejednolity sposób określania rodzaju działalności uniemożliwia dokonanie precyzyjnej klasyfikacji podmiotów gospodarczych ze względu na świadczone usługi turystyczne. Dla potrzeb prowadzonych badań dokonano odpisu z rejestrów gospodarczych obejmujących przedsiębiorstwa prywatne lub spółki nie posiadające osobowości prawnej, a także z rejestrów sądowych zawierających podmioty gospodarcze posiadające osobowość prawną. Odpis ten nie objął natomiast przedsiębiorstw państwowych, spółdzielni i stowarzyszeń, ponieważ w wyniku obserwacji rynku turystycznego przyjęto, że dane uzyskane z Urzędu Statystycznego są miarodajne. Podstawą selekcji był zapis o świadczeniu usług z zakresu turystyki.

Uzyskane informacje z dwóch niezależnych źródeł umożliwiły stworzenie podstawowej bazy danych o podmiotach gospodarczych świadczących usługi turystyczne, która może dopiero stanowić materiał wyjściowy dalszych badań.

Przed przystąpieniem do kolejnego etapu poddano weryfikacji zgromadzone informacje poprzez analizę danych dotyczących nazwy jednostki, właściciela, siedziby, formy własności oraz określenie rodzaju i zakresu prowadzonej działalności. Posłużono się kwestionariuszem ankiety umożliwiającym wyżej wymienioną aktualizację, a także dokonanie podziału podmiotów gospodarczych poprzez wykorzystanie uzyskanych informacji. W celu podniesienia skuteczności badań ankieta była przeprowadzana przez ankierów.

W drugim i jednocześnie zasadniczym etapie powinno się objąć szczegółowymi badaniami ankietowymi reprezentatywną grupę podmiotów gospodarczych działających w turystyce. Przy doborze próby należałoby uwzględnić rodzaj prowadzonej działalności, charakter własności, wielkość zatrudnienia. Zakres badań powinien obejmować możliwości i perspektywy rozwoju, jego dynamikę, możliwości i bariery prawne, organizacyjne, finansowe, problemy dotyczące kadry turystycznej, systemy powiązań i współdziałania między podmiotami turystycznymi, sposoby prowadzenia akwizycji i reklamy. Ponieważ takie badania mają charakter marketingowy, wskazane jest aby przeprowadzono je w stałych przedziałach czasowych.

Przy analizie szczegółowej należałoby wykorzystać także dane uzyskiwane na podstawie kwestionariusza statystycznego KT-1 (patrz wzór, Dz. Urz. GUS Nr 8, poz.66), opracowanego przez Urząd Statystyczny, a skierowanego do podmiotów świadczących usługi noclegowe.

Źródło informacji mogą stanowić również kwestionariusze DG-1 - meldunek o działalności gospodarczej (patrz wzór, Dz. Urz. GUS Nr 16, poz.111), obowiązujący wszystkie podmioty gospodarcze zatrudniające powyżej 20 pracowników, oraz kwestionariusz DG-3 - sprawozdanie o działalności gospodarczej jednostki do 5 pracujących (patrz wzór, Dz. Urz. GUS Nr 7, poz.41), obejmujące próbę losową.

Bardzo przydatnym materiałem ułatwiającym przeprowadzanie badań może okazać się w przyszłości Baza Danych o podmiotach gospodarczych województwa krakowskiego i regionu Małopolski, tworzona przez Wydział Rozwoju Gospodarki i Komunikacji Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie. Dane te są gromadzone i uzupełniane są za pomocą ankiety rozsyłanej do wszystkich podmiotów gospodarczych w tym prowadzących działalność turystyczną. Uzyskane informacje będą stanowić w przyszłości etap wyjściowy, pozwalający na dobór reprezentatywnej grupy podmiotów, a także mogą być przydatne do przeprowadzenia wybranych analiz gospodarczych. Zbiorcze opracowania wyników tych badań będą ułatwiać planowanie marketingowe w gospodarce turystycznej.

1. Przedsiębiorstwa turystyczne w Krakowie

(Biura Podróży - wstępna analiza)

Celem badań było wyselekcjonowanie wszystkich podmiotów gospodarczych prowadzących działalność związaną z organizacją i pośrednictwem w realizacji usług turystycznych oraz stworzenie aktualnej bazy danych, obejmującej podstawowe informacje o działających przedsiębiorstwach turystycznych.

Dokonując odpisów z rejestrów gospodarczych, prowadzonych przez administrację państwową i sąd rejonowy, oraz wykorzystując dane z rejestru REGON, prowadzonego przez urząd statystyczny, uzyskano listę adresową 417 podmiotów gospodarczych, które w zakresie działalności gospodarczej umieściły usługi turystyczne. Aktualizując informacje w trakcie prowadzonych badań w efekcie uzyskano listę obejmującą 436 podmiotów, które poddano weryfikacji. Badania przeprowadzono przy pomocy ankietników, co gwarantowało dotarcie do adresata z ankietą lub uzyskanie informacji o zmianie adresu, zamknięciu firmy itp.

Badaniami objęto przedsiębiorstwa prywatne jednoosobowe (działające na podstawie ustawy o działalności gospodarczej), spółki prawa cywilnego i handlowego, przedsiębiorstwa państwowe, spółdzielnie, fundacje i stowarzyszenia bez względu na to czy działalność turystyczna jest jedyną, podstawową, czy też jedną z wielu dziedzin

gospodarowania. Badania nie obejmowały natomiast organizacji społecznych, dla których turystyka stanowi jeden z elementów działalności statutowej, działów socjalnych zakładów pracy, klubów sportowych i środowiskowych, a więc instytucji prowadzących działalność niekomercyjną. Z badań wyłączono także hotele, które - zdaniem autora - stanowią odrębną grupę przedsiębiorstw turystycznych.

2. Analiza wyników

Z poddanych weryfikacji 436 przedsiębiorstw turystycznych 129 już nie istnieje, 62 firmy nie zostały odnalezione z powodu nieaktualnych lub błędnie podanych adresów (w nie istniejącym od kilku lat budynku, w lokalu, w którym taka firma nigdy nie prowadziła działalności itp.), 17 zawiesiło działalność, a 39 nie prowadzi działalności turystycznej pomimo wcześniejszej deklaracji.

Tabela 1. Weryfikacja zarejestrowanych przedsiębiorstw

Przedsiębiorstwa zweryfikowane	Liczba	%
nie istnieje	129	29,5%
nieznany adres	62	14,2%
działalność zawieszona	17	3,8%
działalność nieturystyczna	39	8,9%
prowadzi działalność	189	43,3%
Ogółem	436	100%

Dalszej analizie poddano więc 189 jednostek (biur turystycznych), które świadczą usługi lub pośredniczą w świadczeniu usług. Należy zaznaczyć, że z tej grupy 9 przedsiębiorstw prowadzi 2 jednostki wewnętrznie wyodrębnione (oddziały), 3 przedsiębiorstwa uruchomiły 3 oddziały, jedno posiada 6 oddziałów, a 12 stanowią filie przedsiębiorstw spoza Krakowa. Zestawienie to obrazuje, że faktyczna liczba samodzielnych podmiotów gospodarczych (wyodrębnienie ze względu na charakter własności) wynosi 168 przedsiębiorstw, dla potrzeb badań przyjęto jednak, że każde biuro będzie analizowane jako samodzielny podmiot świadczący usługi turystyczne.

Podział przedsiębiorstw ze względu na charakter prawny

W grupie 189 przedsiębiorstw 81 to przedsiębiorstwa prywatne jednoosobowe, utworzone na podstawie ustawy o działalności gospodarczej, 32 spółki prawa cywilnego, 45 spółek z o.o., 11 spółek akcyjnych (w tym 6 to oddziały jednej firmy), 6 przedsiębiorstw państwowych, 5 stowarzyszeń, 4 fundacje i 2 spółdzielnie.

Wśród przedsiębiorstw prywatnych 25 zarejestrowanych podmiotów to osoby świadczące usługi przewodnickie i pilotażowe samodzielnie, a ich rejestracja była między innymi formą zalegalizowania działalności, uzyskania ubezpieczenia i ciągłości pracy. Z 11 spółek akcyjnych 6 stanowiły oddziały jednej firmy, 4 prowadzą działalność jako filie, a tylko 1 spółka akcyjna jest zarejestrowana w Krakowie. W grupie stowarzyszeń i fundacji znajdują się tylko takie jednostki, które prowadzą działalność gospodarczą zarobkową. Spośród przedsiębiorstw państwowych 3 są firmami krakowskimi, 2 oddziałami COIT i tylko 1 filią przedsiębiorstwa centralnego.

Dokonując podziału ze względu na formę własności można zauważyć, że 60% stanowią firmy osób fizycznych, a pozostałe 40% to osoby prawne. Także stosunek firm i instytucji państwowych do przedsiębiorstw będących własnością prywatną wskazuje, że w branży turystycznej prywatyzacja osiągnęła bardzo wysoki stopień. Wynika to zapewne z faktu, że w warunkach gospodarki planowej stosunkowo niewielka liczba przedsiębiorstw prowadziła działalność związaną z obsługą ruchu turystycznego, przedsiębiorstwa te w obecnych warunkach zostały zlikwidowane lub przekształceniu uległa ich forma własności. Ponadto, prowadzenie biura turystycznego to forma działania nie wymagająca stosunkowo wysokich nakładów brak jakichkolwiek ograniczeń prawnych; to tylko jedno z wielu czynników zachęcających do podejmowania działań w usługach turystycznych.

Turystykę jako jedyną formę działania zgłosiło 117 firm, a dla 72 usługi te stanowią jedną z form działalności gospodarczej. Tak duża liczba firm prowadzących działalność w różnych sferach gospodarczych to obecnie element charakterystyczny dla polskiej przedsiębiorczości i nie dotyczy on tylko branży turystycznej.

Tabela 2. Podział przedsiębiorstw ze względu na charakter prawny

Rodzaj przedsiębiorstwa	Liczba	%
Przedsiębiorstwa prywatne	81	42,8
Spółki cywilne	32	16,9
Spółki z o.o.	45	23,8
Spółki akcyjne	11	5,8
Przedsiębiorstwa państwowe	6	3,1
Stowarzyszenia	5	2,6
Fundacje	4	2,1
Spółdzielnie	2	1,0
Ogółem	189	100

W firmach o różnym profilu działania procentowy udział obrotów uzyskanych ze sprzedaży usług turystycznych obrazuje stopień zaangażowania firmy w działalność turystyczną. Dla 16 firm obroty uzyskane z turystyki mieszczą się w przedziale 0-10%, dla 11 firm w przedziale 10-30%, dla 19 w przedziale 30-70%, a pozostałe 25 firm wykazuje obroty większe niż 70%. Dodatkowych informacji o zakresie działalności turystycznej dostarczyło zestawienie wielkości obrotów i wielkości zatrudnienia w firmach pogrupowanych według przyjętego kryterium.

Tabela 3. Obroty z usług turystycznych w firmach o różnym profilu działania i wielkość zatrudnienia w poszczególnych przedziałach

Wielkość obrotów w %	Liczba firm	Zatrudnienie ogółem	Średnia wielkość zatrudnienia
0 - 10	16	24	1,5
10 - 30	11	53	4,8
30 - 70	19	63	3,3
70 >	25	524	20,9
Razem	71	664	9,3

Z powyższego zestawienia widać, że tylko dla 16 firm usługi turystyczne stanowią niewielki zakres działalności. Wysoka liczba zatrudnionych w grupie powyżej 70% obrotów wynika z faktu, że duże firmy, dla których turystyka była i jest podstawowym przedmiotem działania, poszukują źródeł zarobkowania także w innych dziedzinach gospodarczych.

Zatrudnienie

Poprzez analizę danych o zatrudnieniu możemy podjąć próbę określenia wielkości przedsiębiorstw usługowych, w których o możliwościach działania decydują przede wszystkim ludzie. W 189 przedsiębiorstwach turystycznych znalazło zatrudnienie 1080 osób z czego wynika, że średnie zatrudnienie w firmach wynosi 6 pracowników. W poniższej tabeli zestawiono dane dotyczące wielkości zatrudnienia w przedsiębiorstwach uszeregowanych według podziału uwzględniającego charakter prawny.

Tabela 4. Zatrudnienie w przedsiębiorstwach podzielonych ze względu na charakter prawny

Rodzaj przedsiębiorstwa	Liczba przeds.	Liczba zatrud.	% zatrud.	Średnie zatrud.
przedsiębiorstwa prywatne	81	294	27,2	3,6
spółki cywilne	32	98	9,0	3,0
spółki z o.o.	45	404	37,4	8,9
spółki akcyjne	11	202	18,7	18,3
przedsiębiorstwa państwowe	6	36	3,3	6,0
stowarzyszenia	5	26	2,4	5,2
fundacje	4	5	0,4	1,2
spółdzielnie	2	15	1,3	7,5
Ogółem	189	1080	100	5,7

Na uwagę zasługuje fakt, że tylko w firmach będących spółkami akcyjnymi zatrudnienie jest trzykrotnie większe od średniego zatrudnienia w firmach turystycznych, co praktycznie uzasadniają przynajmniej dwa czynniki. Po pierwsze -

przedsiębiorstwa państwowe, posiadające dużą bazę, zaplecze techniczne, zostały przekształcone w spółki akcyjne, a po drugie - do zarejestrowania spółki akcyjnej jest potrzebny znaczny kapitał (1000 mln zł), co jednocześnie warunkuje zakres i wielkość podejmowanej działalności.

W przedsiębiorstwach prywatnych i spółkach cywilnych liczba zatrudnionych wynosi 3-4 osoby i jest niższa od wyliczonej średniej ogółu przedsiębiorstw turystycznych.

Dokonując zestawienia przedsiębiorstw w podziale na osoby fizyczne i osoby prawne wynika, że w 113 firmach, nie posiadających osobowości prawnej, pracują 392 osoby, zatrudnione na podstawie umowy o pracę, co stanowi 36% ogólnej liczby zatrudnionych.

Dla pełnego zobrazowania wielkości zatrudnienia w firmach dokonano kolejnego wyliczenia, co obrazuje poniższe zestawienie:

Tabela 5. Firmy według wielkości zatrudnienia

Zatrudnieni	Liczba firm	Zatrudnieni	Liczba firm
1 os.	34	6 - 10 os.	22
2 os.	37	11 - 20 os.	9
3 os.	21	20 - 30 os.	2
4 os.	14	30 - 50 os.	3
5 os.	5	> 50 os.	4

Należy zaznaczyć, że w tabeli nie uwzględniono 25 zarejestrowanych przewodników i pilotów, którzy działają samodzielnie. W grupie przedsiębiorstw zatrudniających ponad 50 pracowników znajduje się jedna firma, która w podanej liczbie zatrudnionych uwzględniła pracowników działających w filiach na terenie całego kraju.

Powyższe zestawienie wyraźnie wykazuje, że w branży turystycznej działa największa liczba małych przedsiębiorstw zatrudniających od 1 do 3 pracowników.

W badaniach nie udało się jednak wyliczyć jaka grupa pracowników jest zatrudniana na podstawie umowy-zlecenia, gdyż najczęściej udzielano odpowiedzi - według potrzeb.

Środki łączności

W firmach turystycznych środki łączności warunkują możliwość prowadzenia działalności. Z analizy wykonanego rejestru wynika, że 16 przedsiębiorstw nie posiada żadnego telefonu. W grupie tej są tylko 2 biura turystyczne, a 14 firm to zarejestrowani piloci i przewodnicy. Pozostałe 173 firmy posiadają przynajmniej 1 telefon bezpośredni, w tym 3 firmy tylko telefon wewnętrzny.

Poniższe zestawienie wykazuje stan posiadania środków łączności w firmach turystycznych:

1 telefon	173
2 telefony	79
1 telefon i 1 fax	40
2 telefony i 1 fax	45
telex	68
2 telefony i telex	46
2 telefony i fax i telex	32

W grupie 173 przedsiębiorstw posiadających jakikolwiek środek łączności 45% ma dwa telefony, 49% firm dysponuje także telefaksem, który to środek łączności zdobywa coraz większą popularność i staje się urządzeniem niezbędnym w tego rodzaju działalności. Należy zauważyć, że 32 firmy są wyposażone przynajmniej w 2 telefony, fax i telex, a więc tylko 18% biur jest dobrze zaopatrzonych w środki łączności.

Zakres działalności

Podjmując próbę określenia zakresu działalności przedsiębiorstw turystycznych należy podkreślić, że w pierwszym etapie badań uzyskane informacje powinny umożliwić przede wszystkim dokonanie podstawowego podziału przedsiębiorstw ze względu na charakter świadczonych usług. Podział ten pozwoli na dobranie odpowiedniej, reprezentatywnej próby w dalszych, dogłębnych badaniach marketingowych. Niemniej jednak przeprowadzona analiza dostarczyła szeregu interesujących informacji dotyczących zakresu działania.

Podział ze względu na przestrzenny zakres świadczenia usług obejmował trzy zasadnicze kierunki tj., specjalizację w turystyce krajowej, zagranicznej wyjazdowej i

zagranicznej przyjazdowej. W 189 przedsiębiorstwach 25 zarejestrowanych pilotów i przewodników, 2 firmy transportowe i 1 pośrednictwo wizowe nie określiły specjalizacji rynkowej. W pozostałej grupie 161 przedsiębiorstw 81 podało, że zakres ich usług obejmuje wszystkie trzy kategorie rynkowe, 8 firm specjalizuje się tylko w turystyce krajowej, 21 - w turystyce zagranicznej wyjazdowej, a 7 - w turystyce zagranicznej przyjazdowej. Specjalizację w obsłudze turystyki krajowej i zagranicznej wyjazdowej wykazało 16 firm, krajowej i zagranicznej przyjazdowej - 10, a w zagranicznej wyjazdowej i przyjazdowej - 18.

Analizując powyższe dane możemy zauważyć, że tylko 7 firm specjalizuje się w turystyce zagranicznej przyjazdowej. Dodając do tej liczby 10 firm świadczących usługi w turystyce krajowej i zagranicznej przyjazdowej, uzyskamy jedynie 10% firm, których działanie skierowane jest na przyjmowanie turystów.

Większe zainteresowanie wykazują przedsiębiorstwa turystyczne w organizowaniu turystyki zagranicznej wyjazdowej - 21 firm, a łącznie z 16 firmami obsługującymi ruch krajowy i zagraniczny - wyjazdowy stanowią one 23% grupę.

Należy zwrócić uwagę na niekorzystne relacje liczebne firm specjalizujących się w turystyce przyjazdowej do firm zajmujących się turystyką wyjazdową. Niewielkie zainteresowanie specjalizacją w obsłudze turystyki przyjazdowej, nawet w tak dużym centrum turystycznym jakim jest Kraków, wynika między innymi z trudności związanych z promocją własnej oferty na zagranicznych rynkach.

Specjalizacja w transporcie

Analizując przedsiębiorstwa turystyczne z uwagi na posiadanie własnego transportu wydzielono grupę 13 firm, które zajmują się tylko świadczeniem usług przewozowych. Firmy te zarejestrowane są w branży turystycznej, autokary wynajmują innym firmom turystycznym lub samodzielnie obsługują linie komunikacyjne w relacjach międzynarodowych.

Należy zaznaczyć, że własne środki transportowe posiada w sumie 56 firm (30%), co stanowi istotną grupę wśród wszystkich przedsiębiorstw turystycznych.

Organizowanie i pośrednictwo świadczeń turystycznych

Organizowaniem i sprzedażą własnych pakietów turystycznych zajmuje się 31 firm, własne i obce imprezy turystyczne oferuje 91, tak więc 122 (65%) firmy to

organizatorzy turystyki, a pozostałe to firmy pośredniczące, przewozowe, piloci i przewodnicy.

Jednym z istotnych elementów w prowadzeniu działalności turystycznej jest pośrednictwo w sprzedaży usług.

Poniższe zestawienie obrazuje liczbę firm pośredniczących w sprzedaży wybranych usług:

- ubezpieczenia	101
- bilety lotnicze	48
- bilety autobusowe	66
- bilety promowe	16
- bilety kolejowe	18
- usługi przewodnickie	93
- usługi pilotażowe	94
- rezerwacja noclegów	104
- rezerwacja żywienia	82

W grupie specjalistycznych usług najczęściej wymieniano:

organizację polowań	- 6 firm
imprezy żeglarskie	- 5 firm
pośrednictwo paszportowe i wizowe	- 10 firm
obsługę kongresów	- 5 firm

Liczba firm proponujących usługi specjalistyczne i zakres świadczonych usług nie odpowiada pożądanym wielkościom, pozwalającym na pełną obsługę ruchu turystycznego. Stosunkowo niewielkie - pod względem zatrudnienia i posiadania własnej bazy materialnej - firmy turystyczne nie wypracowały jeszcze nowych, atrakcyjnych dla klientów kierunków działań. Przeważająca liczba firm w swym krótkim okresie funkcjonowania dużo więcej uwagi poświęcała na wypracowanie i utrzymanie pozycji rynkowej niż na tworzenie specjalistycznych programów. Ponadto brak spójnych działań w zakresie promocji i reklamy Krakowa jako centrum turystycznego nie ułatwia działań młodym, niedużym firmom.

PRZYPISY

1. Raport z przeprowadzonych badań (styczeń - marzec 1992).

1. Mazanek, L. (1992). *Przebieg i skutki choroby alkoholowej*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
2. Mazanek, L. (1993). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
3. Mazanek, L. (1994). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
4. Mazanek, L. (1995). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
5. Mazanek, L. (1996). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
6. Mazanek, L. (1997). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
7. Mazanek, L. (1998). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
8. Mazanek, L. (1999). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
9. Mazanek, L. (2000). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
10. Mazanek, L. (2001). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
11. Mazanek, L. (2002). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
12. Mazanek, L. (2003). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
13. Mazanek, L. (2004). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
14. Mazanek, L. (2005). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
15. Mazanek, L. (2006). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
16. Mazanek, L. (2007). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
17. Mazanek, L. (2008). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
18. Mazanek, L. (2009). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
19. Mazanek, L. (2010). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
20. Mazanek, L. (2011). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
21. Mazanek, L. (2012). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
22. Mazanek, L. (2013). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
23. Mazanek, L. (2014). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
24. Mazanek, L. (2015). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
25. Mazanek, L. (2016). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
26. Mazanek, L. (2017). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
27. Mazanek, L. (2018). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
28. Mazanek, L. (2019). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
29. Mazanek, L. (2020). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
30. Mazanek, L. (2021). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
31. Mazanek, L. (2022). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
32. Mazanek, L. (2023). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
33. Mazanek, L. (2024). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.
34. Mazanek, L. (2025). *Choroby alkoholowe*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZ.

Marian Nowakowski

Katedra Ekologii Człowieka AWF,
Kraków, Al. Jana Pawła II 78.

Bariery rozwoju turystyki w Krakowie

Barriers of Development of Tourism in Cracow

The factors influencing development of tourism in Cracow and the barriers which make this process difficult have been discussed. The exceptional tourist values of Cracow related to its history and architecture, high demand for tourist services and still low level of their fulfilment, development of new market-oriented forms of management and administration of tourist base and changes in the mentality of inhabitants have been recognized as the most important factors stimulating development of tourism. The barriers hindering development of tourism have been divided into two main groups: natural and anthropogenic. The ecological and spatial obstacles belong to the most important natural disadvantages while social, capital and legal are among the most common civilizing barriers.

Intelektualne i wewnętrzne nastawienie człowieka na uczestnictwo w zorganizowanym życiu społecznym, działalności, interesach rynkowych, wprowadza także na drogę relaksacyjnych zachowań, realizowanych poprzez wędrowkę poza miejsce zamieszkania i związanych z naturalną ludzką ciekawością świata. Ta sfera ludzkiej działalności, zwana turystyką, dziedziną swobodnego poznania, emocjonalnego przeżycia, kontemplacji piękna przyrody i walorów dzieł ludzkiej kulturowej kreacji, prowadzi do odbudowy i przywracania równowagi fizyczno-psychicznej, stanowi także istotny segment rynku. Środowisko przyrodnicze i historyczne miasto, zasobne w kulturowe dziedzictwo, oferują turystyczny produkt dla wszystkich nabywców, turystów, stosownie do wielkości siły nabywczej konsumenta, przygotowania turysty, jego indywidualnych cech, stanu i jakości zagospodarowania turystycznego oraz marki firmy organizującej i udostępniającej rynek turystyczny [2].

W świecie, szczególnie bogatym, skala zjawisk turystycznych systematycznie zwiększa się. Obserwowany trend rozwoju wskazuje na wzrastający udział w ruchu turystycznym ludzi o przeciętnym i niższym statusie społecznym i materialnej zasobności. Również długofalowe prognozy rozwoju polskiego ruchu turystycznego akcentują szansę rozwojową segmentu turystyki dla wszystkich, turystyki powszechnej i tańszej. Spadek poziomu płac i realnej siły nabywczej pieniądza, ubożenie znacznej części społeczeństwa, wpłynęły na początku lat dziewięćdziesiątych na zmniejszenie skali ruchu turystycznego o połowę. W tej sytuacji szczególnie daje się odczuć w Krakowie brak tanich obiektów noclegowych i gastronomicznych, zaspokajających potrzeby turystyki młodzieżowej (postulowany jest, według norm dla miast turystycznych Europy, dwukrotny wzrost miejsc w obiektach tego typu w Krakowie). Turystyka, jak każde zjawisko społeczne i rynkowe, ma swe środowisko, mechanizm, trajektorię, koszty, uwarunkowania, bariery oraz wyniki rozwoju. Czynniki ograniczające rozwój turystyki można pogrupować biorąc pod uwagę siłę ich oddziaływania w zakresie zaspokajania popytu turystycznego. Można je także uszeregować w zależności od stopnia trudności ich przezwyciężania na bariery, zapory i progi¹ [2].

Proponowane w tym opracowaniu rozumienie barier należy wyraźnie odróżnić od tego sformułowanego przez Yuill'a [10], związanego z przeszkodami w rozwoju procesów dyfuzji przestrzennej. Wydaje się, że w zakresie rozwoju turystyki bariery absorpcyjne raczej nie występują. Nie ma bowiem na Ziemi miejsc, w których teoretycznie turystyka nie mogłaby się rozwijać. Rozwój ten może być niejednokrotnie bardzo ograniczany istnieniem pewnych warunków zewnętrznych i wewnętrznych.

1. Turystyka na tle wielofunkcyjności obszaru miasta Krakowa

Wielkie historyczne miasto z rozwoju procesu cywilizacyjnego i kulturowego, który go kształtuje, jest złożonym wielofunkcyjnym systemem przestrzennym. Skumulowane dziedzictwo kulturowe oraz obecna pozycja i znaczenie miasta w systemie rynkowym są wyrazem skali i mocy rozwojowej jego wielofunkcyjnej struktury. Od dwu stuleci, a obecnie szczególnie, dziedzictwo kulturowe wyrastając na strukturze funkcjonalnej miasta wzbogaca ją wzmacniając jednocześnie mechanizm rozwojowy miasta.

Dynamiczny rozwój miasta pociągnął za sobą rozwój funkcji usługowej. Współczesny Kraków pełni wiele funkcji jednocześnie. Ich rola nie jest jednakowa, co widoczne jest w strukturze zatrudnienia i wpływów do budżetu miasta (tab.1). Zawoalowany obraz współczesnych funkcji miasta i jego poszczególnych części powinien skłaniać do tego, by naczelnym zagadnieniem stała się właściwa organizacja przestrzeni która powinna służyć także i turystom [3, 5].

W badaniach ankietowych, przeprowadzonych wśród mieszkańców miasta i osób przyjezdnych, zmierzano do rozeznania postaw respondentów w stosunku do problemu najważniejszych funkcji jakie powinien ich zdaniem pełnić (ewentualnie rozwijać) Kraków. Spośród 160 badanych dokładnie połowa wskazywała, że podstawową funkcją powinna być turystyka, a miasto Kraków winno stać się centrum turystyki międzynarodowej. Inne usługi, jak np. handlowe, administracyjne, techniczne itd. znalazły się na drugiej pozycji uzyskując poparcie u 21,9% respondentów. Jedynie 15,6% opowiedziało się za nauką i kulturą jako wiodącymi funkcjami w Krakowie. Wszyscy ankietowani zdecydowanie wypowiedzieli się przeciw funkcji przemysłowej, dopuszczając jedynie istnienie przemysłu lekkiego, precyzyjnego, lub elektronicznego.

Tego samego zdania byli obcokrajowcy, którzy opowiedzieli się za wielofunkcyjnością ze wskazaniem na główną rolę usług.

Ankieta zawierała wiele pytań dotyczących lokalizacji terenów i obiektów turystycznych. Prawie połowa ankietowanych osób preferuje rozwój usług turystycznych na terenie swej dzielnicy, lecz jedynie dwie osoby (na 160 ankietowanych) zgodziłyby się na lokalizację obiektów turystycznych na obszarze ich zamieszkania. Ponad 60% respondentów widzi bardzo duże korzyści ekonomiczne, a jednocześnie niewielkie zagrożenie ekologiczne w mieście, związane z napływem turystów.

Wyniki przeprowadzonej ankiety wyrażają jednomyślne uznanie i wsparcie zamierzeń władz prowadzących do rozwoju miasta jako centrum turystyki międzynarodowej. Badania ankietowe wskazują na sprzeciw mieszkańców skierowany względem ewentualnej lokalizacji usług turystycznych w pobliżu swojego miejsca zamieszkania. Jest to następstwem minionych lat i przejawem możliwości sprzeciwienia się decyzji niewygodnych dla społeczności lokalnej. Z wyjątkiem jednej osoby, wszyscy ankietowani stwierdzili, że działalność turystyczna powinna przejść w ręce prywatne. Przyczyniłoby się to do zwiększenia dochodów zarówno pracowników, jak i budżetu miasta.

Zdecydowana większość respondentów opowiada się za tworzeniem kompleksów turystyczno-rekreacyjnych na obrzeżu miasta. Wieloletnie zaniedbania oraz kryzys jaki przeżywa gospodarka krajowa wywierają poważny wpływ na stan turystyki oraz na perspektywy jej rozwoju nie tylko zresztą w Krakowie. Jednocześnie niedoinwestowanie Krakowa sprawia, że decydenci oraz społeczeństwo widzą konieczność pilniejszych inwestycji niż te, które służą turystyce. Do nich należy zaliczyć np. infrastrukturę, której brak ogranicza prawidłowe funkcjonowanie miasta i utrudnia życie jego mieszkańcom. Rozbudowa jej w społecznym rozumieniu, a więc i hierarchii potrzeb, musi mieć pierwszeństwo. Należy tu także wskazać na uciążliwe skażenie środowiska, budownictwo mieszkaniowe czy rozwój i organizację komunikacji. Dlatego też inwestycje głównie dla potrzeb turystyki przesuwane są i będą, na dalszy plan (choć są one nierozdzielnie związane także z rozwojem i właściwym funkcjonowaniem miasta). Wypada jednak zauważyć, że rozwój rynku turystycznego może stymulować wzrost gospodarki miejskiej. Wiadomo bowiem, że inwestycje w turystyce stosunkowo w krótkim czasie przyczyniają się do szybkiego rozwoju gospodarczego, a poniesione nakłady zwracają się w krótkim czasie (od 5 do 6 lat po ich uruchomieniu, według wyliczeń eksperów z Europy Zach.). Rozwój turystyki, a zwłaszcza zainwestowany w nią kapitał przyczyniłby się z pewnością do wzrostu gospodarczego miasta [2].

Obserwując w okresie wiosenno-letnim i wczesno jesiennym ruch turystyczny w Śródmieściu Krakowa i innych częściach miasta można sądzić, że turystyka w życiu miasta jest ważnym zjawiskiem. Obraz ten bardzo myli. Liczba zatrudnionych w turystyce i wpływy płynące z niej do miejskiego budżetu są niewielkie. Procentowo wartości te wynoszą po niespełna 1,5%. Wydaje się, że najodpowiedniejszą metodą pomiaru funkcji turystycznej jest określenie wielkości i specyfiki ruchu turystycznego, w tym mierniku bowiem zawarta jest jednocześnie atrakcyjność turystyczna obszaru oraz indywidualność struktury walorów turystycznych miasta. Wartości tego miernika są przydatne, ale wówczas gdy przeprowadzamy porównania terenów turystycznych, nie zaś gdy analizujemy obszar wielofunkcyjny. W przypadku Krakowa nie ulega wątpliwości, że ze swoim bogactwem i potencjałem walorów turystycznych pełni on rolę ośrodka turystycznego o zasięgu światowym. Jednak bardzo trudno jest obecnie zmierzyć siłę jego oddziaływania. Przypuszczam, że rola Krakowa w tym względzie powinna wzrosnąć wielokrotnie, jednakże nie stanie się to bez zasadniczych przewartościowań i zmian systemowych.

2. Konkurencyjność turystyki w stosunku do innych dziedzin działalności gospodarczej

Zjawisko turystyki głęboko osadzone jest w różnych sferach życia społeczno-gospodarczego i to nie tylko w obszarze przyjmującym turystów. Na terenach recepcyjnych turystyka powinna być dobrze zorganizowana, system informacji czytelny i funkcjonalny, komunikacja sprawna a rynek zasobny i elastyczny. Obszar pobytu turystów musi bowiem służyć zarówno przyjezdnym, jak i stałym mieszkańcom. W przypadku terenów zabudowanych - centrów krajoznawczych, pojawia się szereg konfliktów, tak jak to ma miejsce w Krakowie. Najostrzejsze konflikty rodzą się pomiędzy turystyką a innymi działami gospodarki o lokalizację obiektów, użytkowanie ziemi i zatrudnienie [8].

Uwarunkowania historyczne spowodowały, że w Krakowie główny i podstawowy węzeł komunikacyjny znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie najwartościowszych zespołów zabytkowych, college'ów uniwersyteckich, centrum administracyjnego i bankowo-handlowego. W ten sposób realizowana jest zasada bezpośredniej dostępności do centrum wielkiego, historycznego miasta. Jest to duży funkcjonalny walor miasta. Dla rynku turystycznego posiada on aspekt konkurencyjny. Konkurencja najsilniej przejawia się w sferze wartości przestrzennych i lokalizacyjnych Starego Miasta. Słabsze, na powstającym rynku, niewielkie przedsiębiorstwa turystyczne przegrywają w konkurencji o miejsce z dużymi firmami handlowymi. Wystarczy przeanalizować sytuację pomieszczeń znajdujących się w budynkach przy ul. Floriańskiej czy Szewskiej. Porównanie powierzchni oraz liczby pomieszczeń znajdujących się na parterze, zajętych przez poszczególne instytucje, wskazuje na niską konkurencyjność usług turystycznych. Nie oznacza to jednocześnie, że instytucje te nie świadczą pewnych usług dla turystów, ale nie są one najpotrzebniejsze w tej części miasta. Poziom konkurencyjności wzrasta wtedy, gdy turystyka może zająć cały budynek, tak jak ma to miejsce w przypadku licznych hoteli zlokalizowanych w centrum.

Należy podkreślić jednocześnie fakt, że masowa turystyka wykazuje wysoki wskaźnik zmienności w ciągu roku. To także przyczynia się do zróżnicowanego popytu na pracę w turystyce. W tych warunkach trudno jest konkurować z handlem oferującym sprzedaż atrakcyjnych towarów i dającym zatrudnienie oraz dochody przez cały rok [9].

Odmierna jest postać relacji rynkowych turystyki z przemysłem w centrum miasta. W tym przypadku istotną rolę odegrały względy historyczne i późny rozwój przemysłu. Ukształtowane przez wiele stuleci i, co najważniejsze, zachowane Stare Miasto nie jest zbyt interesujące dla przemysłu i nowoczesnych usług, jest natomiast atrakcyjne dla turystyki i niektórych usług, jak np. handlu. Rozwijający się od końca XIX w. przemysł mógł zająć co najwyżej tereny znajdujące się na przedmieściach. Popołniono zarówno wówczas, jak też w okresie międzywojennym i powojennym liczne błędy lokalizacyjne, których skutki odczuwane są obecnie, zwłaszcza z racji ich uciążliwości. Przemysł, z punktu widzenia rezultatów rozwoju społecznego podziału pracy oraz opóźnienia technologicznego i technicznego, a także negatywnego wpływu na środowisko, traci w mieście na znaczeniu. Z racji swych właściwości lokalizacyjnych nie jest on jednak konkurencyjny dla turystyki w śródmiejskiej strefie przebywania i penetracji [4].

Nauka i kultura - tworząc najcenniejszy duchowy i substancjonalny produkt turystyczny - biorą udział w rynkowej konkurencji o miejsce w krakowskim Starym Mieście. Wielowiekowy i obecny program funkcjonowania Starego Miasta oraz jego strukturalne właściwości ograniczają w pewnym stopniu dostęp turysty do najzasobniejszego kulturowego banku miasta. Przykładem niech służą nam Collegium Maius, Kościół Mariacki czy Sukiennice. Poważnym konkurentem dla rozwoju turystyki jest handel i inne usługi. Widoczne jest to zwłaszcza w obrębie Śródmieścia.

Dobrym przykładem może służyć nam Droga Królewska. Wzdłuż niej występuje najgęstsza w Polsce sieć sklepów różnych branż. Nie oznacza to wcale, by działy te nie mogły ze sobą współpracować i razem służyć turystom. Konkurencyjność w tym wypadku polega na zajmowaniu przez handel najkorzystniejszych lokalizacji zdobywanych w drodze przetargów, którym nie mogą podołać instytucje turystyczne. Jest to wynik nałożenia się przynajmniej dwóch czynników, tj. lokalizacji - w niewielkiej odległości od Starego Miasta - głównego, a jednocześnie podstawowego węzła komunikacyjnego Krakowa, oraz faktu, że turystyka w Krakowie jest zjawiskiem sezonowym.

Wiele konfliktów i sprzeczności między poszczególnymi gałęziami i działami gospodarki a turystyką można przezwyciężyć niekiedy niewielkimi nakładami finansowymi lub przepisami prawno-lokalowymi. Wystarczy tu wskazać na zbędne niekiedy budowy lub modernizacje zakładów produkcyjno-usługowych, przynoszących miastu niewielkie zyski, podczas gdy te tereny lepiej mogłyby służyć

miastu, gdyby były przeznaczone pod obiekty hotelarskie, z których dochody miasta byłyby wyższe. Już w chwili obecnej, bez większych nakładów kapitałowych na turystykę, Kraków zajmuje wysoką pozycję na mapie turystyki międzynarodowej. Światowej klasy walory turystyczne, wspólnie z wysoką rangą w zakresie kultury duchowej (nauki, teatru, muzyki i sztuki) oraz dogodnym położeniem w europejskim, a także światowym systemie komunikacyjnym, predestynują Kraków do roli miasta kongresowego. Przyjęcie takiej strategii pozwoliłoby turystyce być konkurencyjną wobec innych działań. Kraków przecież został uznany za jedno z najpiękniejszych miast w świecie, co znalazło wyraz m.in. we wpisaniu tego miasta na światową listę dziedzictwa kultury oraz przyznaniu w 1986 r. przez organizacje turystyczne prestiżowej nagrody "Złotego Jabłka" [6].

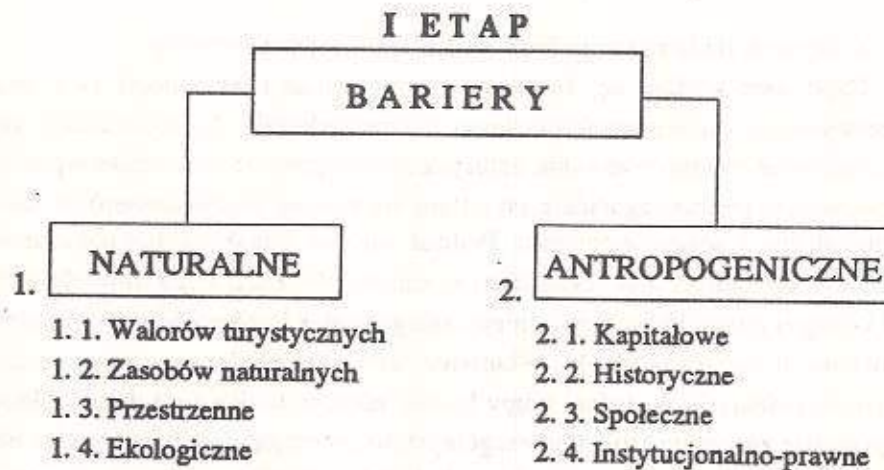
3. Ograniczenia rozwoju funkcji turystycznej w Krakowie

Częstokroć wydaje się, że współczesna technika i technologia są w stanie przezwyciężyć każdą przeszkodę w rozwoju turystyki zakładając, że istnieje odpowiedni kapitał do zainwestowania. Istniejące zatem ograniczenia należałoby podzielić w pierwszym rzędzie (zgodnie z przyjętym we wstępie nazewnictwem) na bariery ekonomiczne i pozaekonomiczne. Podział ten jest jednak bardzo uproszczony, ponieważ np. bariery architektoniczne można byłoby zaliczyć zarówno do jednej, jak i drugiej grupy. Prócz tego istnieje szereg zjawisk i przeszkód niewymiernych, hamujących rozwój turystyki. Włączenie, barier takich jak np. przyrodniczych i instytucjonalnych, do jednej grupy byłoby nieporozumieniem i dużym błędem. Wprawdzie znaczenie i rola poszczególnych barier mogą ulegać zmianom w określonym czasie, a niektóre nawet zanikać, to w danym momencie w procesie planowania należy je uwzględnić ponieważ rozwój turystyki dotyczy pewnego okresu oraz konkretnej przestrzeni.

Z wielu powodów niezbyt precyzyjna byłaby też klasyfikacja barier na pierwotne i wtórne. Najkorzystniejszy, jak się wydaje, byłby podział na bariery stworzone przez naturę i wytworzone przez gospodarujące na danym terenie społeczeństwo, a więc naturalne i antropogeniczne. Ten dychotomiczny podział wydaje się być przejrzystym i odpowiednim do naszych potrzeb (można jednocześnie nazywać je barierami obiektywnymi i subiektywnymi). Jednocześnie korzystne jest przyjęcie podziału na dwie grupy barier. Ustalony zestaw barier można wówczas jednoznacznie i precyzyjnie sklasyfikować i umieścić w jednym lub drugim zbiorze.

Główne bariery rozwoju turystyki w Krakowie pogrupowano zgodnie z zaproponowanym we wstępie podziałem oraz nazewnictwem. Ze względu na rozmiary i charakter opracowania w niniejszym elaboracie zatrzymano się na etapie porządkowania zapór uznając, że podział na progi byłby zbyt szczegółowy. Ponadto progi jako przeszkody lokalne muszą być rozpatrywane w szczegółowych opracowaniach odnoszących się do niewielkich powierzchni mających znaczenie podstawowe w konkretnych realiach jakiegoś przedsięwzięcia.

W konstruowaniu zestawu barier i zapór posłużono się kilkoma kryteriami. Do podstawowych zaliczono kryterium genetyczne (powstania), następnie rolę i siłę oddziaływania. Prezentację graficzną według wyżej zaproponowanej systematyki zawiera ryc.1.

II ETAP - ZAPORY

- 1. 1. 1. Brak wartościowych walorów wypoczynkowych
- 1. 1. 2. Walory przyrodnicze posiadające znaczenie regionalne
- 1. 1. 3. Uwarunkowania i ograniczenia klimatyczne

- 1. 2. 1. Niska chłonność i pojemność terenu
- 1. 2. 2. Niedostatek terenów rekreacyjnych
- 1. 2. 3. Brak naturalnych krajobrazów

1. 3. 1. Historycznie ukształtowane funkcje obszaru
 1. 3. 2. Ograniczenia w organizacji przestrzeni
 1. 3. 3. Niska jakość warunków geotechnicznych
-
1. 4. 1. Daleko posunięte przekształcenie środowiska
 1. 4. 2. Skażenie wód, gleb i powietrza
 1. 4. 3. Nieodpowiednia jakość żywności i wody

2. 1. 1. Brak dopływu kapitałów zagranicznych
 2. 1. 2. Niedoinwestowanie infrastruktury technicznej
 2. 1. 3. Wysoka cena ziemi, obiektów i usług turystycznych
-
2. 2. 1. Zbyt wysoka intensywność zabudowy
 2. 2. 2. Uwarunkowania urbanistyczno-architektoniczne
 2. 2. 3. Słabe wyposażenie techniczne
-
2. 3. 1. Sezonowość w turystyce
 2. 3. 2. Zmienność potrzeb społecznych
 2. 3. 3. Dezorganizacja życia w mieście
-
2. 4. 1. Dyrektywy planów krajowych
 2. 4. 2. Stare sposoby zarządzania
 2. 4. 3. Nie uregulowane sprawy własności i przepisów

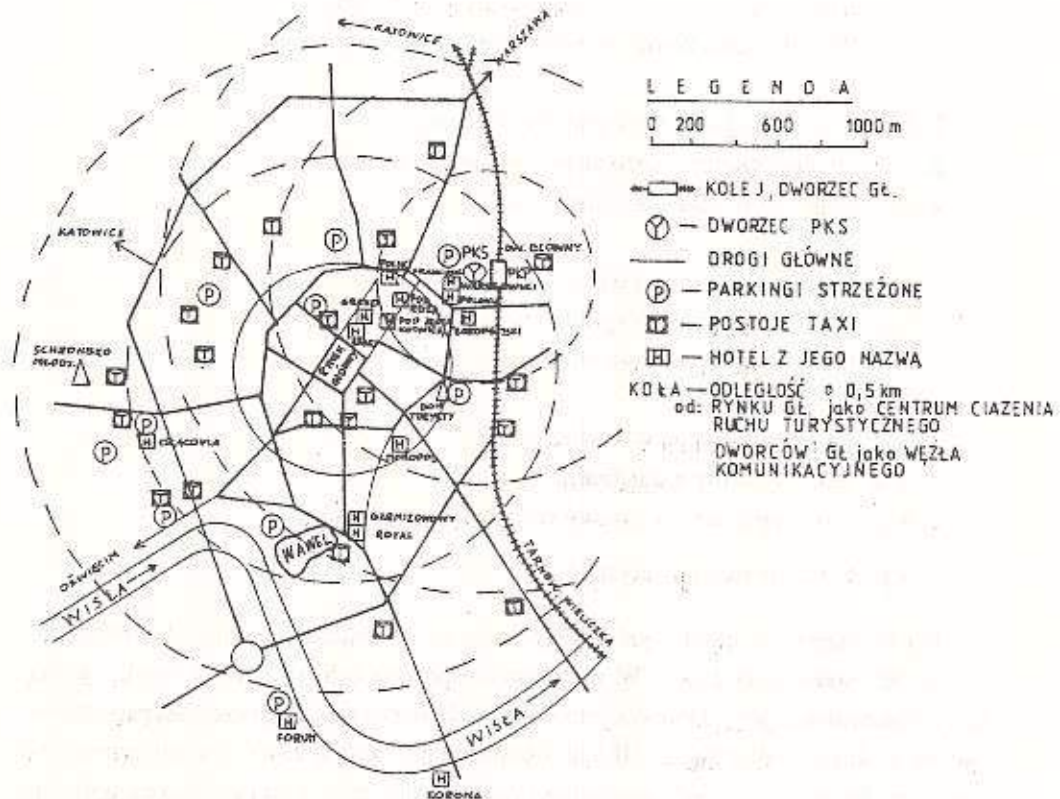
Ryc. 1. Bariery rozwoju turystyki

Na III etapie występuje już bardzo duża różnorodność przeszkód, zwłaszcza w obrębie niektórych zapór. W niniejszym opracowaniu starano się wskazać na trzy podstawowe zapory, które obejmowałyby i dotyczyłyby jak największej przestrzeni miasta. Należy podkreślić, że III etap obejmuje już szczegółowy zestaw przeszkód - progów, które mają na ogół znaczenie lokalne i dotyczą w zasadzie poszczególnych elementów i obiektów turystycznego zagospodarowania.

Uwypuklając znaczenie niektórych zapór zwrócono uwagę na dostępność czasową do obszaru ciężenia ruchu turystycznego (Rynku Głównego), jak również

na łatwość dotarcia do dowolnego punktu w mieście spod Sukiennic (ryc. 2, 3a i 3b). Zapora komunikacyjna, która wchodzi w skład bariery przestrzennej, jest w Krakowie szczególnie trudna do przezwyciężenia. Jest więc ona bardzo ważną przeszkodą, zarówno dla turystów, jak też i organizacji transportu w mieście. Pokonywanie przeszkód w organizacji i funkcjonowaniu komunikacji, wymaga dużych nakładów finansowych i wieloletnich inwestycji. Jedynym rozwiązaniem jest budowa podziemnych parkingów oraz tras ruchu pieszego i kołowego. Pojawiają się wówczas nowe zespoły barier, m.in. kapitałowe, historyczne czy ekologiczne.

Ważnym problemem jest zatem lokalizacja obiektów hotelarskich w obrębie pierwszej obwodnicy. Widoczne jest to dokładnie na ryc. 2 oraz w tab. 1.

Ryc. 2. Lokalizacja podstawowej bazy noclegowej w Krakowie względem punktu ciężkości walorów krajoznawczych (Rynek Gł.) oraz głównego węzła komunikacyjnego (Dworzec Gł. PKP i PKS)

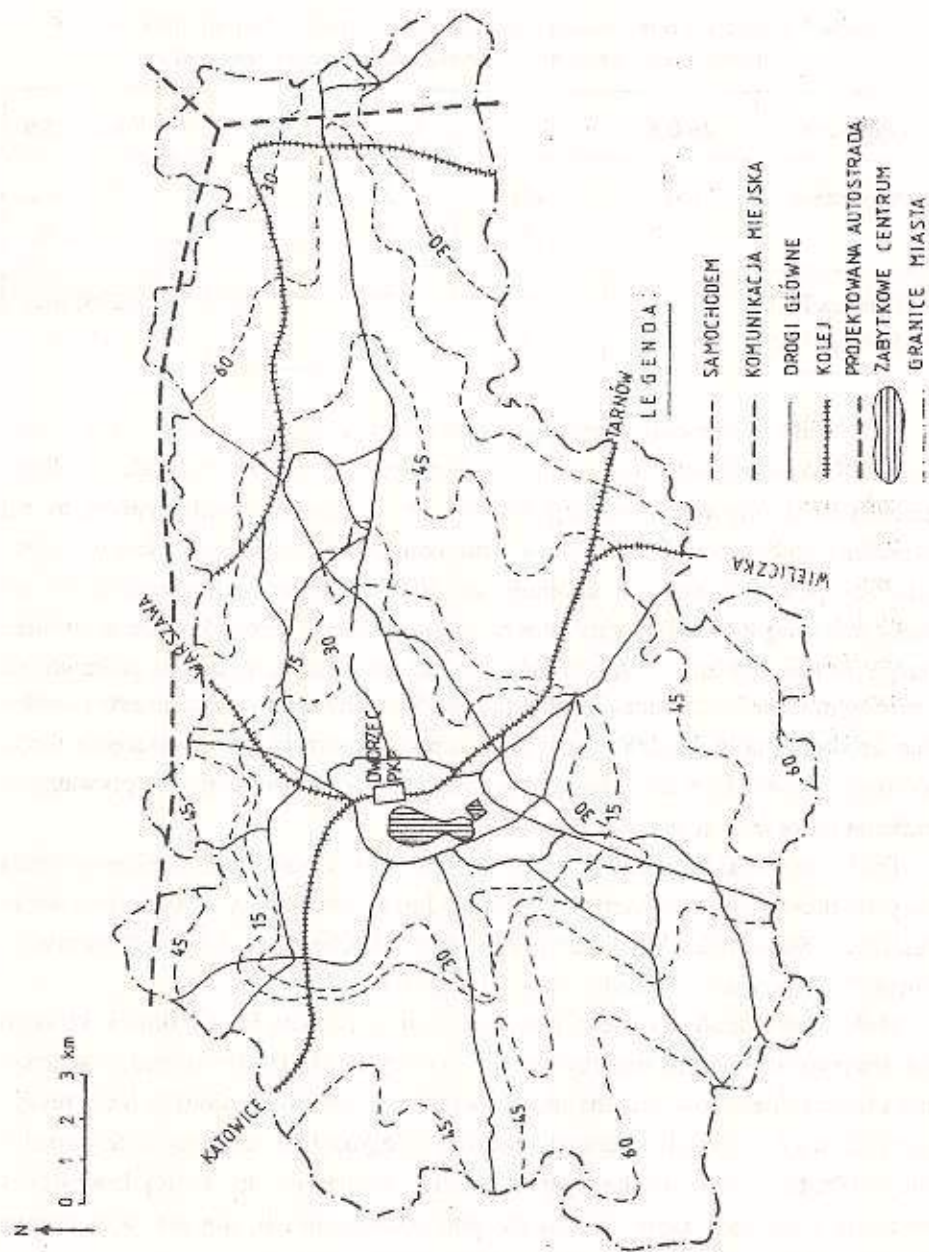
Tabela 1. Lokalizacja hoteli w Krakowie w stosunku do Rynku Głównego i dworców PKS i PKP w kilometrach (wyrażona łączną liczbą miejsc noclegowych)

Odległość	do 0,5	0,5 - 1,0	1,0 - 1,5	1,5 - 2,0	Ponad 2 km
od Sukiennic	1618 30,9	1019 19,4	347 6,6	182 3,5	2079 m.n. 39,6 %
od Dworca PKP od Dworca PKS	691 13,0	1105 21,1	244 4,7	954 18,1	2261 m.n. 43,1 %

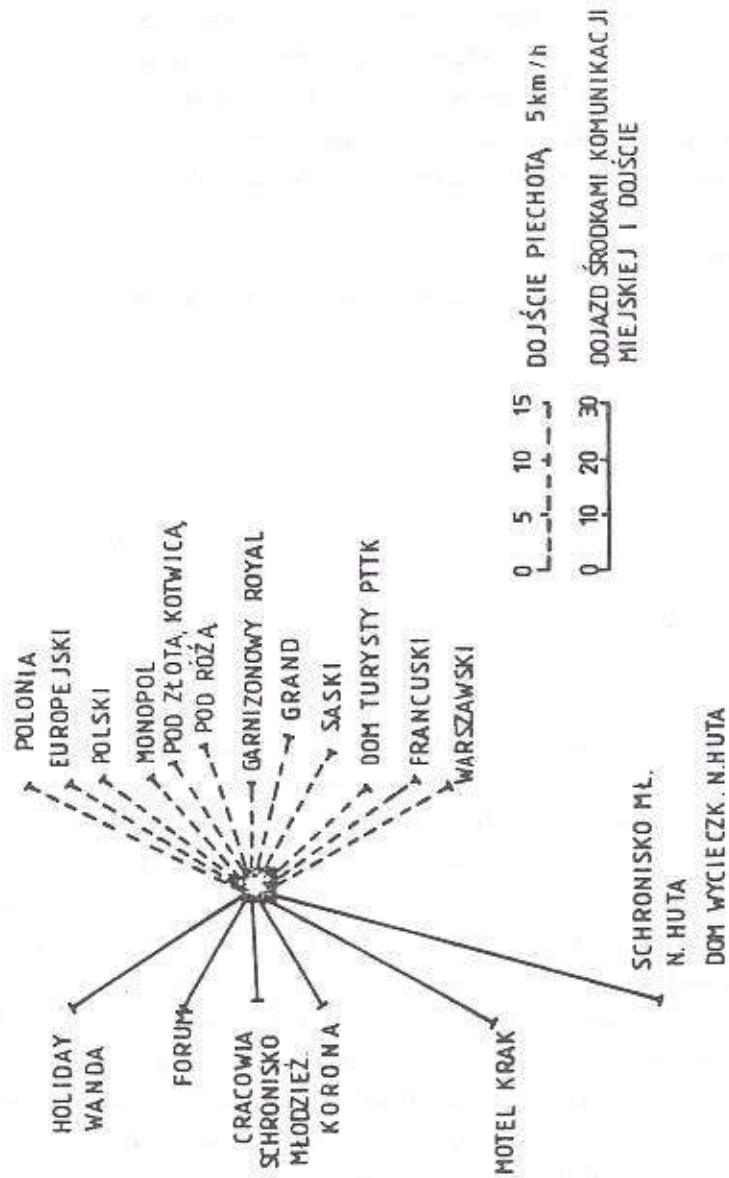
Jak wynika z zamieszczonego powyżej materiału ilustracyjnego, baza noclegowa w Krakowie koncentruje się pomiędzy Rynkiem Głównym - jako punktem ciężkości ruchu turystycznego - a podstawowym węzłem komunikacyjnym, to jest Dworcem Głównym PKP i PKS (w promieniu 10-minutowego dojazdu do wspomnianych powyżej punktów znajduje się 50,3% miejsc noclegowych). To jak ważny jest próg komunikacyjny w Krakowie widoczne jest dokładnie w obrębie Starego Miasta. Żaden z hoteli w Śródmieściu nie posiada własnego parkingu, co w znacznym stopniu ogranicza ich dostępność. Średniowieczny układ miasta i wąskie ulice Śródmieścia w bardzo poważnym stopniu zmuszają do ograniczenia ruchu kołowego, w związku z czym został wprowadzony zakaz poruszania się prywatnymi środkami lokomocji w obrębie Plant [1].

Trudne warunki komunikacyjne w mieście przyczyniły się do umiejscowienia nowych obiektów hotelarskich na obrzeżu II lub III obwodnicy. Przykładem jest tu lokalizacja Schroniska Młodzieżowego, przy ul. Oleandry, hotelu "Cracovia", "Forum", "Korona", "Wanda" czy "Holiday Inn"

Mało funkcjonalny system komunikacji w Krakowie, na skutek którego ruch tranzytowy, w tym międzynarodowy odbywa się II obwodnicą, jest przyczyną licznych korków ulicznych. W związku z tym nowe obiekty bazy recepcyjnej muszą być lokalizowane w znacznej odległości od centrum ruchu turystycznego. Problemy komunikacyjne stanowią przyczynę, dla której inwestorzy rezygnują z miejsc, które nadają się pod budowę hoteli, ale nie są położone przynajmniej w pobliżu lokalnego węzła komunikacyjnego.

Ryc. 3. Izochrony dotarcia do centrum turystycznego Krakowa w minutach

Ryc. 4. Odległość z otwartej bazy noclegowej do punktu ciężkości walorów turystycznych (szacunkowy czas dotarcia)

Wydaje się, że powstający nowy węzeł komunikacyjny Krakowa w pobliżu Balic stwarza nowe atrakcyjne miejsca do wznoszenia bazy recepcji turystycznej. Należy liczyć się jednak z faktem, że będą one głównie służyć turystom tranzytowym. Odwiedzający Kraków będą zbyt oddaleni od Starego Miasta i pozbawieni możliwości korzystania z życia kulturalnego w centrum. Dlatego też inwestorzy - jak dotąd nie są zainteresowani takimi propozycjami [7].

4. Podsumowanie

Rozpoznanie barier, a następnie ich usystematyzowanie ma bardzo duże znaczenie praktyczne. Studium przestrzennego rozkładu barier rozwoju turystyki na obszarze miasta, wyznaczenie miejsc, w których występuje najmniejsza ich liczba z podaniem ich hierarchii ważności, może ułatwić projektantom i inwestorom ustalenie sposobu postępowania na turystycznym rynku. Można zastosować np. metodę nakładania barier (sumowania po standaryzacji), a następnie skorelować wynik z cechami jakie powinien spełniać obszar recepcyjny. Wtedy dopiero będzie możliwe wskazanie najkorzystniejszej lokalizacji. Niewątpliwie zadanie to jest trudne, głównie ze względu na złożoność problematyki i pracochłonność, daje to jednak większą pewność podjęcia optymalnej decyzji co do szczegółowego zagospodarowania turystycznego.

Nie ulega wątpliwości, że Kraków jako powstające centrum turystyki krajowej i międzynarodowej, a więc przyjmujące masowy ruch turystyczny, w niedługim czasie będzie najbardziej odczuwał bariery kapitałowe dla swych inwestycyjnych zamierzeń. W Krakowie w hierarchii najpotrzebniejszych przedsięwzięć w bazie turystycznej, najistotniejsze znaczenie będą miały elementy wchodzące w skład infrastruktury komunikacyjnej, noclegowej i żywieniowej, ich szczegółowa lokalizacja oraz napływ kapitału [2].

Wymienione powyżej kierunki inwestowania uwzględniają jedynie potrzeby turystów. W tym miejscu nie są brane pod uwagę ani potrzeby stałych mieszkańców, ani historycznie ukształtowanej przestrzeni. Przy takim podejściu będą rodziły się kontrowersje dotyczące priorytetu działań, w które należy inwestować. Mając na uwadze obecny niedobór środków finansowych na inwestycje należałoby przyjąć taką strategię, która zachęcałaby i umożliwiała napływ obcego kapitału. Wiadomo, że stworzenie odpowiedniej podaży środków inwestycyjnych

dla turystyki zasiliłoby budżet miasta i pomogło mu w wyjściu z kryzysu i ustaleniu właściwego rozwoju i organizacji przestrzennej [9].

Należy zwrócić uwagę i na to, że długofalowych decyzji nie da się wyznaczyć i regulować poprzez przyjęty tradycyjny mechanizm rynkowy. Obowiązujące regulacje prawne, wspomagane innymi środkami, przede wszystkim ekonomicznymi, nie są zawsze w stanie zabezpieczyć społecznych interesów. Powszechna już orientacja marketingowa i to zarówno w sferze samych usług, jak i zarządzania nimi, może prowadzić do podejmowania przez władze decyzji, mających na celu przezwyciężanie dotychczasowych barier rozwoju turystyki w Krakowie. Niekiedy jednak pewne decyzje mogą nawet być podejmowane w imieniu i na rzecz krakowian, wspomagane obowiązującymi regułami, a nie będą uwzględniać związków przyczynowo-skutkowych, które w dłuższym przedziale czasu mogą okazać się fałszywe. Może też się okazać, i to na szczęście, że powzięte decyzje wychwycą i uwzględnią te związki. Często też podejmowanie jakichkolwiek decyzji prowadzi do szukania luk w przepisach, wygodnej ich interpretacji, specjalnych znajomości itd., w celu zabezpieczenia się w podjęciu takiej, a nie innej decyzji. Idąc dalej tą drogą rozumowania, dochodzi się do wniosku, że faktycznie decyzje podejmowane są z reguły przez podmioty gospodarcze, a nie - jak powinno być - przez podmioty formalnie do tego uprawnione.

Postępujące upowszechnianie się i internacjonalizacja konsumpcji turystycznej (co wynika również z orientacji naszej gospodarki i kultury), wywołał szereg istotnych przekształceń tej konsumpcji i to zarówno turystów krajowych, jak i zagranicznych, indywidualnych i zbiorowych. Wymuszać to będzie powszechną orientację marketingową, co budzi również szereg obaw. Należy jednak pamiętać o tym, że Kraków ze swoimi walorami, głównie kulturowymi, musi - zachować swój regionalizm i narodowy charakter.

Piśmiennictwo

- [1] Atlas miasta Krakowa, PPWK, Warszawa-Wrocław, 1988.
- [2] Blok Z., Jankowski P., Ekonomiczna optymalizacja decyzji dotyczących infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, W: Wyznaczniki i bariery uczestnictwa w turystycznych formach rekreacji, AWF, Warszawa, 1988.
- [3] Bromek K., Struktura przestrzenna aglomeracji Krakowa, Folia Geographica, Series Geographica-Oeconomica, vol. VIII, Warszawa - Kraków, 1975.
- [4] Czarnecki W., Planowanie miast i osiedli, t. III, Krajobraz i tereny zielone, wyd. II, PWN, Warszawa - Poznań, 1968.
- [5] Mydel R., Rozwój struktury przestrzennej miasta Krakowa, PWN, Wrocław, 1979.
- [6] Pieleszek K., Turystyka w systemie organizacyjno-prawnym terenowych organów władzy i administracji państwowej stopnia wojewódzkiego, Warszawa, 1975.
- [7] Racinkowski R., Wprowadzenie do fizjografii osadnictwa, PWN, Warszawa, 1987.
- [8] Rutkowski S., Planowanie przestrzenne obszarów wypoczynkowych w strefie dużych miast, PWN, Warszawa, 1975.
- [9] Sztucki P., Rynek konsumenta, PWE, Warszawa, 1989.
- [10] Yuill R.S., Assimilation study of barrier effects in spatial diffusion problems, Michigan Inter-University Community of Mathematical Geographers 1965, nr 5.

PRZYPISY

1. Pojęcie *bariera* określa zespół czynników, które stoją na przeszkodzie w osiągnięciu jakiegoś celu (tutaj: optymalnego rozwoju turystyki na terenie miasta). *Zapory* - to ograniczenia w rozwoju turystyki będące łatwiejsze do przewyciężenia niż bariery przy mniejszym nakładzie sił i środków (zapory należące do określonego, w miarę jednorodnego, zbioru tworzą barierę). *Progi* to przeszkody o znaczeniu lokalnym dla rozwoju turystyki, najłatwiejsze do przewyciężenia.

Renata Seweryn
Wydział Zarządzania
Akademii Ekonomicznej,
Kraków, ul. Rakowicka 27.

Wykorzystanie bazy noclegowej i jego determinanty na przykładzie Oddziału "Orbis" S.A. w Krakowie w latach 1986-1992

The Utilization of the Accommodation Basis and its Determinants. On the Example of PP "Orbis" Hotels in Cracow in the Years 1986-1992

In the article the importance of investigating the determinants of utilization of the accommodation basis in hotels has been pointed out. The utilization of the accommodation basis in PP "Orbis" Hotels in Cracow in the years 1986-1992 has been presented using many different measures and indications in percentage. This analysis of frequency of hotels guests has given the possibility to select many factors which can be classified as objective, exterior, for example: the political and social-economic situation, the important social, cultural etc. events, tourist seasons, the economic policy of state. The another group of factors which can be classified as interior (for instance promotion) has been more difficult to single out because it has required the precise analysis of the process of hotel services.

Turysta poruszający się po danym terenie odczuwa szereg potrzeb. Jedną z nich, bez zaspokojenia której obyć się nie może, jest potrzeba noclegu. Tylko niewielka grupa osób podróżujących zaspokaja tę potrzebę we własnym zakresie, nocując w namiotach, przyczepach samochodowych itp. Pociąga to za sobą jednak konieczność transportowania własnego sprzętu noclegowego (np. namiot, śpiwór, materac), co czyni wyjazd bardziej uciążliwym. Dlatego też większość turystów korzysta z obiektów turystycznej bazy noclegowej.

Baza noclegowa jest ważnym elementem podaży turystycznej. Umożliwia ona turystyce przebywanie poza miejscem stałego zamieszkania dłużej niż jeden dzień, zabezpiecza przed ujemnymi skutkami klimatu i daje możliwość wykonywania

czynności związanych z higieną osobistą, znacznie więc usprawnia odbywanie podróży turystycznej. Podstawowym celem bazy noclegowej winno być zaspokojenie zgłaszanego popytu na usługi noclegowe.

Podaż miejsc noclegowych nie zawsze pokrywa się jednak z zapotrzebowaniem na usługi noclegowe. Różnice między tymi dwiema wielkościami wynikają ze zróżnicowania popytu pod względem czasowym, przestrzennym i rodzajowym.

Najczęstszym źródłem nierównowagi jest sezonowość zapotrzebowania na usługi noclegowe. W okresach nasilonego ruchu turystycznego występuje zazwyczaj niedobór podaży, natomiast w okresach poza sezonem - stała nadwyżka podaży nad popytem.

Przyczyną rozbieżności jest również przestrzenne zróżnicowanie popytu, tzn. wielkość zapotrzebowania na usługi noclegowe w poszczególnych regionach turystycznych nie zawsze odpowiada istniejącej tam podaży tych usług. Ponadto nierównowaga rynkowa w zakresie usług noclegowych wynika ze zróżnicowania popytu pod względem rodzajowym. Standard i wyposażenie obiektów bazy noclegowej determinują poziom świadczonych usług i możliwości ich oferowania poszczególnym grupom turystów, co nie zawsze jest zgodne z wielkością i strukturą zgłaszanego zapotrzebowania.

Rozbieżności pomiędzy popytem a podażą na rynku usług noclegowych określają wykorzystanie zdolności eksploatacyjnych obiektów noclegowych, ale poziom spożytkowania tych zdolności zależy także od wielu innych uwarunkowań, które kształtują zarówno wielkość bazy, jak i frekwencję gości hotelowych.

Celem niniejszego artykułu jest więc zbadanie czynników determinujących wykorzystanie bazy noclegowej. Jest to o tyle istotna kwestia, że poziom wykorzystania tej bazy jest głównym czynnikiem decydującym o rentowności przedsiębiorstwa świadczącego usługi noclegowe. Zwiększenie rentowności może nastąpić bowiem albo poprzez obniżkę kosztów własnych, albo poprzez wzrost sprzedaży usług. W przypadku przedsiębiorstwa hotelarskiego poziom kosztów własnych ulega jedynie minimalnym wahaniom, ze względu na stosunkowo niski udział kosztów zmiennych, zależnych od stopnia wykorzystania bazy, a relatywnie większy udział kosztów stałych. Obniżenie majątkochłonności i pracochłonności w przypadku zakładu noclegowego może nastąpić tylko w niewielkim zakresie i to głównie w działalności pomocniczej (np. mechanizacja, automatyzacja, komputeryzacja ewidencji, księgowości, redukcje zatrudnienia w administracji). W przypadku działalności podstawowej obniżka kosztów wiązałaby się z pogorszeniem jakości

oferowanych usług (redukcje zatrudnienia w sferze bezpośredniej obsługi gości). Zwiększenie rentowności przedsiębiorstwa hotelarskiego wiąże się więc z dążeniem do maksymalizacji efektu (sprzedaży miejsc noclegowych), czyli do lepszego wykorzystania bazy noclegowej.

Badania przeprowadzono na przykładzie analizy wykorzystania bazy noclegowej Oddziału "Orbis" S.A. w Krakowie - Hotele: "Cracovia", "Holiday Inn", "Francuski", "Wanda" w latach 1986-1992.

Ocenie wykorzystania bazy noclegowej służą wskaźniki techniczno-ekonomiczne. Wielkość tych wskaźników dla Oddziału "Orbis" S.A. w Krakowie przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Wskaźniki wykorzystania bazy noclegowej Oddziału "Orbis" S.A. w Krakowie w latach 1986-1992

Lp	Wyszczególnienie	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
1.	Liczba udzielonych noclegów	364433	369072	380368	412445	268878	216739	193607
2.	Zdolność eksploatacyjna	517621	513776	580326	659900	504519	480456	507266
3.	Procent wykorzystania miejsc noclegowych	70,4	71,8	65,5	62,5	53,3	45,1	38,2
4.	Przeciętna liczba udzielonych noclegów	265,6	273,6	210,0	228,6	211,8	159,5	141,9
5.	Stopa wykorzystania bazy noclegowej	0,72	0,75	0,57	0,63	0,58	0,44	0,39
6.	Liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym	201208	231729	248959	268080	196475	166922	150290
7.	Liczba noclegów udzielonych turystom krajowym	163225	137343	131409	144365	72403	49817	43317
8.	Wskaźnik wykorzystania bazy noclegowej przez turystów zagranicznych (w %)	55,2	62,7	65,4	65,0	73,1	77,0	77,6
9.	Wskaźnik wykorzystania bazy noclegowej przez turystów krajowych (w %)	44,8	37,3	34,6	35,0	26,9	23,0	22,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Oddziału "Orbis" S.A. w Krakowie - Hotele: "Cracovia", "Holiday Inn", "Francuski", "Wanda".

Z danych zawartych w tabeli wynika, że ogólna liczba udzielonych noclegów w poszczególnych latach badanego okresu wzrastała średnio o 4,3%, aż do roku 1990, kiedy to nastąpił gwałtowny spadek (o 34,8%). W kolejnych latach spadek był jeszcze większy i wyniósł - w stosunku do roku 1989 - 47,5% w 1991 oraz 53,1% w 1992. Przyczyn tego zjawiska należy szukać zarówno w polityce ekonomicznej państwa (zaostrenie przepisów celnych, ujednoczenie cen za usługi hotelowe dla gości krajowych i zagranicznych), jak i w niekorzystnej, z punktu widzenia rozwoju ruchu turystycznego, sytuacji politycznej i społeczno-gospodarczej na świecie (niepewna sytuacja w Zatoce Perskiej, zmiany społeczno-gospodarcze w krajach demokracji ludowej) i w Polsce (wzrost inflacji, zubożenie społeczeństwa).

Jednym z podstawowych instrumentów, przydatnych do ustalenia stopnia wykorzystania bazy noclegowej, jest zdolność eksploatacyjna, nazywana też zdolnością usługową, która charakteryzuje gotowość do świadczenia usług i określa globalną wielkość usług, jaka może być realizowana w zakresie danej bazy. Oblicza się ją jako iloczyn stanu miejsc noclegowych i liczby dni eksploatacji w danym okresie sprawozdawczym (np. w roku).

Analiza kształtowania się tej wielkości pozwala zauważyć dość znaczny jej wzrost w latach 1988 i 1989 oraz gwałtowny spadek w latach 1990 (o 23,5%) i 1991 (o 4,8%). W roku następnym wielkość ta nieznacznie wzrosła (o 5,6%). Wzrost zdolności eksploatacyjnej hoteli "Orbis" w Krakowie w 1988 roku wynika z oddania do eksploatacji nowego hotelu "Forum" z 539 miejscami noclegowymi. Z kolei w roku 1989 hotele "Orbis" dysponowały prawie tą samą liczbą miejsc noclegowych (1804) co w roku poprzednim (1811) [1]. Wzrost zdolności usługowej o 13,7% był więc wynikiem zwiększenia liczby dni eksploatacji w ciągu roku.

Gwałtowny spadek zdolności usługowej w latach 1990 i 1991 był skutkiem odłączenia się 1 lipca 1990 roku hotelu "Forum" od ówczesnego jeszcze PP "Orbis" Hotele w Krakowie. W roku 1991 oddano wprawdzie do eksploatacji (po remoncie) hotel "Francuski" z 78 miejscami noclegowymi, ale nastąpiło to w II połowie roku (7 września) i w związku z tym dopiero w roku 1992 zdolność eksploatacyjna uległa nieznacznej poprawie.

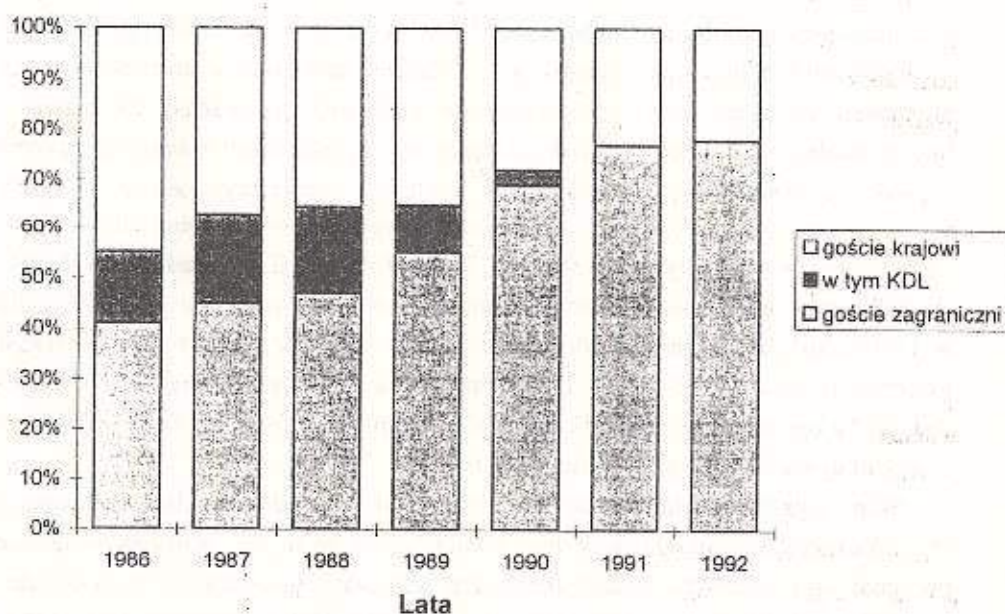
Innym ważnym wskaźnikiem, odzwierciedlającym poziom ekstensywnego i intensywnego wykorzystania obiektów hotelarskich poprzez ujmowanie skutków zwiększania czasu eksploatacji, jak również intensyfikacji wykorzystania jednostek noclegowych w danym okresie, jest procentowy wskaźnik wykorzystania

zdolności usługowej (procent wykorzystania miejsc). Liczony jest on jako stosunek liczby udzielonych noclegów do zdolności eksploatacyjnej. Wskaźnik ten zwiększył się tylko w roku 1987 w stosunku do roku poprzedniego; w następnych latach, tj. 1988, 1989, 1990, 1991 i 1992 wykazywał tendencję spadkową. Do 1989 było to efektem szybszego wzrostu zdolności eksploatacyjnej niż wzrostu liczby sprzedanych noclegów. W latach kolejnych - 1990 i 1991 - wprawdzie zmniejszyła się zdolność usługowa, ale gwałtownie spadła również frekwencja w hotelach "Orbis", nastąpiło więc dalsze zmniejszenie wykorzystania miejsc noclegowych w Oddziale "Orbis" S.A. w Krakowie. Rok 1992 przyniósł jeszcze większy spadek procentu wykorzystania miejsc, co było rezultatem wzrostu zdolności eksploatacyjnej i zarazem spadku frekwencji w hotelach "Orbis".

Kolejnym instrumentem analizy stopnia wykorzystania bazy noclegowej jest przeciętna liczba udzielonych noclegów. Stanowi ona stosunek liczby sprzedanych noclegów do liczby miejsc noclegowych. Z danych zawartych w tabeli wynika, że przeciętnie na jedno miejsce noclegowe w 1986 roku przypadało 265,6 udzielonych noclegów, w roku 1987 o 8 noclegów więcej, natomiast w roku następnym - 1988 - przeciętna liczba udzielonych noclegów zmniejszyła się aż o 23,2% w stosunku do roku poprzedniego. Spadek ten był spowodowany szybszym wzrostem stanu miejsc noclegowych (o 34,2%) [2] niż frekwencji w hotelach (o 3,1%). W 1989 roku analizowany wskaźnik uległ niewielkiej poprawie (o 8,9%), ale w 1990 roku znów zbliżył się do poziomu roku 1988 i w kolejnych latach nadal gwałtownie spadał (o 24,7% i 11%). Przyczyną ponownego obniżenia się tego wskaźnika był szybszy spadek liczby udzielonych noclegów (średnio o 24,3%) niż liczby miejsc noclegowych (średnio o 10,6%).

Stopa wykorzystania bazy noclegowej to następny wskaźnik charakteryzujący stopień eksploatacji obiektów hotelarskich. Oblicza się ją jako stosunek wielkości poprzedniego wskaźnika (przeciętnej liczby udzielonych noclegów) do liczby dni w roku (365). Analiza kształtowania się tego wskaźnika wykazuje, że w ciągu jednego dnia w 1986 roku na jedno miejsce noclegowe przypadało 0,72 udzielonego noclegu, w 1987 roku o 4% więcej, w roku kolejnym - 1988 - stopa wykorzystania bazy noclegowej gwałtownie spadła (o 23,2%), nieznacznie poprawiła się w roku 1989, a w roku następnym wróciła do poziomu z 1988 roku i dalej spadła o 24,1% w roku 1991 i 11,4% w roku 1992.

Rozpatrując wykorzystanie bazy noclegowej Oddziału "Orbis" S.A. w Krakowie przez turystów krajowych i zagranicznych w badanym okresie, można zauważyć wzrost liczby noclegów udzielonych gościom zagranicznym do 1989 roku. W kolejnych latach nastąpił spadek tej wielkości średnio o 17,2%. Liczba noclegów sprzedanych gościom krajowym stopniowo malała w badanym okresie (z wyjątkiem 1989 roku, gdy nieznacznie wzrosła) i w 1992 roku była prawie 3,8 razy mniejsza niż w roku 1986. Podobnie kształtowała się struktura udzielonych noclegów, tj. wzrastał wskaźnik wykorzystania bazy noclegowej przez turystów zagranicznych, a malał procent wykorzystania bazy przez turystów krajowych (ryc. 1).

Ryc. 1. Struktura udzielonych noclegów w Oddziale "Orbis" S.A. w Krakowie w latach 1986-1992

Tabela 2. Frekwencja gości hotelowych Oddziału "Orbis" w Krakowie w latach 1986-1992

Rok	1986		1987		1988		1989		1990		1991		1992									
	Liczba turystów		Liczba turystów		Liczba turystów		Liczba turystów		Liczba turystów		Liczba turystów		Liczba turystów									
	Razem	Kraj.	Razem	Kraj.	Razem	Kraj.	Razem	Kraj.	Razem	Kraj.	Razem	Kraj.	Razem	Kraj.								
I	21422	8850	12572	13388	19945	6557	13388	19323	6987	12336	24621	9341	15090	15159	5841	9318	4118	5099	7919	3723	4196	
II	25949	9050	16899	17639	24198	6559	17639	21555	4912	16643	26597	8637	17960	15653	5998	9655	12068	5086	6982	9618	5194	4424
III	31750	17674	14076	14753	29137	14384	14753	26665	14148	12517	32486	19133	13353	25242	15118	10124	21275	13824	7451	15640	10444	5196
IV	33368	19669	13699	12239	30835	18596	12239	25418	17420	7998	34460	21472	12988	30906	22619	8287	17208	13316	3892	17892	15174	2718
V	29513	15432	14081	12233	35307	23074	12233	33380	24111	9269	39612	26977	12635	35177	25126	10051	21201	17736	3465	20317	16935	3382
VI	29452	15862	13590	9382	31835	22453	9382	37689	27814	9875	37634	26441	11193	37480	28479	9001	18621	15610	3011	21480	17624	3856
VII	33925	19079	14846	8486	39047	30561	8486	39262	30879	8383	43711	34192	9519	25259	23412	1847	24826	22239	2387	23094	20390	2704
VIII	35456	22679	12777	29682	38337	29682	8655	41716	33035	8681	47196	39213	7956	27800	26001	1799	28615	25912	2703	23958	21600	2358

Tabela 2. Frekwencja gości hotelowych Oddziału "Orbis" w Krakowie w latach 1986-1992 (c.d)

Rok	1986		1987		1988		1989		1990		1991		1992								
	Liczba turystów		Liczba turystów		Liczba turystów		Liczba turystów		Liczba turystów		Liczba turystów		Liczba turystów								
m-c	Razem	Kraj.	Razem	Kraj.	Razem	Kraj.	Razem	Kraj.	Razem	Kraj.	Razem	Kraj.	Razem	Kraj.							
IX	34284	19552	14732	34512	25616	8896	37858	28181	9677	41284	28524	12760	18486	16642	1844	22820	19325	3495	18391	15614	2777
X	38602	25593	13009	37167	27472	9695	40953	30626	10327	39829	30318	9511	17622	15306	2316	17028	13866	3162	15260	12185	3075
XI	31636	17575	14061	31227	17995	13232	36050	22393	13657	29922	17424	12498	10273	6244	4026	11528	6896	4632	10736	6114	4622
XII	19076	10193	8883	17524	8780	8744	20499	8453	12046	15130	6408	8712	9821	5689	4132	12332	8994	3338	9302	5293	4009
Razem	364433	201208	163225	369072	231729	137348	380368	248959	131409	412445	268080	144369	268878	196475	72403	216739	166922	49817	193607	150290	43317

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Oddziału "Orbis" S.A. w Krakowie - Hotele: "Cracovia", "Holiday Inn", "Francuski", "Wanda".

Analiza danych dotyczących krajowego ruchu turystycznego pozwala zauważyć zmniejszenie liczby noclegów udzielonych turystom krajowym, w 1987 o 16%, a w 1988 - o 4,5%. Istotny wpływ na ten fakt miał przede wszystkim stały wzrost cen usług hotelowych, który powodował coraz mniejsze zainteresowanie ze strony turystów krajowych bazą hoteli "Orbis" i poszukiwanie usług noclegowych o niższej cenie. W 1989 roku liczba noclegów udzielonych gościom krajowym wzrosła o 9,9% w stosunku do roku poprzedniego, ale już w latach następnych gwałtownie obniżyła się (o 49,8% w 1990, 31,2% w 1991 i 13,1% w 1992 roku). Spadek ten był spowodowany ogólnym zmniejszeniem się siły nabywczej mieszkańców Polski, związanym za znacznym wzrostem cen większości artykułów konsumpcyjnych i usług, a co za tym idzie, ograniczeniem wydatków na turystykę. Ponadto, jak wynika z tabeli 2, najbardziej gwałtowne obniżenie frekwencji gości krajowych w hotelach "Orbis" w Krakowie nastąpiło od lipca 1990 roku (w porównaniu z lipcem 1989 roku sprzedaż noclegów turystom krajowym zmniejszyła się ponad pięciokrotnie). Od tego bowiem miesiąca weszło w życie zarządzenie Ministra Finansów o zrównaniu cen za usługi hotelowe dla gości krajowych i zagranicznych. Podstawą ujednoczenia cen jest fakt, że na tę samą usługę nie mogą istnieć w jednym przedsiębiorstwie dwie różne ceny. Były więc dwie możliwości: zrównać ceny do poziomu cen dla gości krajowych lub do poziomu cen dla gości zagranicznych. Pierwsze rozwiązanie spowodowałoby gwałtowne obniżenie wartości sprzedaży usług noclegowych zwłaszcza w sytuacji, gdy udział gości zagranicznych w ogólnej liczbie turystów korzystających z hoteli "Orbis" w Krakowie wynosił średnio 62%. Spadek wartości sprzedaży przy stałych kosztach (przedsiębiorstwo musi bowiem utrzymywać całość czynników usługotwórczych w stałej gotowości do pełnego wykonawstwa usług turystycznych) spowodowałby zmniejszenie zysku, a nawet stratę na działalności hotelowej, a na to przedsiębiorstwo nie mogło sobie pozwolić. W takiej sytuacji jedynym rozwiązaniem było podniesienie cen dla turystów krajowych do poziomu cen dla gości zagranicznych. Tak znaczny wzrost cen uniemożliwił turystom krajowym o niższych dochodach korzystanie z usług hoteli "Orbis" w Krakowie, a tym samym wywołał spadek liczby noclegów sprzedanych turystom krajowym.

Badając zagraniczny ruch przyjazdowy można zauważyć, że najwięcej turystów zagranicznych korzystało z hoteli "Orbis" w Krakowie w 1989 roku (tabela 3).

Tabela 3. Frekwencja gości zagranicznych Oddziału "Orbis" S.A. w Krakowie w latach 1986-1992

Rok	1986			1987			1988			1989			1990			1991*	1992*
	Liczba cudzoziemców			Liczba cudzoziemców			Liczba cudzoziemców			Liczba cudzoziemców			Liczba cudzoziemców			Liczba cudz.	Liczba cudz.
m-c	Ogółem	z KK	z KDL	Ogółem	z KK	z KDL	Ogółem	z KK	z KDL	Ogółem	z KK	z KDL	Ogółem	z KK	z KDL	Ogółem	Ogółem
I	8850	7484	1366	6557	5361	1196	6987	5742	1245	9341	6420	2921	5841	4936	905	4118	3723
II	9050	6616	2434	6559	4999	1560	4912	2981	1931	8637	5040	3597	5998	5635	363	5086	5194
III	17674	15065	2609	14384	9021	5363	14148	10657	3491	19133	16874	2259	15118	13969	1149	13824	10444
IV	19669	16796	2873	18596	13392	5204	17420	13857	3563	21472	16478	4994	22619	21905	714	13316	15174
V	15432	10702	4730	23074	15424	7650	24111	17531	6580	26977	23430	3547	25126	24220	906	17736	16935
VI	15864	11393	4469	22453	17976	4477	27814	21069	6745	26441	23045	3396	28479	27086	1393	15610	17624
VII	19079	13870	5209	30561	24490	6071	30879	26545	4334	34192	31895	2297	23412	20260	3152	22239	20390

Tabela 3. Frekwencja gości zagranicznych Oddziału "Orbis" S.A. w Krakowie w latach 1986-1992 (c.d.)

Rok m-c	1986			1987			1988			1989			1990			1991 [*]	1992 [*]
	Liczba cudzoziemców			Liczba cudzoziemców			Liczba cudzoziemców			Liczba cudzoziemców			Liczba cudzoziemców			Liczba cudz.	Liczba cudz.
	Ogółem	z KK	z KDL	Ogółem	z KK	z KDL	Ogółem	z KK	z KDL	Ogółem	z KK	z KDL	Ogółem	z KK	z KDL	Ogółem	Ogółem
VIII	22679	16864	5815	29682	24388	5294	33035	23321	9714	39213	36796	2417	26001	24894	1107	25912	21600
IX	19552	13991	5561	25616	17753	7863	28181	22627	5554	28524	25195	3329	16642	16428	214	19325	15614
X	25593	17591	8002	27473	19064	8408	30636	21375	9251	30318	24942	5376	15306	14920	386	13866	12185
XI	17575	12840	4735	17995	12765	5230	22393	14627	7766	17424	13280	4144	6244	5883	361	6896	6114
XII	10193	7968	2225	8780	5901	2879	8453	5469	2984	6408	5334	1074	5689	5265	424	8994	5293
Razem	201208	151180	50028	231729	170534	61195	248959	185801	63158	268080	228729	39351	196475	185401	11074	166922	150290

* Brak danych dotyczących liczby gości z KK i KDL.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Oddziału "Orbis" S.A. w Krakowie - Hotele: "Cracovia", "Holiday Inn", "Wanda".

Badając zagraniczny ruch przyjazdowy można zauważyć, że najwięcej turystów zagranicznych korzystało z hoteli "Orbis" w Krakowie w 1989 roku (tabela 3).

W roku 1986 Oddział "Orbis" S.A. w Krakowie udzielił 201208 noclegów turystom zagranicznym, z czego aż 75% to noclegi udzielone turystom z krajów kapitalistycznych. Z danych zawartych w tabelach 2 i 3 wynika, że w maju i czerwcu 1986 roku nastąpiło zmniejszenie liczby noclegów sprzedanych cudzoziemcom. Przyczyną tego zahamowania była prawdopodobnie awaria elektrowni atomowej w Czarnobylu. Wielu turystów zagranicznych zrezygnowało wówczas z przyjazdu do kraju położonego stosunkowo blisko miejsca katastrofy.

Rok 1987 był rokiem szczególnym dla Krakowa. W maju odbyła się bowiem uroczystość wręczenia miastu międzynarodowej nagrody Federacji Dziennikarzy i Pisarzy Turystycznych "Złote Jabłko". Kraków został wpisany na listę 20 miast na świecie, które za swoje niezwykle walory zabytkowe i ochronę dziedzictwa kultury odznaczono tą symboliczną nagrodą. Niewątpliwie owo wyróżnienie Krakowa przyczyniło się do wzrostu zainteresowania miastem wśród turystów, zwłaszcza cudzoziemców. Spowodowało to wzrost liczby noclegów udzielonych turystom zagranicznym o 15% w porównaniu z rokiem poprzednim. Wzrost ten był szczególnie wyraźny w drugiej połowie roku (22%).

W 1988 roku nastąpiło dalsze zwiększenie liczby noclegów sprzedanych gościom zagranicznym (o 7,4% w stosunku do roku 1987). Przyrost ten dotyczył zarówno gości z krajów kapitalistycznych, jak i z byłych krajów demokracji ludowej.

W 1989 roku wzrosła tylko liczba noclegów udzielonych turystom z KK (o 23%), a liczba noclegów sprzedanych gościom z KDL gwałtownie spadła (o 37,7%). Przyczyny tego faktu są przynajmniej dwie. Po pierwsze, w krajach z byłego obozu socjalistycznego zaczęły nawarstwiać się nastroje antysocjalistyczne i miały miejsce mniej lub bardziej radykalne zmiany ustrojowe i społeczne. Sytuacja niepewności nie sprzyja wyjazdom turystycznym i w związku z tym obywatele byłych krajów demokracji ludowej ograniczyli podróże zagraniczne do minimum. Drugą przyczyną zmniejszenia się liczby gości z KDL było zaostrzenie przepisów celnych dla obywateli tych krajów, przekraczających granicę Polski. Spowodowało to zahamowanie napływu turystów z krajów demokracji ludowej, którzy przybywali do naszego kraju głównie w celach handlowych. Uniemożliwienie

przewozu większości towarów przez granicę znacznie ograniczyło liczbę osób chętnych do wyjazdu.

Dynamika wzrostu ogólnej liczby noclegów udzielonych cudzoziemcom wyniosła w 1989 roku - w stosunku do roku poprzedniego - 8,4%.

Kolejny rok - 1990 - to zmniejszenie już nie tylko liczby noclegów udzielonych turystom z KDL, ale także turystom z KK. Obniżka sprzedaży noclegów gościom z krajów demokracji ludowej była jeszcze gwałtowniejsza niż w 1989 roku (aż o 71,9%), a spowodowały ją dalsze zmiany społeczno-polityczne w krajach byłego obozu socjalistycznego. Spadek liczby noclegów udzielonych turystom z krajów kapitalistycznych można zauważyć głównie w drugiej połowie roku i dlatego można przypuszczać, że wynika on ze zmniejszenia się liczby Żydów odwiedzających Kraków (głównie dzielnicę Kazimierz). Obywatele żydowscy ograniczyli wyjazdy turystyczne (a więc i przyjazdy do Krakowa) w związku z trudną i niepewną sytuacją w Zatoce Perskiej (zajęcie Kuwejtu przez Irak w lipcu 1990 roku).

W 1990 roku ogólna liczba noclegów udzielonych cudzoziemcom spadła o 26,7% w porównaniu z rokiem poprzednim.

W roku 1991 z usług hoteli "Orbis" w Krakowie skorzystało jeszcze mniej turystów zagranicznych (o 15%). Nie można jednak przeprowadzić analizy wykorzystania miejsc noclegowych w rozbiciu na gości z KK i KDL, ponieważ od kwietnia tegoż roku turyści z byłych krajów socjalistycznych muszą płacić takie same ceny i w takiej samej walucie za usługi hotelowe jak turyści z krajów kapitalistycznych. W związku z tym Oddział "Orbis" S.A. w Krakowie nie prowadzi oddzielnych statystyk. Można jednak przypuszczać, że spadek liczby noclegów udzielonych cudzoziemcom wynika zarówno ze zmniejszenia się liczby turystów z KK (mała atrakcyjność Polski ze względu na ciągłe zmiany społeczno-gospodarcze), jak i z KDL (głównie zmniejszenie liczby gości z Jugosławii, którzy przybywali do Polski w celach handlowych, a którzy ograniczyli swoje podróże ze względu na wojnę domową w ich kraju).

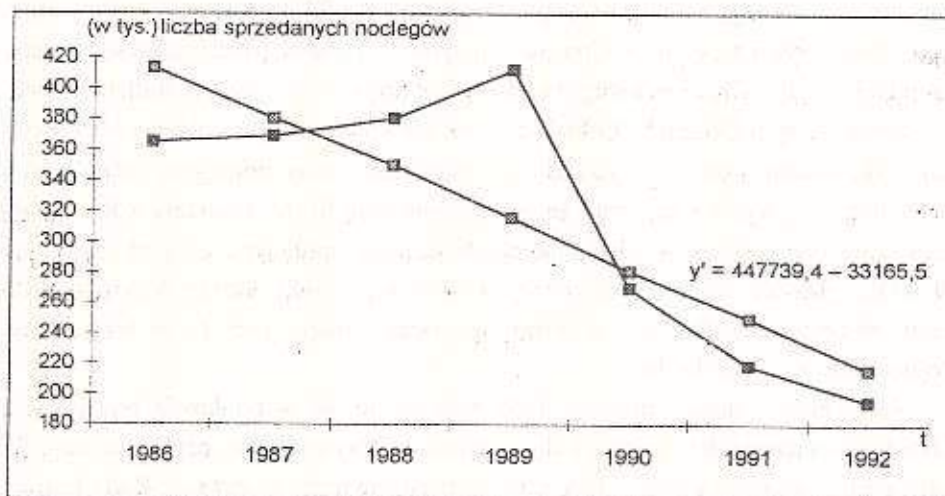
Na przełomie maja i czerwca 1991 roku odbyło się w Krakowie Sympozjum KBWE, poświęcone dziedzictwu kulturalnemu, w którym uczestniczyli delegaci z 32 państw Europy oraz Kanady i USA, a także przedstawiciele Watykanu, Rady Europy i UNESCO. Wydarzenie to spowodowało niewielki wzrost liczby turystów zagranicznych korzystających z usług hoteli "Orbis" w Krakowie (szczególnie w maju).

Rok 1992 to dalsze zmniejszenie liczby noclegów udzielonych gościom zagranicznym przez Oddział "Orbis" S.A. w Krakowie (o 10,7%). Spadek ten wynikał z takich samych powodów co w latach poprzednich. Nieznaczny wzrost wykorzystania miejsc noclegowych w hotelach "Orbis" przez turystów zagranicznych można zauważyć tylko w czerwcu (o 12,9% w stosunku do czerwca roku 1991), co było skutkiem zwiększenia liczby cudzoziemców odwiedzających Kraków w związku z Miesiącem Kultury Europejskiej.

W badanym okresie 1986-1992 występują ciągłe wahania liczby noclegów sprzedanych przez Oddział "Orbis" S.A. w Krakowie, należałoby więc zbadać tendencje rozwojowe i wahania sezonowe liczby noclegów sprzedanych w hotelach "Orbis" S.A. w Krakowie. W tym celu trzeba posłużyć się funkcją trendu, a najbardziej odpowiedni do tych badań jest trend liniowy o postaci:

$$f/t = a + bt$$

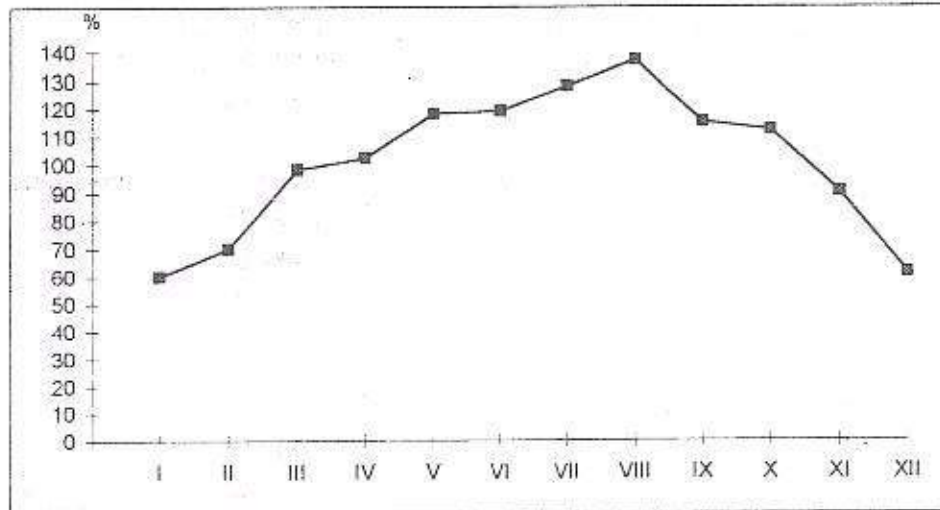
Wyznaczona na podstawie danych o liczbie udzielonych noclegów funkcja trendu ma postać:

Ryc. 2. Trend liniowy liczby sprzedanych noclegów w Oddziale "Orbis" S.A. w Krakowie

$$f/tj = 447739,4 - 33165,5 t$$

Trend wskazuje na spadek ogólnej liczby noclegów sprzedanych w badanym okresie przez hotele "Orbis" (rozpoczynając od 447739,4 w każdym roku średnio o 33165,5 noclegu). Przebieg trendu przedstawia rycina 2.

Ryc. 3. Sezonowość sprzedaży noclegów w hotelach "Orbis" w Krakowie w latach 1986-1992 wg miesięcy

Ruch turystyczny w ciągu roku jest nierównomierny, co wiąże się ze zmiennymi warunkami pogodowymi oraz z rozkładem czasu wolnego turystów. Wskaźniki nasilenia ruchu turystycznego wykazują najczęściej oscylacje miesięczne, dlatego też baza noclegowa w poszczególnych miesiącach wykorzystana jest przez niejednakową liczbę osób.

Analiza wahań sezonowych liczby noclegów udzielonych przez Oddział "Orbis" S.A. w Krakowie - Hotele: "Cracovia", "Holiday Inn", "Francuski", "Wanda" pozwala zauważyć, że w rozpatrywanym okresie sprzedaż kształtowała się na najwyższym poziomie w lipcu i sierpniu (ryc. 3). Jest to najlepszy okres w roku, w

związku z czym większość turystów wykorzystuje urlopy wypoczynkowe właśnie w tych miesiącach, a zwłaszcza osoby mające dzieci w wieku szkolnym. Urlopy i wakacje sprzyjają dłuższym rodzinnym wyjazdom turystycznym i zwiększają wielkość sprzedaży noclegów w przedsiębiorstwach hotelarskich.

Stosunkowo dużo turystów korzysta z usług hoteli także w maju, czerwcu i wrześniu, a więc w miesiącach wiosennych i jesiennych. Jest to bowiem okres konferencji, kongresów, sympozjów itp. Najmniejsza frekwencja w hotelach występuje natomiast w miesiącach zimowych, tj. w grudniu, styczniu i lutym. Taka sytuacja wiąże się z małą atrakcyjnością Krakowa zimą - turyści wolą wówczas odwiedzać miejscowości górskie, w których istnieje możliwość uprawiania sportów zimowych. Ponadto grudzień i styczeń to okres świąteczny, a więc nie sprzyjający wyjazdom turystycznym.

Przeprowadzona na przykładzie Oddziału "Orbis" S.A. w Krakowie analiza frekwencji gości hotelowych pozwala wyodrębnić szereg istotnych czynników determinujących wykorzystanie bazy noclegowej. Czynniki te można określić jako obiektywne, zewnętrzne, a więc takie, na które przedsiębiorstwo świadczące usługi noclegowe nie ma wpływu.

Wśród czynników tych najważniejsze wydają się być:

1. sytuacja polityczna i społeczno-gospodarcza w kraju i za granicą,
2. istotne wydarzenia społeczne, kulturalne, sportowe, katastrofy itp. w miejscowości turystycznej i w jej pobliżu,
3. sezonowość ruchu turystycznego,
4. polityka ekonomiczna państwa.

Kraj o wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego charakteryzuje się dużymi rozmiarami ruchu turystycznego, zarówno krajowego (wysokie dochody ludności sprzyjają rozwojowi potrzeb turystycznych), jak i zagranicznego (kraj wysoko rozwinięty jest częściej odwiedzany przez cudzoziemców). W kraju takim buduje się nowe hotele, głównie o znormalizowanym standardzie, a stopień ich wykorzystania jest wysoki, ze względu na masowość ruchu turystycznego. W kraju słabo rozwiniętym gospodarczo sytuacja jest odwrotna. Tylko niewiele osób może sobie pozwolić, z uwagi na niskie dochody, na uprawianie turystyki,

a niedostateczna baza noclegowa stanowi barierę ograniczającą zagraniczną turystykę przyjazdową.

Czynnikiem zmniejszającym stopień wykorzystania bazy noclegowej jest także niekorzystna sytuacja polityczna. Niepewność i zagrożenie zniechęcają turystów do opuszczania swoich domów, rodzin i zawężają liczbę wyjazdów zagranicznych tylko do niezbędnych (np. sytuacja w Zatoce Perskiej w 1990 roku). Podobnie trudna sytuacja polityczna w kraju recepcji turystycznej powoduje, że niewielka liczba cudzoziemców decyduje się na jego odwiedzenie. Tak więc niski stopień wykorzystania bazy noclegowej wynika zarówno z niekorzystnej sytuacji politycznej danego kraju, jak i zagranicy.

Na wykorzystanie miejsc noclegowych wpływa jednak nie tylko sytuacja polityczna. Niemniej istotny wpływ mają zmiany społeczno-gospodarcze i ustrojowe. Stanowią one czynnik ograniczający wykorzystanie bazy noclegowej, co doskonale można zauważyć na przykładzie krajów z byłego obozu socjalistycznego. Przemiany zachodzące w tych krajach znacznie zmniejszyły liczbę turystów odwiedzających Polskę.

Siłę przyciągającą turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych stanowią wydarzenia kulturalne, sportowe itp. w kraju recepcji. Mają one korzystny wpływ na poziom wykorzystania bazy noclegowej. Przykładem może być nagroda przyznana dla miasta Krakowa w 1987 roku i związany z nią wzrost liczby udzielonych noclegów. Na wielkość ruchu turystycznego niekorzystnie oddziałują wszelkiego rodzaju katastrofy (powódzie, trzęsienia ziemi itp.). Turyści wolą nie ryzykować swojego życia i zdrowia, dlatego rezygnują z podróży do kraju, w którym katastrofa miała miejsce i do krajów sąsiednich (np. katastrofa w Czamobylu w 1986 roku).

Istotnym czynnikiem wpływającym na stopień wykorzystania miejsc noclegowych w danej miejscowości jest sezonowość ruchu turystycznego. Wahania sezonowe zależą nie tylko od klimatu, pory roku, położenia miejscowości, ale także od terminów ferii i wakacji szkolnych, urlopów, świąt itp. W miejscowościach górskich większa sprzedaż miejsc noclegowych występuje zimą, ze względu na możliwość uprawiania sportów zimowych, natomiast w miejscowościach nadmorskich i na Pojezierzu wyższa frekwencja gości ma miejsce latem. Na sprzedaż miejsc noclegowych niekorzystnie oddziałują okresy "dużych" świąt (Boże Narodzenie, Nowy Rok, Wielkanoc), ponieważ niewielu jest wówczas chętnych do wyjazdów turystycznych.

Polityka ekonomiczna państwa może wpływać dodatnio lub ujemnie na wykorzystanie bazy noclegowej obiektów turystycznych. Udogodnienia paszportowe, dewizowe i celne sprzyjają napływowi turystów zagranicznych i odwrotnie. Można to zauważyć w przypadku turystów z KDL, których liczba od 1989 roku gwałtownie spadła w związku z zaostrzeniem formalności celnych.

Państwowa polityka ekonomiczna to także wszelkiego rodzaju uchwały, zarządzenia mające wpływ na wielkość ruchu turystycznego. Za przykład może posłużyć zarządzenie Ministra Finansów o wprowadzeniu jednolitych cen za usługi hotelowe dla gości krajowych i zagranicznych. Zarządzenie to znacznie ograniczyło sprzedaż miejsc noclegowych turystom krajowym, dla których ceny stały się zbyt wysokie.

Analiza frekwencji gości hotelowych nie pozwala jednak wyodrębnić wszystkich czynników determinujących stopień wykorzystania bazy noclegowej. Istnieje bowiem szereg elementów, których uchwycenie wymagałoby bardzo wnikliwej obserwacji całego procesu usługotwórczego. Czynniki te można określić jako wewnętrzne, ponieważ za ich pomocą przedsiębiorstwo świadczące usługi noclegowe jest w stanie wpływać na stopień wykorzystania posiadanej bazy. Znaczenie ich jest dużo większe w warunkach parametrycznego systemu zarządzania. Przedsiębiorstwo może wówczas dobierać sobie narzędzia i środki zwiększające wielkość sprzedaży posiadanych przez nie miejsc noclegowych. Do środków tych można przede wszystkim zaliczyć szeroko rozumianą działalność promocyjną, obejmującą zarówno promocję osobistą, reklamę, propagandę, jak i promocję uzupełniającą.

Przy promocji osobistej najważniejszą sprawą jest odpowiedni dobór pracowników (fachowość, doświadczenie, odpowiedni poziom kultury osobistej) oraz podnoszenie ich kwalifikacji zawodowych (znajomość języków obcych, obsługi komputerów, teleksów, telefaksów itp.). Istotne znaczenie ma również motywacyjna funkcja wynagrodzenia (większy, uzależniony od wielkości sprzedaży, udział premii w płacach). Wszystko to zachęca pracowników danego przedsiębiorstwa do sumiennego wykonywania swoich obowiązków, do przekonywającego oferowania turystom usług świadczonych przez to przedsiębiorstwo, a więc przyczynia się do pełniejszego wykorzystania bazy noclegowej.

Na wzrost sprzedanych noclegów wpływa także reklama i propaganda turystyczna. Stanowią ją foldery, plakietki, firmówki, informatory znajdujące się w każdym biurze podróży i pokoju hotelowym, informacje w TV i radio, informacje na temat

danego przedsiębiorstwa, umieszczone w widocznych miejscach (np. przy wjeździe do miejscowości turystycznej), wywiady, komunikaty, konferencje prasowe, konsultacje społeczne, spotkania typu cocktail party, wystawy, targi, study tours itp. Rzetelna reklama i propaganda podnoszą poziom wiedzy o danym przedsiębiorstwie i oferowanych przez nie usługach, a tym samym stwarzają większe prawdopodobieństwo, że turysta wybierze właśnie to przedsiębiorstwo do zapokojenia swoich potrzeb turystycznych.

Zwiększenie stopnia wykorzystania bazy noclegowej może nastąpić również w wyniku podjęcia przez obiekty hotelarskie działalności mającej na celu wytworzenie wokół siebie sprzyjającej atmosfery i doskonalenie wyobrażenia o ich pracy. Służy temu przede wszystkim jak najlepsza jakość świadczonych usług, mająca za zadanie przekonanie klienta o tym, że zakład robi wszystko, co w jego mocy, aby go zadowolić.

Promocja uzupełniająca to głównie elastyczna polityka cen. Ceny za usługi noclegowe mogą być zróżnicowane w zależności od sezonu, rodzaju pokoju, standardu hotelu, okresu pobytu, narodowości gościa itp. W hotelach "Orbis" w Krakowie istnieje możliwość negocjacji cenowych. Ponadto zostały wydzielone piętra z pokojami o niższych cenach, z których mogą korzystać goście krajowi. Zróżnicowanie cen jest wyrazem aktywnej polityki przedsiębiorstwa, mającej na celu zwiększenie sprzedaży miejsc noclegowych.

Do czynników wewnętrznych, wpływających na wykorzystanie bazy noclegowej, można również zaliczyć świadczenie usług dodatkowych (odpłatnych i nieodpłatnych), takich jak: wypożyczanie sprzętu turystycznego, rekreacyjnego, garażowanie, wynajmowanie pojazdów, wzywanie taksówek, usługi związane z organizacją zjazdów, kongresów, narad, sympozjów, pośrednictwo przy zakupie biletów na różne środki komunikacyjne lub imprezy kulturalne, rozrywkowe, sportowe, organizowanie i sprzedaż imprez własnych w rodzaju zwiedzanie miasta i okolic itp. Działalność ta, rozszerzająca zakres oferowanych usług, przyczynia się do uatrakcyjnienia pobytu, a tym samym stanowi czynnik przyciągający turystów i jest elementem konkurencji w stosunku do innych - nie świadczących tego typu usług - jednostek noclegowych.

Reasumując można powiedzieć, że wykorzystanie bazy noclegowej determinuje cała gama czynników. Niektóre z nich są obiektywne i przedsiębiorstwo hotelarskie nie ma na nie żadnego wpływu, ale innymi może swobodnie manipu-

lować w celu uzyskania optymalnej wielkości sprzedaży usług noclegowych. Dlatego też, aby utrzymać się na rynku turystycznym, na którym istniejąca konkurencja będzie wymagać coraz lepszego funkcjonowania przedsiębiorstw hotelowych, niezbędny staje się taki dobór narzędzi i środków (czynników wewnętrznych), aby negatywne skutki działania czynników zewnętrznych były jak najmniejsze. Zarządy i obsługa obiektów bazy noclegowej powinny zdać sobie sprawę z tego, że najwyższy czas zacząć stwarzać jak najlepsze warunki i możliwości realizacji zgłaszanych potrzeb turystycznych w zakresie noclegów, a zarazem pobudzać i kształtować te potrzeby, aby zapewnić sobie jak najwyższy poziom wykorzystania miejsc. Prowadzi to do osiągnięcia odpowiednio wysokiej rentowności, co w warunkach samodzielności jest podstawą funkcjonowania.

PRZYPISY

1. Dane uzyskane w Oddziale "Orbis" S.A. w Krakowie.
2. Dane uzyskane w Oddziale "Orbis" S.A. w Krakowie.

Wiesław Alejziak
Katedra Turystyki
AWF, Kraków,
Al. Jana Pawła II 78.

Turystyka a przestępczość i zjawiska patologii społecznej (zarys problematyki i koncepcja badań na przykładzie Krakowa)

Tourism versus Criminality and the Phenomena of Social Patology (an Outline of the Problems and the Concept of Research on the Basis of Cracow)

The presentation consists of three parts. In the first part the problems of associations between the tourism and delinquency and various indications of social pathology were introduced in a general way. In the second part the introductory results of the studies concerning these problems were described (e.g. Cracow with particular regard to delinquency of foreigners). Both offences: offences made by foreigners and offences committed against foreigners in Cracow, were analysed. In the third part of this article the conception of studies in the point of tourism and delinquency and phenomena of social pathology in Cracow were introduced.

The detailed description of the studies conception is to invite everybody who is interested in it to co-operation and to encourage them to undertake other studies, which would aim to fill in the gaps in the theoretical output in tourism and criminal studies.

Prognozy rozwoju turystyki w Krakowie (województwie miejskim krakowskim) wskazują na wyraźną tendencję wzrostową recepcji turystycznej. Dotyczy to zarówno wielkości ruchu turystycznego, jak i przewidywanych dochodów płynących z obsługi turystów. W ostatnich kilku latach szczególnie szybko wzrasta liczba cudzoziemców odwiedzających Kraków i okolice. Jednocześnie zwraca się uwagę na niepokojące zjawisko wzrostu przestępczości i zjawisk patologii społecznej oraz ogólnego pogorszenia się stanu bezpieczeństwa publicznego. W opinii wielu ekspertów wzrost przestępczości oraz niska efektywność działania polskich służb publicznych (policji państwowej, municypalnej, prokuratury, sądów itp.), uważane są za jeden z tych czynników, które mogą zahamować korzystne tendencje jakie zaznaczyły się na rynku turystycznym.

Przedstawione fakty oraz duże i stale wzrastające znaczenie turystyki w życiu społecznym i gospodarczym Krakowa skłania do postawienia pytania: czy istnieje bezpośredni (lub pośredni) związek między rozwojem turystyki a wzrostem przestępczości i zjawisk patologicznych, czy oba zjawiska cechują jakieś zależności? Jeśli zależności takie występują, to czy możliwa jest ich naukowa weryfikacja oraz ustalenie prawidłowości nimi rządzących?

Jak dotąd nie wiemy czy turystyka w jakiś szczególny sposób generuje (wywołuje) wzrost przestępczości i zjawisk patologii społecznej. Można tylko przypuszczać, że z racji napływu turystów i powiększenia ogólnej liczby ludności na danym terenie nastąpi ogólny wzrost przestępczości. Jednak czy ów wzrost przestępczości będzie wprost proporcjonalny do liczby przybyłych turystów, czy też wystąpią inne zależności (np. wzrost przestępczości będzie większy)?, czy pod wpływem ruchu turystycznego oprócz dynamiki zmienia się również struktura dokonywanych przestępstw? - niestety na te proste z pozoru pytania nie jesteśmy w stanie dać żadnej odpowiedzi. Jak dotąd problematyka ta nie była bowiem poruszana ani przez specjalistów z zakresu prawa karnego, kryminologii (nauka o przestępstwach i przestępcach) oraz wiktymologii (nauka o ofiarach przestępstw), ani przez naukowców zajmujących się badaniem różnych aspektów turystyki.

O ile dorobek teoretyczny, będący efektem badań nad obu zjawiskami (tzn. nad turystyką i nad przestępczością), pozwala już na wyciągnięcie pewnych wniosków i uogólnień w odniesieniu do każdego z nich z osobna, o tyle - jak dotąd - brak badań, które łączyłyby w sobie problematykę obu zjawisk. Pomijając fakt dużego znaczenia dla teorii i praktyki turystycznej, brak tego typu badań budzi zdziwienie również z tego powodu, że zarówno turystyka, jak i przestępczość należą do tych sfer życia społecznego, które cieszą się dużym zainteresowaniem oraz budzą wiele emocji, zarówno u zwykłych obywateli, jak i u władz państwowych - należą do tzw. " sfer życia społecznego o dużym wydźwięku społecznym".

1. Turystyka jako źródło przestępczości i zjawisk patologii społecznej

Badania naukowe wskazują, że turystyka będąc zjawiskiem wyjątkowo interdyscyplinarnym (wieloaspektowym) jest w stanie oddziaływać na przestrzeń, gospodarkę, kulturę, a także na ludzi - zarówno na samych turystów, jak i na mieszkańców terenów recepcyjnych¹. Pod wpływem masowego ruchu turystycznego

swoje oblicze zmieniają już nie tylko miasta, ale również państwa i całe regiony geograficzne.

Przez długi okres wydawało się, że turystyka jest dobrodziejstwem dla obszarów, na których koncentruje się ruch turystyczny. W licznych publikacjach podkreślano, że wpływa ona na rozwój gospodarczy (przysparza dochodów, generuje rozwój handlu, rzemiosła, infrastruktury, daje nowe miejsca pracy itp.), jest siłą sprawczą postępu społecznego (rozszerza horyzonty, integruje ze światem, wychowuje młodzież), przyczynia się do ochrony przyrody i zabytków itd. Dopiero przełom lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych zapoczątkował etap krytycznej oceny rozwoju turystyki. Pierwsze publikacje na temat negatywnych skutków rozwoju turystyki (głównie zagranicznej turystyki przyjazdowej) dotyczyły krajów rozwijających się (tzw. krajów trzeciego świata). Kraje te, widząc w turystyce najłatwiejszy, a przy tym stosunkowo tani sposób na szybki rozwój, nie dostrzegały (bądź nie doceniały znaczenia) niekorzystnego wpływu intensywnego rozwoju turystyki na ich środowisko przyrodnicze, społeczne, kulturowe itp.

Na temat niektórych ekonomicznych i społecznych skutków turystyki w krajach rozwijających się pisał już w 1970 roku G. Labeau [13], szczególnie echem jednak odbiła się praca Georga Younga *"Tourism: Blessing or blight?"* (tj. Turystyka: błogosławieństwo czy nieszczęście?) opublikowana w 1973 roku [22], która ukazała niedoceniany i mało spenetrowany obszar badań nad turystyką.

Spośród bardziej znaczących prac, opublikowanych w tym okresie, należałoby wymienić przede wszystkim pracę zbiorową *"Hosts and Guests - The Anthropology of Tourism"* (Goście i gospodarze - Antropologia turystyki) [19]. To poważne studium, zredagowane przez V.L. Smitha, wskazuje na użyteczność antropologii w badaniu i wyjaśnianiu procesów społecznych zachodzących w miejscowościach turystycznych, w tym zwłaszcza wzajemnego oddziaływania na siebie populacji turystów i ludności miejscowej. Bardzo ciekawe obserwacje i wnioski, dotyczące wpływu turystyki na życie społeczno-gospodarcze krajów słabo rozwiniętych, zawarte są w pracy E. de Kadt *"Tourism: Passport to Development?"* (Turystyka: Paszport do rozwoju?) [3]. Szczególnie cenne w tej pracy są uwagi autora mówiące o wpływie turystyki na wartości, postawy i wzory zachowań ludności miejscowej. Oddziaływanie ruchu turystycznego krytycznej analizie poddawali również J. Krippendorf [12] oraz J. Jaffari [8].

Nie kontrolowany rozwój turystyki szczególnie ostrej krytyce poddawany jest w publikacjach autorów reprezentujących kraje rozwijające się. Jako przykład niech posłuży książka E. Hong z Malezji *"See the Third World While it lasts: The Social Environmental Impact of Tourism with Special Reference to Malaysia"* [6], w której autorka pisze, że "... w wielu krajach turystyka przemieniła narody rolników i rybaków w coś w rodzaju służących oraz, że turystyka jest tylko subtelniejszą, ale groźniejszą formą ich eksploatacji i zdominowania" [6, s. 30].

W Polsce problematyką negatywnych skutków (dysfunkcji) turystyki zajmował się głównie K. Przeclawski [17]. Jedne z niewielu badań empirycznych na temat oddziaływania ruchu turystycznego na środowisko przyrodnicze, społeczne i kulturowe w miejscowościach turystycznych (Bukowinie, Mikołajkach i Uście) prowadzili J. Łaciak i W. Bartoszewicz [2, 14].

Wśród badaczy zajmujących się negatywnymi skutkami rozwoju turystyki przeważają socjologowie i ekonomiści, ale ostatnio problematyka ta jest poruszana również przez antropologów, a także psychologów². Wzrost negatywnych zjawisk spowodowanych nadmiernym i nie kontrolowanym rozwojem turystyki - spowodował, że w 1982 roku problematyce tej poświęcony był specjalny Kongres AIEST (Międzynarodowe Stowarzyszenie Naukowych Ekspertów Turystyki).

O ile dorobek teoretyczny, mierzony liczbą publikacji na temat wpływu turystyki na procesy zachodzące w obszarach recepcji turystycznej jest dosyć bogaty, o tyle wyraźnie zaznacza się niedostatek badań empirycznych na omawiane tematy. Zdecydowana większość opracowań ma charakter teoretycznych rozważań, w których problematykę negatywnych skutków rozwoju turystyki (zwłaszcza w odniesieniu do aspektów społeczno-kulturowych) rozpatruje się głównie w kategoriach potencjalnych zagrożeń.

W dorobku wyodrębniającej się nowej dyscypliny naukowej, za którą uważa się socjologię turystyki, coraz częściej dostrzega się lukę, wynikającą z braku kompleksowych, poprawnych metodologicznie badań dotyczących konkretnych środowisk, które określałyby wielkość, strukturę, dynamikę, uwarunkowania zmian oraz sposoby przeciwdziałania niekorzystnym zjawiskom wywołanym intensywnym rozwojem turystyki³. Niektórzy autorzy [5, 2, 14] starają się wypełnić tę lukę badaniami o charakterze sondażowym, ograniczając się do poznania opinii turystów oraz ludności miejscowej o pewnych aspektach ich wzajemnych kontaktów.

Problematyka patologii społecznych, w tym zwłaszcza wzrostu przestępczości w miejscowościach turystycznych, nie doczekała się poważniejszych analiz i studiów. Co więcej, mimo wyraźnego wzrostu skali i znaczenia tego zjawiska w ostatnim okresie, brak sygnałów, aby badania takie były planowane. Wyniki badań dotyczących aktualnych priorytetów badawczych w turystyce - przeprowadzonych w 1984 roku przez H. Leo Theusa [25] - wskazują, że problematyka związków zachodzących między turystyką a przestępczością oraz różnymi przejawami patologii społecznych nie jest postrzegana jako istotny obszar penetracji naukowej dla badaczy turystyki⁴. Nie została ona bowiem umieszczona w żadnym z ośmiu działów obejmujących 46 tematów badawczych⁵.

Jako podsumowanie rozważań na temat negatywnych zjawisk i destrukcyjnych funkcji turystyki niech nam posłuży zestawienie opracowane przez Jaffara Jafari, który - na podstawie analizy piśmiennictwa i poglądów zawartych w literaturze fachowej - próbuje dokonać bilansu "zysków i strat", jakie dla regionów turystycznych może powodować napływ turystów.

Przedstawione wyżej zestawienie odzwierciedla ambiwalentny charakter zjawiska turystyki. Na taki właśnie charakter wskazują również znaki zapytania w tytułach najważniejszych prac [3, 22] poświęconych tej problematyce. Okazuje się bowiem, że turystyka równie dobrze jak korzyści może przynosić także dotkliwe straty: może niszczyć środowisko, dezintegrować struktury społeczne, demoralizować młodzież itp. W istocie możliwości destrukcyjne turystyki są prawie tak samo duże jak korzyści, które może przynosić. Jednym z przejawów destrukcyjnej funkcji turystyki może być wzrost przestępczości i zjawisk patologii społecznej.

Turystyka - od wieków kojarzona z przygodą - już ze swej istoty stwarza wiele okazji do popełnienia przestępstw. Dotyczy to zarówno turystów, których - oprócz tymczasowości pobytu - cechuje również pewna anonimowość w obcym środowisku, zwiększająca skłonności do zachowań (działań) przestępczych i patologicznych, jak i ludności miejscowej, która nie zawsze musi być zadowolona z napływu "obcych". Fakt, że turysta najczęściej dysponuje gotówką oraz cennymi dobrami, a cały czas przeznaczają na przyjemności (podczas gdy "miejscowi" muszą wykonywać swoje rozliczne obowiązki) powoduje, że niekiedy budzi to uczucie agresji i staje się on potencjalnym obiektem (ofiara) działań przestępczych.

Tabela 1. Bilans turystyki - jak turystyka się nie bilansuje i czy powinna? (według J. Jafari).

Korzyści	Koszty
EKONOMICZNE	
napływ dewiz wykorzystanie istniejącej infrastruktury rozbudowa rozwój oparty na wykorzystaniu miejscowych zasobów i produktów komplementarny produkt pozostałej działalności gospodarczej efekt mnożnikowy zatrudnienie : - pełne - na część etatu - sezonowe zeszpecenie krajobrazu - dla niewykwalifikowanych	inflacja przecieki dewiz sezonowość bezrobocie podatność na zmiany: polityczne, plotki szerzenie się chorób wahania ekonomiczne niezrównoważony rozwój gospodarczy działalność na pokaz (demonstration effects) niszczenie zasobów
SPOŁECZNE	
docenianie własnych i cudzych wartości społeczno-kulturowych; wzbogacenie treści oświatowych, międzynarodowy pokój i zrozumienie; przełamywanie barier: - językowych - społecznych i klasowych - religijnych - rasowych	brak zrozumienia operowanie stereotypami ksenofobia skażenie środowiska społ. komercjalizacja kultury, religii i sztuki działalność na pokaz konflikty prostytutka przestępczość

Źródło: J. Jafari, Jak rozumieć strukturę turystyki, W: Problemy Turystyki Nr 1/2, Instytut Turystyki, Warszawa 1983, s.40.

Ponadto wydaje się, że koncentracja ruchu turystycznego "ściąga" wielu przestępców, w tym zwłaszcza trudniących się różnymi postaciami kradzieży (kieszonkowcy, złodzieje samochodów, hotelowi itp.). Można także sądzić, że napływ turystów, oprócz - w pewnym sensie - naturalnego wzrostu liczby przestępstw pospolitych, takich jak: kradzieże, włamania, rozboje itp. szczególnie silnie oddziałuje na wzrost niektórych rodzajów przestępstw i wykroczeń (wypadki drogowe, przemyt, przestępstwa dewizowe) oraz patologii społecznych (nadużywanie alkoholu, prostytutka, wandalizm, włóczęgostwo itp.).

Czy turyści popełniają przestępstwa?

Turyści opuszczając swoje miejsce zamieszkania i kierując się do terenów recepcyjnych w równym stopniu mogą być sprawcami, jak i ofiarami przestępstw. W przypadku przestępstw popełnionych przez turystów należy wprowadzić rozróżnienie na przestępstwa dokonane bez wcześniejszego zaplanowania (niejako przy okazji uprawiania turystyki) oraz wyjazdy podejmowane z zamiarem dokonania czynów zabronionych prawem, w których turystyka pełni jedynie rolę parawanu zasłaniającego faktyczne motywy i cele przestępcy.

Należy bowiem podkreślić, że wśród różnorodnych klasyfikacji i typologii motywów uprawiania turystyki nie ma takich, które dopuszczałyby uprawianie turystyki w celach przestępczych. Zakładamy, że zamiar popełnienia przestępstwa wyklucza turystyczny charakter wyjazdu. Osoba opuszczająca swoje miejsce zamieszkania w celu popełnienia przestępstwa nie jest turystą, lecz podróżującym potencjalnym (lub faktycznym) przestępcą.

W praktyce często dosyć trudno rozróżnić prawdziwe motywy uprawiania turystyki od motywów będących jedynie deklaracjami turystycznego charakteru wyjazdu (lub przyjazdu). Często zdarza się, że faktyczne motywy podróży są bowiem skrywane za zasłoną rzekomych potrzeb, motywów i celów turystycznych.

Analizy raportów i meldunków policyjnych wskazują jednak, że również "prawdziwi" turyści dokonują czynów sprzecznych z prawem. Dotyczyć one mogą równie dobrze przestępstw przypadkowych (np. przestępstwa drogowe), pospolicznych (kradzieże, rozboje), jak i przestępstw szczególnie blisko związanych z turystyką, takich jak: przestępstwa celne, dewizowe, przemyt dzieł sztuki, nielegalny handel, kradzieże hotelowe itp.

Czy Polska jest krajem bezpiecznym dla turystów, w tym zwłaszcza zagranicznych?

W raportach dotyczących polskiego rynku turystycznego, które często stanowią podstawę podejmowania decyzji i określania strategii działalności zagranicznych tour - operatorów, Polska zaliczana jest do krajów zwiększonego ryzyka, zarówno jeśli chodzi o bezpieczeństwo samych turystów, jak i działalność organizatorów turystyki. Z tego powodu wiele zagranicznych biur podróży często rezygnuje z organizacji wyjazdów do Polski, a jeśli już się na to decydują, zwykle informują i przestrzegają swoich klientów przed zagrożeniami, z jakimi mogą się oni w Polsce

zetknąć⁶. Sytuacja taka znacznie ogranicza możliwość promocji Polski na międzynarodowym rynku turystycznym.

Z drugiej strony, w ostatnim okresie wiele problemów wywołuje masowy napływ cudzoziemców z dawnych krajów socjalistycznych, w tym zwłaszcza obywateli dawnego ZSRR, Rumunii i Bułgarii. Traktując turystykę jako dodatkowe (?) źródło dochodów, masowo sprzedają oni na polskich targowiskach i bazarach przywożone ze sobą towary. O ile sam nielegalny handel nie jest zjawiskiem szczególnie groźnym, o tyle często towarzyszą mu znacznie groźniejsze przestępstwa.

Innym problemem są uciekinierzy polityczni, potencjalni azylanci oraz nomadowie (prowadzący koczowniczy tryb życia), ostatnio coraz częściej i nie zawsze legalnie⁷ napływający do Polski. Zwykle traktują oni nasz kraj jedynie jako jeden (przeważnie początkowy) z etapów w poszukiwaniu "swojego miejsca na Ziemi". Tymczasowość i perspektywa szybkiego wyjazdu z Polski oraz wiążące się z tym wydatki, przy powszechnym niedostatku środków jakimi dysponują, a także niezajomość polskiego prawa powodują, że czują się oni dosyć swobodnie i nierzadko wchodzą w konflikt z polskim prawem. Ponadto, oprócz łamania prawa, pewna część cudzoziemców (głównie Rumunów) odwiedzających Polskę jest również źródłem niektórych rodzajów patologii społecznej (np. włóczęgostwo, czy żebractwo).

W 1992 roku zanotowano w Polsce około 900 tys. przestępstw (w 1991 roku ponad 886 tys.)- przy wykrywalności przestępstw niewiele przekraczającej 48%. W ostatnich kilku latach systematycznie wzrasta liczba przestępstw popełnianych przez cudzoziemców. W 1992 roku Polskę odwiedziło około 34 mln cudzoziemców. Według informacji Komendy Głównej Policji w okresie od stycznia do końca listopada 1992 roku zanotowano ponad 3 tys. przestępstw popełnionych przez cudzoziemców. Za większość z nich są odpowiedzialni obywatele Wspólnoty Niepodległych Państw (m. in. Rosjanie - 1215, Ukraińcy - 528, Białorusini - 102)⁸.

Wobec wzrostu liczby oraz "brutalizacji" przestępstw popełnianych przez cudzoziemców (zwłaszcza przybywających ze Wschodu), zaostorzono kontrolę graniczną na wszystkich 176 polskich przejściach granicznych. W 1992 roku nie wpuszczono do Polski 42 tysięcy obcokrajowców, w tym 23 tys. obywateli Wspólnoty Niepodległych Państw, 6 tys. Rumunów, 5 tys. Bułgarów. Najczęściej powodem były fałszywe zaproszenia do Polski, brak pieniędzy na pobyt oraz

niezgodność rzeczywistego charakteru przyjazdu z deklarowanym. Jednocześnie ponad czteremastu tysiącom cudzoziemców nie przestrzegających polskiego porządku prawnego wbito do paszportów wizy administracyjne zobowiązujące ich do opuszczenia Polski. Ponadto, ponad dwa tysiące cudzoziemców, którzy dopuścili się w Polsce różnych przestępstw, zostało wpisanych na specjalną listę osób niepożądanych w Polsce⁹.

2. Przestępstwa i zjawiska patologii społecznej związane z napływem turystów do Krakowa

Badania nad przestępczością w Polsce mają ponad 30-letnią tradycję. Pomimo to niewiele miast¹⁰ doczekało się prac monograficznych, w których próbuje się dokonać ogólnej, wszechstronnej charakterystyki oraz uwarunkowań przestępczości.

Kraków - jak dotąd - nie posiada gruntownego opracowania problematyki przestępczości i zjawisk patologii społecznej. Jedną z nielicznych prac dotyczących przestępczości w Krakowie jest opracowanie R. Mydła i K. Kozimor [17]. Pomimo niezbyt bogatego materiału poddanego analizom (akta spraw karnych dotyczące sprawców 384 przestępstw popełnionych w Krakowie w 1983 roku), praca ta, jako jedna z niewielu łączy w sobie analizę demograficzno-społecznych, czasowych, i przestrzennych aspektów przestępczości. Badania wykazały, że obszarem o szczególnej koncentracji działalności przestępczej jest staromiejski zespół Krakowa (Rynek Główny, Stradom i Kazimierz).

Według autorów wynika to z tego, że "... zespół staromiejski, pełniący funkcję ogólnomiejskiego centrum handlowo-usługowego, administracyjnego, naukowo-kulturalnego oraz ośrodka turystyki o międzynarodowym zasięgu, jest przez okrągły rok głównym obszarem realizacji różnych celów dla ogromnej liczby osób w tym ludności spoza Krakowa" [17, s. 82].

Niestety brak opracowań, które w swych analizach łączyłyby przestępczość z ruchem turystycznym. Problem ten został jedynie zasygalizowany w pracy A. Kurka "Turystyka w Krakowie - opinie mieszkańców" [13], w której autor stwierdza, że fakt postrzegania przez ludność miejscową związków zachodzących między ruchem turystycznym a wzrostem patologii społecznych (w tym przestępczości) jest uzależniony od miejsca zamieszkania respondentów.

Badania ankietowe przeprowadzone w 1991 roku - wykazały, że wśród mieszkańców - wyznaczonej przez autora - pierwszej strefy, obejmującej ściśle, historyczne centrum miasta zaledwie 17% badanych dostrzegало ścisły związek między ruchem

turystycznym a wzrostem zjawisk patologii społecznej (54% stwierdziło, że związki takie nie zachodzą lub zależność jest minimalna).

Zdecydowanie odmiennego zdania byli mieszkańcy strefy drugiej, obejmującej okolice bezpośrednio przylegające do historycznego centrum miasta. Ponad 40% mieszkańców tej strefy stwierdziło, że napływ turystów powoduje wzrost zjawisk patologii społecznej, a zaledwie 24% badanych uważało, że związki takie są minimalne (14,8%) lub w ogóle nie występują (9,3%). Opinie mieszkańców trzeciej strefy (najbardziej oddalonej od centrum miasta) były bardziej zbliżone do mieszkańców strefy drugiej niż pierwszej, 30% bowiem uważało, że ruch turystyczny powoduje wzrost różnych przejawów patologii społecznej, 46% zaś reprezentowało przeciwny pogląd [13, s.6].

Kraków należy do miast o wysokich wskaźnikach przestępczości. W 1991 roku na terenie województwa miejskiego krakowskiego zanotowano ponad 27 tysięcy przestępstw stwierdzonych oraz około 12 tysięcy przestępstw wykrytych. Stopień wykrywalności przestępstw nieznacznie przekracza 45%. Zdecydowana większość (85%) przestępstw ma charakter kryminalny, w tym aż 80% wszystkich przestępstw stanowią różnego rodzaju kradzieże. Wielkość i strukturę przestępczości w województwie miejskim krakowskim obrazują dane zawarte w tabeli 2.

Z uwagi na fakt, że badania na temat związków turystyki z przestępczością i zjawiskami patologii społecznej w Krakowie, prowadzone aktualnie przez autora, znajdują się dopiero w fazie wstępnej¹¹, w tej części opracowania zostaną zaprezentowane jedynie wyniki analiz dotyczących wielkości i struktury przestępstw popełnionych na szkodę obcokrajowców oraz przez cudzoziemców odwiedzających Kraków w 1991 roku.

Zjawisko przestępczości wśród cudzoziemców odwiedzających Polskę, jako problem o znaczącym zasięgu społecznym, jest czymś zupełnie nowym. Przemiany polityczno-społeczne, w tym zwłaszcza demokratyzacja przepisów paszportowych w dawnych krajach socjalistycznych, a także liberalizacja polskich przepisów wizowych spowodowały masowy napływ turystów zagranicznych do Polski. Kraków należy do miast o największej koncentracji zagranicznego ruchu turystycznego, szczególnie dynamika wzrostu przyjazdów cechuje obywateli dawnych krajów socjalistycznych. Niestety stwarzają oni najwięcej problemów natury prawnej i porządkowej. Wielkość i strukturę przestępstw popełnionych w Krakowie przez obcokrajowców w 1991 roku przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 2. Przestępczość w woj. miejskim krakowskim w latach 1990-1991

Rodzaj przestępstwa	Przestępstwa stwierdzone		Przestępstwa wykryte	
	1990	1991	1990	1991
Ogółem	27734	27196	11126	12268
zabójstwo (art.148 k.k.)	20	26	15	22
uszkodzenie ciała (art.155-157)	303	447	246	376
bójka lub pobicie (art.158-159)	132	231	98	180
czynna napaść na funkcjonariusza i inne przestępstwa przeciwko organom państwowym (art. 233-237)	128	247	128	247
zgwalcenie (art.168)	45	52	31	38
rozbój, wymuszenie rozbójnicze oraz kradzież rozbójnicza (art.209-211)	704	634	218	229
kradzież z włamaniem do obiektu społecznego (art.208)	3066	1978	659	478
kradzież z włamaniem do obiektu prywatnego (art.208)	8895	7562	1835	1249
kradzież mienia prywatnego (art.203-308)	5757	5308	1612	1557
RAZEM PRZESTĘPSTWA KRYMINALNE	23664	23011	7884	9054
Inne przestępstwa w tym :	4070	4185	3242	3214
przestępstwa drogowe (art.136-137,, 145-147, 160)	1239	1314	1151	1195
przestępstwa dewizowo-przemycnicze (art.135 k.k. i art. 47-68 ustawy dnia 26.10.1971 r.)	122	25	122	25

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie.

Tabela 3. Przepięstwa popełnione przez cudzoziemców na terenie Krakowa w 1991 roku
(dotyczy wyłącznie przestępstw, w których sprawca został zatrzymany)

Rodzaj przestępstwa	Liczba	%
1. Kradzież - w tym:	44	22,4
kieszonkowa	32	16,3
w sklepie	5	2,5
w hotelu	1	0,5
pozostałe	6	3,1
2. Włamanie - w tym:	24	12,2
do samochodu	15	7,6
do mieszkania	8	4,1
do sklepu	1	0,5
3. Inne - w tym:	128	65,3
nielegalny handel	66	33,7
oszustwo	19	9,7
fałszerstwo	18	9,2
rozbój i wymuszenie rozbójnicze	8	4,1
pobicie	5	2,5
nielegalny hazard	5	2,5
napad na mieszkanie	3	1,5
wtargnięcie do samolotu	1	0,5
dezercja	1	0,5
gwałt	1	0,5
zabójstwo	1	0,5
Ogółem (1+2+3)	196	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie "Meldunków Informacyjnych o przestępstwach i wydarzeniach zaistniałych na terenie woj. krakowskiego" Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie za rok 1991.

W 1991 roku na terenie Krakowa zostało popełnionych 196 przestępstw, w których sprawcami okazali się obywatele innych krajów (w tym osoby narodowości cygańskiej). Badania wykazały, że wśród sprawców przestępstw zdecydowanie przeważali obywatele Wspólnoty Niepodległych Państw, stanowiący ponad 60% wszystkich sprawców przestępstw. Co piątym (21,9%) sprawcą okazał się obywatel Rumunii, a co czternastym (7,1%) mieszkaniec Bułgarii. Udział obywateli innych krajów był niewielki (Czecho - Słowacja i Niemcy - po dwóch sprawców, Francja i USA - po jednym sprawcy). Wśród sprawców znalazło się również 15 osób (7,6%) narodowości cygańskiej.

Do najczęściej popełnianych przestępstw należały : nielegalny handel (33,7%), kradzieże (22,4%), fałszerstwo (9,2) oraz różnego rodzaju oszustwa i wyłudzenia (9,7%). Wśród sprawców zatrzymanych za nielegalne prowadzenie handlu przeważali obywatele WNP i Rumunii. Najczęściej zatrzymywano handlujących alkoholem (około 80% zgłoszeń) oraz bronią gazową i pneumatyczną.

Obywatele WNP i Rumunii stanowili również większość sprawców kradzieży. O ile jednak ci pierwsi dokonywali najczęściej kradzieży sklepowych i samochodowych, o tyle Rumuni (oraz Cyganie) stanowili większość sprawców tzw. "kradzieży kieszonkowych", popełnianych najczęściej w środkach komunikacji oraz na placach targowych. Kradzieże kieszonkowe stanowiły 70% wszystkich zanotowanych kradzieży, których dopuścili się cudzoziemcy.

Większość najgroźniejszych przestępstw, takich jak : rozboje, wymuszenia rozbójnicze, pobicia, napady, włamania itp. popełniali obywatele WNP. Również w przypadku tego rodzaju przestępstw można zauważyć swego rodzaju "specjalizację". Wśród sprawców włamań do samochodów przeważali obywatele Ukrainy. Z kolei większość napadów na mieszkania, to dzieło tzw. "Grupy Łotewskiej" - działającej w Krakowie jesienią ubiegłego roku. Za nielegalne uprawianie hazardu (najczęściej chodziło o tzw. "grę w trzy karty") zatrzymano najwięcej obywateli Białorusi. Różnego rodzaju oszustwa i wyłudzenia, to domena obywateli Rumunii oraz Cyganów. Jedyny przypadek zabójstwa (podwójnego) dotyczył głośnej sprawy śmierci dwojga polskich artystów. Sprawcą okazał się obywatel francuski.

Cudzoziemcy odwiedzający Kraków często stają się ofiarami przestępstw. W 1991 roku zanotowano prawie trzykrotnie więcej przestępstw popełnionych na szkodę cudzoziemców niż przestępstw, w których sprawcami okazali się obcokrajowcy.

Wielkość i strukturę przestępstw popełnionych na szkodę obcokrajowców przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Przestępstwa popełnione na szkodę cudzoziemców na terenie Krakowa w 1991 roku

Rodzaj przestępstwa	Liczba	%
1. Kradzież:	261	59,9
kieszonkowa	132	30,3
w hotelu (na campingu)	16	3,7
samochodu	107	24,5
pozostałe kradzieże	6	1,4
2. włamanie do samochodu	94	21,6
3. rozbój i wymuszenie rozbójnicze	18	4,1
4. inne (m.in. oszustwa, pobicia)	63	14,4
Ogółem (1+2+3+4)	436	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie "Meldunków Informacyjnych o przestępstwach i wydarzeniach zaistniałych na terenie woj. krakowskiego" Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie za rok 1991.

Wśród poszkodowanych cudzoziemców zgłaszających się do krakowskich komisariatów Policji - zdecydowanie przeważali obywatele Wspólnoty Niepodległych Państw (30%) oraz Niemcy (26%). Około 11% przestępstw dotyczyło obywateli krajów skandynawskich. Zbliżoną liczbę przestępstw popełniono na obywatelach Austrii, Francji, Włoch, Wielkiej Brytanii, Bułgarii, Czech i Słowacji oraz Belgii i Holandii. Na obywateli każdego z wymienionych krajów przypadało od 3 do 7 procent zgłoszonych przestępstw. Ofiarami przestępstw padali także m.in. obywatele: Rumunii, Hiszpanii, RPA, USA, Korei Płd., Wietnamu, Syrii, Kanady, a nawet Nowej Gwinei.

Zauważa się wyraźne prawidłowości dotyczące rodzaju popełnionych przestępstw w zależności od narodowości poszkodowanych. O ile w przypadku obywateli krajów Europy Zachodniej zgłoszenia najczęściej dotyczyły kradzieży i włamań do samochodów oraz kradzieży sprzętu turystycznego, o tyle obywatele Wspólnoty Niepodległych Państw z reguły zgłaszali kradzieże rzeczy osobistych (odzież, torby podróżne), często dokonywane w hotelach (głównie w dawnych hotelach

robotniczych). Ponadto znacznie częściej padali ofiarami różnego rodzaju oszustw i wymuszeń rozbójniczych.

Wstępne analizy przestępczości w 1992 roku wskazują na dalszy jej wzrost wśród cudzoziemców przyjeżdżających do Krakowa. Dotyczy to zarówno przestępstw dokonywanych przez obcokrajowców, jak przestępstw, w których okazali się oni osobami pokrzywdzonymi. W okresie od 1 stycznia do 15 grudnia 1992 roku na terenie woj. krakowskiego zatrzymano 248 obcokrajowców, w tym aż 156 z WNP, 64 z Rumunii, 7 Bułgarów, 6 obywateli dawnej Jugosławii, 4 Czechów i Słowaków, 3 Austriaków, 2 Niemców oraz Francuza, Włocha, Turka, Wietnamczyka i Egipcjanina. Cudzoziemcy popełnili między innymi 47 rozbójów i wymuszeń rozbójniczych oraz 85 kradzieży. W tym samym okresie aż 579 razy do krakowskiej policji zgłaszali się poszkodowani obcokrajowcy. Najczęściej, bo aż 206 zgłoszeń dotyczyło kradzieży samochodu. Ponadto zgłoszono między innymi 168 włamań do samochodów oraz 28 rozbójów na szkodę cudzoziemców¹².

3. Koncepcja badań na temat "Turystyka a przestępczość i zjawiska patologii społecznej w Krakowie"

Z uwagi na rozległość tematyczną badania będą miały charakter interdyscyplinarne, będą obejmować problematykę z zakresu prawa karnego i nauk penalnych (kryminologicznych), socjologii oraz turystyki. W szczególności zaś :

- a) kryminologii (nauka o przestępstwach i przestępcy), w tym :
 - *etiologię kryminalną*, zajmującą się badaniem przyczyn zjawiska przestępstwa i przestępczości),
 - *kryminologię stosowaną*, która wykorzystując wyniki badań kryminologicznych poszukuje dróg zwalczania przestępczości w ramach polityki kryminalnej,
- b) wiktymologii (nauka o ofiarach przestępstw),
- c) socjologii turystyki oraz socjologii prawa karnego,
- d) oraz niektórych dyscyplin szczegółowych z zakresu nauk o turystyce (psychologia turystyki, ekonomika turystyki, organizacja i zarządzanie, statystyka, polityka turystyczna).

Ze względu na brak podobnych badań oraz niedostatek prac teoretycznych nie można skorzystać z jakichś sprawdzonych metod postępowania badawczego. W związku z tym - już na wstępie - trzeba założyć dużą elastyczność, zarówno jeśli chodzi o zakres, jak i metodologię badań.

Główny cel badań

Zasadniczym celem badań jest naukowe rozpoznanie problematyki przestępczości i patologii społecznych w miejscowościach pełniących funkcje turystyczne oraz wskazanie na możliwości i sposoby przeciwdziałania niekorzystnym skutkom wynikającym ze wzmożonego napływu turystów.

Cele w sferze poznawczej

- próba opracowania uniwersalnej (oraz poprawnej z metodologicznego punktu widzenia) metody badawczej, która pozwoliłaby przeprowadzić podobne badania w innych miejscowościach i regionach turystycznych,
- zbadanie czy istnieją zależności między charakterem, wielkością, strukturą oraz dynamiką ruchu turystycznego, a tymi samymi cechami i miernikami dotyczącymi przestępczości i niektórych przejawów patologii społecznej,
- dokonanie swoistego "bilansu zysków i strat" wynikających z napływu turystów. Jak dotąd nie wiemy, czy częściej mamy do czynienia z przestępstwami popełnianymi przez mieszkańców Krakowa na szkodę turystów, czy też sytuacja jest odwrotna - turyści częściej padają ofiarami przestępstw popełnianych przez krakowian.

Cel praktyczny

Wydaje się, że - oprócz dużego znaczenia w sferze poznawczej - podjęte badania mają również wartość bardzo praktyczną. Problematyka bezpieczeństwa publicznego w miejscowościach turystycznych musi być bowiem uwzględniana przy określaniu oraz realizacji polityki turystycznej. Dotyczy to zarówno polityki turystycznej państwa (w skali makro), jak i regionalnej polityki turystycznej oraz strategii działania władz lokalnych.

Dysponując diagnozą dotyczącą związków turystyki z przestępczością, znając zależności między wielkością i formami turystyki a rodzajem i mechanizmami popełnianych przestępstw, będzie można im skuteczniej przeciwdziałać. W zamierzeniach autora badania powinny zakończyć się raportem z konkretnymi propozycjami

dotyczącymi ewentualnych zmian: przepisów, prawnych, organizacji życia publicznego, funkcjonowania i metod działania służb miejskich, tak aby w większym niż dotychczas stopniu uwzględniały turystyczną specyfikę Krakowa, a także praktycznych wskazówek dla przemysłu turystycznego. Wydaje się, że doświadczenia krakowskie mogłyby posłużyć jako wzorzec modelowy dla innych miejscowości turystycznych.

4. Zakres badań

Zakres podmiotowy badań obejmuje wszystkie osoby, które padły ofiarami, lub okazały się sprawcami czynów przestępczych (lub uznawanych za przejawy patologii społecznej) dokonanych na terenie miasta Krakowa, o ile przestępstwo miało bezpośredni lub pośredni związek z turystyką.

Zakres przestrzenny badań obejmuje obszar mieszczący się w granicach administracyjnych miasta Krakowa.

Zakres czasowy badań obejmuje ostatnie trzy lata (1989 - 1992). W szczególnych przypadkach zakres ten może być rozszerzony.

Zakres przedmiotowy badań obejmuje szereg zagadnień cząstkowych (pól badawczych). Analizom poddano zachowania i czyny wchodzące w zakres pojęć: przestępstwo, wykroczenie, patologia społeczna (lub z pogranicza tych zjawisk). Szczególny nacisk położono na problematykę przestępczości. Badania dotyczą różnego rodzaju przestępstw wykazujących związki z turystyką przyjazdową do Krakowa. Wszystkie przestępstwa podzielono na trzy zasadnicze grupy:

- przestępstwa przeciwko zdrowiu i życiu - rozboje, bójki, pobicia i gwałty,
- przestępstwa przeciwko mieniu - włamania oraz wszelkiego rodzaju kradzieże hotelowe, kieszonkowe, samochodów itp.,
- przemyt i nielegalny handel (dziejami sztuki, narkotykami, itp.), oraz oszustwa i wyłudzenia.

W odniesieniu do każdego z wymienionych przestępstw analizy statystyczne obejmują osobno przestępstwa dokonane przez turystów, oraz przestępstwa dokonane na ich szkodę. Badania też dotyczą niektórych przestępstw oraz niewłaściwych praktyk w działalności instytucji turystycznych.

Badaniami objęto też niektóre przejawy patologii społecznych wywołanych bezpośrednio przez napływ turystów, lub tylko pośrednio związanych z turystyką. Analizy dotyczą takich zjawisk, jak: prostytutka, narkomania, włóczęgostwo i żebractwo,

pseudoturystyka sportowa, stosunek do turystyki i turystów w ideologii subkultur młodzieżowych itp.

Analizami objęto również instytucje bezpieczeństwa publicznego, w tym zwłaszcza policję państwową oraz straż miejską, struktury organizacyjne, funkcjonowanie i metody działania tych służb pod kątem skuteczności w zapobieganiu lub ograniczaniu negatywnych zjawisk wywołanych przez masowy napływ turystów do Krakowa.

5. Hipotezy i pytania badawcze

Hipoteza główna

Istnieją - dające się naukowo zweryfikować - związki między turystyką a przestępczością i zjawiskami patologii społecznej w miejscowościach turystycznych.

Hipotezy cząstkowe

1. Napływ turystów powoduje nasilenie przestępczości i rozwój niektórych zjawisk patologii społecznej, przy czym wzrost przestępczości nie jest wprost proporcjonalny do wzrostu wielkości ruchu turystycznego.
2. Pod wpływem ruchu turystycznego dokonują się zmiany nie tylko wielkości, ale również struktury, dynamiki, charakteru oraz "geografii" przestępstw i zjawisk patologii społecznej w miejscowościach turystycznych.
3. Struktury organizacyjne, funkcjonowanie oraz metody działania służb publicznych w niedostatecznym stopniu uwzględniają turystyczne funkcje Krakowa zarówno na etapie planowania, jak i praktycznej działalności.

Pytania badawcze

1. Czy turyści popełniają przestępstwa?
2. Kto częściej pada ofiarą oraz kto częściej popełnia przestępstwa - przyjezdni (turyści) czy mieszkańcy miejscowości turystycznych?
3. Czy turystyka może być (jest) wykorzystywana jako narzędzie działalności przestępczej zorganizowanych grup o charakterze mafijnym?

6. Metody i techniki badawcze

Rozległość tematyczna badań wymaga zastosowania szerokiego, specjalnie dobranego aparatu badawczego. Proces realizacji w każdym z wyodrębnionych pól badawczych (patrz zakres przedmiotowy badań) będzie się składał z następujących etapów:

- określenia i zdeterminowania problemu,
- gromadzenia informacji o badanych zjawiskach i procesach oraz sposobach i metodach przeciwdziałania,
- analizy badanego systemu (poprzez rozbicie go na podsystemy lub nawet jego elementy),
- diagnozy (poprzez syntezę zebranych informacji),
- propozycji modyfikacji rozwiązań systemowych (modelowych).

Interdyscyplinarny i wieloaspektowy charakter zjawisk turystyki i przestępczości sprawia, że również badania nad nimi muszą mieć charakter interdyscyplinarny. Konieczne więc będzie zastosowanie metod statystycznych, socjologicznych, metod i technik z zakresu organizacji i zarządzania itp.

Metody gromadzenia materiału badawczego

Podstawową metodą zbierania informacji o wielkości, strukturze i dynamice przestępczości oraz zjawiskach patologii społecznej w Krakowie będzie wszechstronna analiza sprawozdawczości statystycznej organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości. Analizami zostaną objęte następujące elementy statystyki kryminalnej:

- *Statystyka policyjno-prokuratorska*, z uwagi na fakt, że rejestracją są objęte wszystkie czyny przestępne, niezależnie od wyników dalszego postępowania karnego daje ona najpełniejszy obraz przestępczości. Podstawą określenia wielkości, dynamiki i struktury przestępczości w ogóle oraz wyodrębnienia przestępstw dokonanych przez lub na szkodę turystów odwiedzających Kraków, będzie analiza danych zawartych w materiałach i raportach Komendy Wojewódzkiej Policji w Krakowie¹³.
- *Statystyka sądowa*, w której jednostką obliczeniową jest osoba skazana prawomocnym wyrokiem. Analizom zostaną poddane tzw. "karty kame" osób osądzonych i skazanych. Z uwagi na zasady rejestracji, w tym zwłaszcza na

- dużą rozpiętość w czasie pomiędzy czynem przestępnym a wyrokiem, w przypadku analiz statystyk sądowniczych zakres czasowy badań może być rozszerzony.
- *Statystyka penitencjarna*, dotycząca osób tymczasowo aresztowanych, skazanych i ukaranych (sprawozdanie W-3).

Podobnie jak w przypadku przestępczości, również w odniesieniu do problematyki turystycznej podstawowe znaczenie będą miały metody statystyczne. Na ich podstawie zostaną dokonane analizy wielkości, struktury, dynamiki, sezonowości oraz innych cech ruchu turystycznego.

Uzupełnieniem metod statystycznych będzie materiał empiryczny, zebrany w wyniku zastosowania innych metod badawczych, w tym zwłaszcza metod socjologicznych, takich jak wywiad, ankieta, różne formy obserwacji itp. Metody te będą stosowane w zależności od potrzeb i posłużą do zbadania konkretnych problemów badawczych (np. w odniesieniu do prostytucji - metoda ankietowa, w części dotyczącej bezpieczeństwa i ochrony hoteli - wywiad, w przypadku "pseudo-turystyki" sportowej - obserwacja uczestnicząca). W badaniach dotyczących organizacji i funkcjonowania służb publicznych konieczne będzie zastosowanie metod z zakresu organizacji i zarządzania, analiz dokumentacji itp.

Metody i techniki analiz materiału badawczego

Badania mają charakter eksplanacyjny, będą więc zmierzały do wykrycia związków zachodzących między interesującymi nas zjawiskami, w tym zwłaszcza do zbadania korelacji między napływem turystów a wzrostem przestępczości w miejscowościach turystycznych. Przy statystycznym opracowywaniu materiału badawczego posłużymy się kilkoma rodzajami technik i narzędzi statystycznych. W sytuacji gdy będziemy mieli do czynienia z przewagą cech ilościowych (mierzalnych), zastosujemy metody statystyki opisowej, określające badane zjawiska i zbiorowości za pomocą systemu różnych parametrów (średnie, odchylenie standardowe itp.).

Podstawowe zmienne kryminologiczne mają najczęściej charakter "niestopniowalny" (dana cecha występuje lub nie występuje), co będzie wymagać zastosowania innych metod postępowania. Przy analizach dotyczących korelacji i oceny siły oraz charakteru związków między rozwojem turystyki a wzrostem przestępczości, zostaną wykorzystane między innymi: współczynnik korelacji liniowej Pearsona,

współczynniki korelacji rang Spearmana i Kendalla oraz miary zależności stosowane przez statystykę nieparametryczną (np. rozkład chi). W niektórych przypadkach konieczne będzie posłużenie się metodą szacunków, w tym np. ekstrapolacji - dla prognozowania badanych zjawisk.

Zebrany i opracowany statystycznie materiał empiryczny zostanie poddany dalszym analizom, mającym na celu powiązanie wykrytych związków przyczynowo-skutkowych z wynikami badań dotyczących systemu profilaktyki społecznej i zapobiegania przestępczości. Na tym etapie posłużymy się odpowiednio zaadaptowaną do naszych badań - metodą analizy diagnostycznej. Zasadniczą jej cechą jest krytyczna analiza istniejącego stanu w zakresie potrzeb rozwiązywanego problemu. Będzie ona polegała na szczegółowym rozpracowaniu istniejących rozwiązań, wykrywaniu w ich obrębie nieprawidłowości i błędów oraz wskazywaniu najlepszych sposobów ich uniknięcia, a także propozycji zmian. W efekcie finalnym powinna ona doprowadzić do optymalizacji rozwiązań, zaproponowania modelu wzorcowego (ewentualnie modeli alternatywnych).

7. Podstawowe pojęcia i kryteria klasyfikacji badanych zjawisk

Pod pojęciem turystyka K. Przeclawski rozumie "całokształt zjawisk ruchliwości przestrzennej, związanych z dobrowolną, czasową zmianą miejsca pobytu, rytmu i środowiska życia oraz wejściem w styczność osobistą ze środowiskiem odwiedzonym (przyrodniczym, kulturowym, bądź społecznym)" ¹⁴.

Nas będzie jedynie interesować tzw. turystyka przyjazdowa, którą można określić jako ogół stosunków i zjawisk związanych z pobytem na danym terenie osób przyjezdnych, o ile nie następuje w związku z tym osiedlenie się lub podjęcie stałej pracy zarobkowej. Podobne znaczenie przypisujemy określeniu "ruch turystyczny na danym terenie" (w naszych badaniach chodzi o turystów przyjeżdżających do Krakowa).

Termin patologia społeczna oznacza ".. zjawiska społecznego zachowania się jednostek i określonych grup społecznych sprzeczne z wartościami danej kultury" ¹⁵. Zagadnieniem podstawowym - zarówno w systemie prawa karnego, jak i w naukach kryminologicznych - jest pojęcie przestępstwa. Biorąc za wykładnię treść aktualnie obowiązującego prawa, można przyjąć, że pod pojęciem przestępstwa należy rozumieć czyn społecznie niebezpieczny o znamionach ustawowych, bezprawny, zawiniony i zagrożony karą w ustawie. Termin przestępczość, mimo że nie stanowi

elementu języka prawniczego (nie jest wyrażeniem ustawowym), jest jednym z najczęściej używanych pojęć w kryminologii. W naszej pracy pojęcie *przestępczości* będzie oznaczać "zbiór czynów zabronionych przez ustawę, pod groźbą kary, które zostały popełnione na obszarze danej jednostki terytorialnej w danym czasie"¹⁶.

W literaturze kryminologicznej wyróżnia się przestępczość: rzeczywistą, ujawnioną, stwierdzoną i osądzoną.

W naszych badaniach, w zależności od potrzeb oraz posiadanych materiałów źródłowych i danych statystycznych, będziemy się interesować trzema ostatnimi rodzajami przestępczości.

Niedoskonała terminologia i kryteria klasyfikacji ruchu turystycznego nie pozwalają na dokładne rozgraniczenie pojęć turysta i podróżny (przyjeżdżający w celach nieturystycznych, lub nie tylko turystycznych). Z punktu widzenia głównego celu badań ściśle rozgraniczenie pojęć "turysta" i "nie-turysta" nie ma aż tak istotnego znaczenia. Zakładamy, że jedni i drudzy w znacznej mierze zachowują się podobnie i korzystają z tych samych usług i świadczeń (transport, nocleg, wyżywienie itp.).

O ile w przypadku analiz materiałów prokuratorskich i sądowniczych wyszczególnienie turystów nie będzie nastroczało zbyt wielu problemów (akta zawierają pełną informację o osobie sprawcy i poszkodowanego, a często również ich zeznania i szczegółowe wyjaśnienia), o tyle na podstawie materiałów policyjnych może to być już dosyć trudne (zwłaszcza jeśli sprawca nie został zatrzymany). Pragnąc uzyskać pełną informację o skali i strukturze przestępczości, analizom poddano też dzienne raporty policyjne, mimo że często zawierają one tylko dane o zdarzeniu, nazwisko i adres poszkodowanego oraz sprawcy (jeśli został wykryty). W sytuacji gdy trudno na podstawie posiadanych informacji stwierdzić czy dane przestępstwo miało jakiś związek z turystyką, przyjęto że o takich związkach świadczyć może:

- a) fakt, że poszkodowany lub sprawca deklaruje turystyczny charakter pobytu w Krakowie,
- b) miejsca dokonania przestępstwa (hotel, parking hotelowy, muzeum, obiekt turystyczny - Wawel, trasa turystyczna - Trakt Królewski,

- c) rodzaju skradzionych przedmiotów (kamera video, aparat fotograficzny, przewodniki i mapy turystyczne, samochód z obcą rejestracją itp.),
- d) pochodzenie - w przypadku turystów zagranicznych.

W badaniach posłużono się terminologią stosowaną przez Światową Organizację Turystyki (World Tourism Organization - WTO) dla klasyfikacji międzynarodowego ruchu turystycznego, zmieniając jednak zupełnie kryteria klasyfikacji ruchu turystycznego¹⁷.

Schemat postępowania klasyfikacyjnego można przedstawić w postaci diagramu:

gdzie :

- 1 - wszystkie osoby, które nie mając zameldowania na obszarze województwa miejskiego krakowskiego, czasowo przebywają w Krakowie (z wyjątkiem osób odbywających służbę wojskową oraz odbywających karę pozbawienia wolności),
- 2 - odwiedzający, w odniesieniu do których dysponujemy informacją o tym, że w czasie pobytu realizowali cele turystyczne (patrz wyżej - punkty a,b,c,d),

- 3 - odwiedzający, zamieszkali w woj. krakowskim, w odniesieniu do których dysponujemy informacją jw.
- 4 - wszyscy cudzoziemcy odwiedzający Kraków; zostali zaliczeni do kategorii "turyści", niezależnie od celu przyjazdu.

Piśmiennictwo

- [1] Andriejew I., Drogi nauki o przestępstwie - Zagadnienia metodologii, Państwo i Prawo 1987, nr 12.
- [2] Bartoszewicz W., Laciak J., Dwa punkty widzenia: gospodarze i turyści, W: Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno - gospodarczego, Wyniki prac z lat 1986-87, Rocznik CPBP, Instytut Turystyki, Warszawa 1989.
- [3] De Kadt E., Tourism - Passport to Development?, A Joint World Bank - UNESCO Study, Oxford University Press, 1976.
- [4] Dragicevic M., Jilek M., Wzajemne oddziaływanie turystyki i środowiska społecznego, W: Problemy Turystyki, Instytut Turystyki, Warszawa 1983, nr 1/2.
- [5] Furnhan A., Tourism and Coulture Shoch, W: Annals of Tourism Research, Nr 1, Vol. 11 The Social Psychology of Tourism. Guest Editor: P. F. Stringer, J. Jaffari and Pergamon Press Ltd, 1984.
- [6] Graburn N., Tourism and Prostitution, W: Annals of Tourism Research 1983, nr 10(3).
- [7] Haukland J.V., Socio - Cultural Impacts of Tourism on Host Communities, W: Problemy Turystyki, Instytut Turystyki, Warszawa 1984, nr 1.
- [8] Hong E., "See the Third World While it lasts: The Social Environmental Impact of Tourism with Special Reference to Malaysia, Consumers Association of Penang, Malaysia 1985.
- [9] Hołyst B., Kryminologia. Wyd. IV, PWN, Warszawa 1989.
- [10] Jafari J., The Socioeconomic Costs of Tourism to Deeloping Countries, W: Annals of Tourism Research, 1974, nr 1/7.
- [11] Jaffari J., Turystyka - ale dla kogo? Pytania, które stale powracają, W: Problemy Turystyki, Instytut Turystyki, Warszawa 1986, nr 1.
- [12] Jaffari J., Understanding the Structure of Tourisn - an Avant Propos to Studying its Cost and Benefits, AIEST, Vol.23, Berne 1982.
- [13] Kołakowska - Przłomiec H., Zapobieganie przestępczości, Ossolineum 1984.
- [14] Krippendorf J. Tourismus - ein Landschaftsfresser, Bern 1979.

- [15] Kurek A., Turystyka w Krakowie-opinie mieszkańców (maszynopis powielony), AWF, Kraków 1991.
- [16] Labeau G., Quelques problemes economiques et humains de L'implication touristique et hoteliere dans les pays en voi de developpement, W: The Tourist Review, 1970, nr 1.
- [17] Laciak J., Turystyka w opinii mieszkańców miejscowości turystycznych. Korzyści i koszty przyjazdów turystów, W: Biuletyn Informacyjny, Instytut Turystyki Warszawa 1987, nr 2 (80).
- [18] Meldunki Informacyjne o przestępstwach i wydarzeniach zaistniałych na terenie woj. krakowskiego, za lata 1990-1991, Komenda Wojewódzka Policji w Krakowie.
- [19] Mydel R., Kozimor M., Demograficzne, czasowe i przestrzenne aspekty przestępczości w Krakowie, W: Folia Geographica - Studia z geografii społecznej, vol. XXII, PAN, Kraków 1989.
- [20] Ostihanska Z., Problem metodologiczny w badaniach nad przestępczością, W: Państwo i Prawo, 1984, nr 6.
- [21] Ostrowski P.W., Numer specjalny "Annals of Tourism Research" The Social Psychology of Tourism, W: Problemy Turystyki, Instytut Turystyki, Warszawa 1986, nr 3/4.
- [22] Przecławski K., Socjologiczne problemy turystyki, IWCRZZ, Warszawa 1979.
- [23] Przecławski K., Turystyka jako czynnik przemian społeczno-kulturowych środowiska, W: Problemy Turystyki, Instytut Turystyki, Warszawa 1983, nr 1/2.
- [24] Smith V., Host and Guest - The Antropology of Tourism, Blackwells Oxford 1978.
- [25] Smith V., Pacific Tourism, W: Annals of Tourism Research, 1985, Nr 12 (2).
- [26] Tourism in its Socio - Coultural Context as a Factor of Change Cross - National Comparative Study. Draft Research Design, W: Problemy Turystyki, Instytut Turystyki, Warszawa 1984, nr 1.
- [27] Theus L.H., Priorytety w badaniach turystycznych, Przegląd opinii ekspertów ze szczególnym uwzględnieniem krajów rozwijających się, W: Problemy Turystyki, Instytut Turystyki, Warszawa 1986, nr 1.
- [28] Travis A., Wkład nauk społecznych w badania nad turystyką i środowiskiem, Problemy Turystyki, Instytut Turystyki, Warszawa 1983, nr 1/2.
- [29] Young G., Tourism - Blessing or Blight, Penguin Books, 1973.

PRZYPISY

1. *Turystyka powoduje również zmiany w obszarach natężenia ruchu turystycznego (miejsc pochodzenia turystów), jednak problematyka ta wykracza poza zakres naszych badań.*
2. *Na bardzo ciekawy, psychologiczny aspekt przyczyn, przebiegu oraz skutków procesu zetknięcia się turystów z ludnością terenów odwiedzanych zwrócił uwagę A. Furnhan [5]. Porusza on kwestię tzw. "szoku kulturowego związanego z uprawianiem turystyki". Autor pisze o lęku turysty, wynikającym m.in. z poczucia utraty statusu społecznego w nowym środowisku, napięcia psychicznego spowodowanego obawą o sposób przyjęcia przez miejscowych, pewnej bezradności i zagubienia w obcym miejscu, trudności w kontaktach i porozumieniu się z gospodarzami, odmiennych systemów wartości, innych obyczajów, stylu życia itp. Autor zwraca uwagę, że negatywne i przykre przeżycia obserwuje się również w reakcjach gospodarzy na doświadczenia wyniesione z obcowania z turystami. Dotyczy to szczególnie niewielkich społeczności, żyjących w pewnej izolacji, gdzie w skrajnych przypadkach zostają oni wydziedziczani ze swych praw jako gospodarze, co może powodować ich agresję wobec obcych i ksenofobię [5, s.41-57, cyt za: 16, s.125-135].*
3. *Wyjątek w tym względzie stanowi międzynarodowy program badawczy "Turystyka jako czynnik przemian społeczno-kulturowych", realizowany przez 12 krajów pod auspicjami Europejskiego Ośrodka Badań i Dokumentacji w Naukach Społecznych z siedzibą w Wiedniu [21, s.10 - 29].*
4. *Autor określił priorytetowe obszary badań nad turystyką na podstawie opinii kilkudziesięciu wybitnych ekspertów posiadających największy dorobek i doświadczenie w badaniach nad turystyką,*
5. *Jedynie emerytowany profesor Valene L. Smith z Kalifornii zwrócił uwagę na problematykę wpływu turystyki na rozwój prostytucji i przestępczości w miejscowościach turystycznych.*
6. *Do najczęściej wymienianych zagrożeń zalicza się : kradzieże, w tym zwłaszcza samochodów i drogiego sprzętu turystycznego, różnego rodzaju wyłudzenia i oszustwa, a ostatnio także zjawiska z pogranicza nacjonalizmu i subkultur młodzieżowych, które z racji wyznawanych zasad (ideologii?) są wrogo nastawione do turystów.*

7. W listopadzie 1992 roku w Piaskach (przy granicy z Ukrainą) wylądował helikopter Mi-8, w ochronnych barwach wojskowych, z grupą kilkudziesięciu osób (Ukraińcy, Rosjanie, Rumuni, Hindusi i Pakistańczycy), które autokatem turystycznym, wynajętym od przemyskiego "Juventuru", miały zostać przewiezione w głąb Polski. Wstępne ustalenia Straży Granicznej i Policji wskazują, że nie był to pierwszy "zrzut", a przemytem ludzi zajmuje się zorganizowana grupa przestępcza działająca po obu stronach granicy. Cena takiej usługi około 1500 USD. Por. *Gazeta Wyborcza* nr 272 (1045) z 19.11.1992, s. 1.
8. *Dziennik Polski* Nr 1 (14763), 4.01.1993, s. 3.
9. *Gazeta Wyborcza* Nr 303 (785), 28.12.1992, s. 5.
10. W dalszej części opracowania zaprezentowano szczegółową koncepcję badań na ten temat.
11. Dla przykładu Warszawa: zob. A. Kossowska, *Przestępczość na terenie Warszawy. Analiza ekologiczna*, W: *Archiwum Kryminologii*, T. 7, Warszawa 1976, Toruń: zob. G. Ungeheuer, *Patologia Urbanizacji*, Uniwersytet M. Kopernika Toruń 1981, Łódź: zob. Z. Piotrowski, *Spółeczno-przestrzenna struktura miasta Łodzi*, 1966.
12. *Gazeta Wyborcza - Gazeta w Krakowie* Nr 297 (779), 18.12.1992
13. "Meldunki Informacyjne o przestępstwach i wydarzeniach zaistniałych na terenie woj. krakowskiego", które zawierają krótkie, codzienne raporty dotyczące wszystkich zdarzeń zgłoszonych policji. Analizom poddano również np. formularze Stm - 1/3, Stm - 2/3, Stm - 3/3 oraz inne materiały statystyczne i operacyjne.
14. K. Przecławski, *Turystyka a wychowanie*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1973, s.12.
15. *Słownik języka polskiego. Tom II*, Red. M. Szymczak, PWN, Warszawa s. 620.
16. B. Hołyst, *Kryminologia*, Wyd.IV, PWN, Warszawa 1989, s.47.
17. W statystykach WTO głównym kryterium jest co najmniej 24-godzinny pobyt oraz fakt korzystania z noclegu na terenie odwiedzanego kraju.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be supported by a valid receipt or invoice. The second part outlines the procedures for handling discrepancies and errors, including the steps to be taken when a mistake is identified. The third part provides a detailed explanation of the accounting cycle, from identifying the accounting entity to preparing financial statements. The fourth part discusses the role of the accountant in providing financial information to management and other stakeholders. The fifth part covers the ethical responsibilities of accountants and the importance of maintaining objectivity and integrity. The sixth part discusses the impact of technology on accounting and the need for continuous learning and professional development. The seventh part provides a summary of the key points discussed in the document. The eighth part contains a list of references and sources used in the document. The ninth part contains a list of appendices and additional information. The tenth part contains a list of contact information for the author and other relevant parties.

The document also includes a section on the importance of communication in accounting. It highlights the need for clear and concise reporting and the importance of providing timely and accurate information. The document also discusses the role of the accountant in providing financial information to management and other stakeholders. The document also includes a section on the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be supported by a valid receipt or invoice. The document also outlines the procedures for handling discrepancies and errors, including the steps to be taken when a mistake is identified. The document also provides a detailed explanation of the accounting cycle, from identifying the accounting entity to preparing financial statements. The document also discusses the role of the accountant in providing financial information to management and other stakeholders. The document also covers the ethical responsibilities of accountants and the importance of maintaining objectivity and integrity. The document also discusses the impact of technology on accounting and the need for continuous learning and professional development. The document also provides a summary of the key points discussed in the document. The document also contains a list of references and sources used in the document. The document also contains a list of appendices and additional information. The document also contains a list of contact information for the author and other relevant parties.

The document also includes a section on the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be supported by a valid receipt or invoice. The document also outlines the procedures for handling discrepancies and errors, including the steps to be taken when a mistake is identified. The document also provides a detailed explanation of the accounting cycle, from identifying the accounting entity to preparing financial statements. The document also discusses the role of the accountant in providing financial information to management and other stakeholders. The document also covers the ethical responsibilities of accountants and the importance of maintaining objectivity and integrity. The document also discusses the impact of technology on accounting and the need for continuous learning and professional development. The document also provides a summary of the key points discussed in the document. The document also contains a list of references and sources used in the document. The document also contains a list of appendices and additional information. The document also contains a list of contact information for the author and other relevant parties.

The document also includes a section on the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be supported by a valid receipt or invoice. The document also outlines the procedures for handling discrepancies and errors, including the steps to be taken when a mistake is identified. The document also provides a detailed explanation of the accounting cycle, from identifying the accounting entity to preparing financial statements. The document also discusses the role of the accountant in providing financial information to management and other stakeholders. The document also covers the ethical responsibilities of accountants and the importance of maintaining objectivity and integrity. The document also discusses the impact of technology on accounting and the need for continuous learning and professional development. The document also provides a summary of the key points discussed in the document. The document also contains a list of references and sources used in the document. The document also contains a list of appendices and additional information. The document also contains a list of contact information for the author and other relevant parties.

SPRAWOZDANIA Z BADAŃ

АИМАГОУЯАНЭ

НАПАНЭ

Artur Kurek
Katedra Turystyki
AWF Kraków,
Al. Jana Pawła II 78

Turystyka w Krakowie - opinie mieszkańców

Tourism in Cracow in its Inhabitants' Opinions

The article presents Cracowers' opinions on tourism. The main problem was to research the relation between their place of living and opinion. Among important deductions is the matter of interest for inhabitants of Cracow and it mostly depends on the place where live.

Po raz pierwszy w Polsce badaniem świadomości mieszkańców miasta zajął się F. Znaniński w 1928 r. Tymi badaniami objął on mieszkańców Poznania [3].

Po wojnie wyniki badań opinii publicznej mieszkańców miast zamieszczano w pracach socjologicznych, geograficznych, urbanistycznych. Badania te były często traktowane przez socjologów jako dopełnienie studiów z zakresu socjologii społecznej miasta. Interesowało ich kształtowanie się obrazu przestrzeni miejskiej w zależności od przynależności ankietowanych do różnych grup społecznych [3].

Badaniem świadomości mieszkańców Krakowa zajął się najwcześniej J. Mikułowski-Pomorski [2]. Swoje opracowanie z 1972 r. poświęcił on analizie otwartego konkursu na temat: "Czym był i czym jest dla mnie Kraków". W 1976 r. J. Sulimski przeprowadził badania ankietowe wybierając również społeczeństwo Krakowa [5]. Autor starał się ukazać procesy związane z przemianami społecznymi charakterystycznymi dla zbiorowości wielkomiejskiej. W 1985 r. na zlecenie Biura Rozwoju Krakowa podjęto badania mieszkańców w strukturze przestrzennej miasta. W raporcie przedstawiono wyniki rozmów z mieszkańcami na temat warunków życia w mieście, gotowości opuszczenia przez nich Krakowa lub pozostania w nim [1]. W 1989 r. G. Praweńska-Skrzypek opublikowała pracę "Waloryzacja

przestrzeni miejskiej Krakowa w subiektywnej ocenie mieszkańców” [3]. Autorka zaprezentowała oceny mieszkańców Krakowa na temat terenów rekreacyjnych znajdujących się w granicach administracyjnych miasta. Oprócz wyżej wymienionych opracowań, wiele studiów, ukazujących opinie mieszkańców miasta, wykonano na zlecenie Biura Rozwoju Krakowa.

1. Założenia badawcze. Materiał i metody

Przedmiotem artykułu jest przedstawienie poglądów mieszkańców Krakowa, dotyczących turystyki w mieście. Krakowianom zaprezentowano listę proponowanych nowych inwestycji hotelowych, opracowaną przez Biuro Rozwoju Krakowa. W obrębie miasta wyznaczono 38 miejsc pod lokalizację nowych obiektów [6]. Mieszkańcom Krakowa zadano pytanie o ustosunkowanie się przez nich do tych propozycji.

Zastosowano metodę doboru celowego podobną do metody G. Prawelskiej-Skrzypek [3]. Badano mieszkańców w bezpośrednim sąsiedztwie proponowanej inwestycji.

Wybrano 18 z 38 proponowanych miejsc pod budowę nowych obiektów hotelowych. Przy doborze kierowano się informacją z mass mediów o nowych inwestycjach. Autor postanowił prowadzić badania tam, gdzie można się było spodziewać, że lokalna społeczność prawdopodobnie zna plany rozwojowe swojej okolicy. Badaniami ankietowymi objął grupę dorosłych mieszkańców miasta. Rozkład wg płci i wieku ankietowanych był zgodny z odpowiednim rozkładem zbiorowości mieszkańców Krakowa (tab. 1).

Autor oparł się na założeniu, że opinie mieszkańców zależą od ich miejsca zamieszkania. Należało więc ten związek wykazać.

Autor w przedstawionym opracowaniu starał się znaleźć odpowiedzi na pytania:

1. jaki jest stosunek mieszkańców Krakowa do zjawisk wynikających z ruchu turystycznego?
2. jak mieszkańcy wyobrażają sobie rozwój turystyki w Krakowie,
3. oraz pośrednio, jaki jest stosunek mieszkańców do proponowanej lokalizacji hotelu w sąsiedztwie ich miejsca zamieszkania?

Tabela 1. Rozkład badanej próby według płci i wieku w porównaniu ze strukturą demograficzną mieszkańców Krakowa wyrażoną w procentach

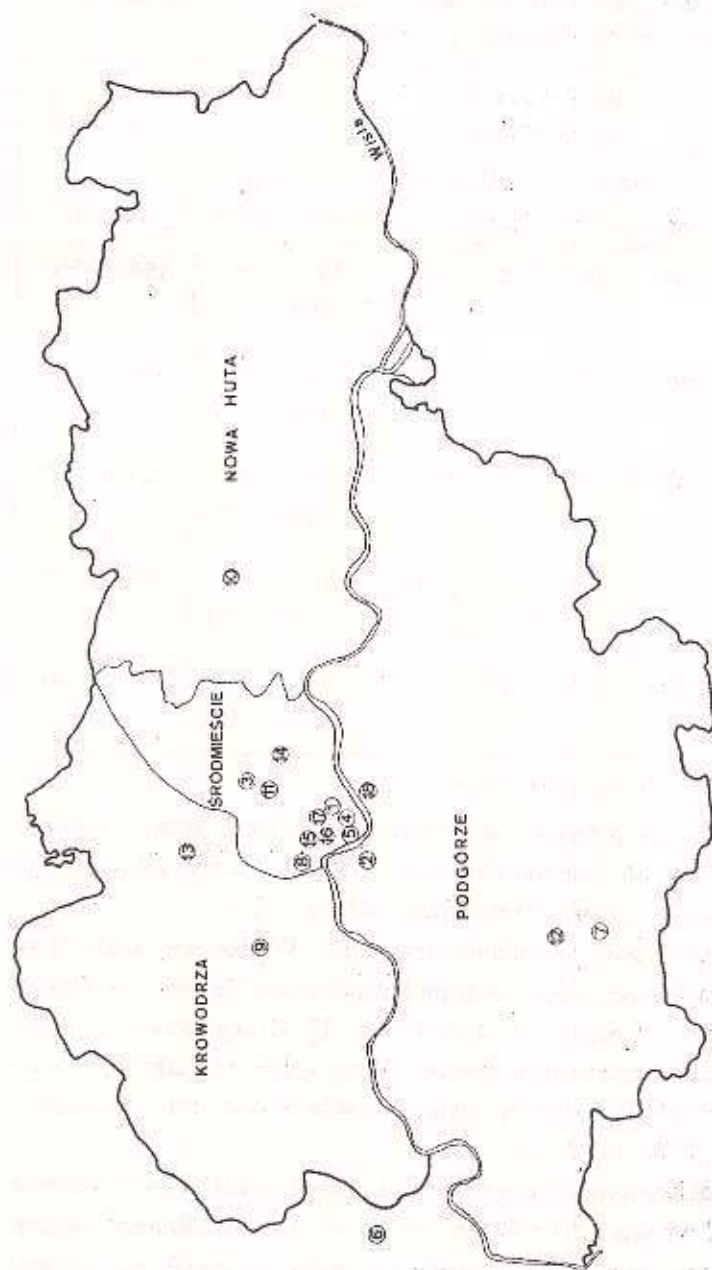
Wiek	Badana próba - strefy badań -								Mieszkańcy Krakowa*	
	pierwsza		druga		trzecia		ogółem		Ogółem	Kobiety
	Ogółem	Kobiety	Ogółem	Kobiety	Ogółem	Kobiety	Ogółem	Kobiety		
18-24	19	9	20	10	20	10	59	29	15%	7%
							15%	7%		
25-44	53	28	54	29	55	30	162	87	41%	22%
							41%	22%		
45-59	28	15	30	16	29	16	87	47	22%	12%
							22%	12%		
60<=	31	18	27	15	27	15	84	48	21%	13%
							21%	13%		
18<=	131	71	130	70	131	70	392	211	100%	54%
							100%	54%		

* stan z 31 XII 1990, Źródło: badania własne [4].

Aby odpowiedzieć na te pytania oraz potwierdzić bądź zaprzeczyć hipotezie wyjściowej, autor wybrał 18 różnych obszarów Krakowa, na których mają być wybudowane hotele i przeprowadził tam badania ankietowe [7].

Jednocześnie podzielił miejsca badań na trzy strefy. W pierwszej znalazły się budynki usytuowane w historycznym centrum Krakowa i na Kazimierzu. Zostały one oznaczone na ryc. 1 numerami: 1, 4, 5, 15, 16, 17. Drugą strefę wyznaczył w bezpośredniej okolicy historycznego centrum. W tej grupie znalazły się obiekty o numerach: 2, 3, 11, 14, 18. Trzecią strefę stanowią obszary nie wymienione wyżej, o numerach: 6, 7, 9, 10, 12, 13.

Autor badaniem ankietowym objął grupę 392 dorosłych mieszkańców Krakowa. Badania przeprowadził wiosną 1991 r. Średnio wybierał po około 130 respondentów z każdej z wymienionych stref. Charakter podjętych badań wymagał zastosowania

Ryc. 1. Miejsca przeprowadzonych badań ankietowych

1- ul. Józefa (okolice posesji 17, 19), 2- ul. Konopnickiej-Wierzbowa, 3- ul. Rakowicka, 4- Plac Nowy, ul. Estery, ul. Józefa, 5- ul. Krakowska-Węglowa, 6- wieś Kryspinów, 7- ul. Zakopiańska (os. Opaskowice), 8- ul. Straszewskiego-Zwierzyńska, 9- ul. Piastowska-Mydlńska, 10- ul. Bieńczycka, 11- ul. Lubicz (u wylotu ul. Rakowickiej), 12- ul. Forteczna (os. Klimy), 13- os. Krowodrza Górka (skrzyżowanie ul. Wolbromskiej z ul. Wybickiego), 14- ul. Przy Rondzie, 15- ul. Poselska, 16- ul. Grodzka (okolice posesji 65), ul. Kanonicza (okolice posesji 22), ul. Podzaniecze (okolice posesji 24), 17- ul. Stradom (okolice posesji 16), 18- ul. Józefińska (okolice posesji 2 i 4).

techniki wywiadu pilotowanego. Samodzielne wypełnianie ankiety przez respondentów mogło w dużym stopniu zniekształcić wyniki (chodziło bowiem o to, aby rozmówca nie sugerował się, że celem ankiety jest zbadanie jego stosunku do oferty lokalizacyjnej hotelu).

Pytania podzielono na grupy :

1. Stosunek respondentów do turystyki w Krakowie.
2. Stosunek respondentów do ofert lokalizacyjnych nowych obiektów hotelowych, realizowanych w sąsiedztwie miejsca zamieszkania badanych.

2. Pozytywne i negatywne cechy ruchu turystycznego w opiniach mieszkańców Krakowa

Badanej populacji przedstawiono listę dwunastu zjawisk wynikających z ruchu turystycznego, prosząc ich o określenie stopnia zależności z ruchem turystycznym. Respondenci mogli przyjąć, że: dane zjawisko nie wynika z ruchu turystycznego, jest związane z ruchem turystycznym, ale w minimalnym stopniu, zależność pomiędzy tymi zjawiskami jest zauważalna, związek pomiędzy nimi, a ruchem turystycznym jest silny, dany problem bezpośrednio wynika z przyjazdu turystów.

Według opinii mieszkańców śródmieścia (pierwsza strefa), najsilniej z ruchem turystycznym związany jest wzrost prestiżu i popularności miasta (tab. 2), podobnie uważają mieszkańcy strefy drugiej, a dla mieszkańców pozostałej części Krakowa zjawiskiem najsilniej kojarzącym się z ruchem turystycznym są aspekty finansowe. Większość ankietowanych z peryferyjnych dzielnic Krakowa uważa, że rozbudowa i unowocześnienie sieci komunikacyjnej, zwiększona liczba towarów i usług, troska władz o estetykę miasta, w ogóle lub prawie wcale nie wynikają z ruchu turystycznego. Innego zdania jest większość mieszkańców śródmieścia i okolic. Jeżeli opinie mieszkańców pierwszej i drugiej strefy są podobne pod względem zysków finansowych wynikających z obsługi turystów, wzrostu prestiżu i popularności miasta, zwiększonej liczby imprez kulturalnych i rekreacyjnych, to w przypadku innych wymienionych zjawisk (patrz tab. 2) brak takiej zgodności. Mieszkańcy śródmieścia w dalszej kolejności sądzą, że w wyniku ruchu turystycznego następuje zwiększona podaż towarów i usług, rozbudowa i unowocześnienie sieci komunikacyjnej, troska władz o estetykę miasta oraz tworzenie nowych miejsc pracy (tab. 2).

Tabela 2. Procentowy rozkład odpowiedzi respondentów na pytania o stosunek między pozytywnymi zjawiskami wynikającymi z ruchu turystycznego a samym ruchem turystycznym

Wyszczególnienie	Zależność między danym zjawiskiem a ruchem turystycznym	Strefy badań		
		pierwsza	druga	trzecia
zyski finansowe	0	1,8	4,6	28,2
	1	13,6	6,5	2,3
	2	18,2	22,2	16,7
	3	38,2	38,0	33,3
	4	28,2	28,7	19,5
wzrost prestiżu i popularności miasta	0	4,5	4,6	6,3
	1	9,1	5,6	23,0
	2	8,2	20,4	20,7
	3	39,1	31,5	18,4
	4	39,1	38,0	31,6
rozbudowa i unowocześnienie sieci komunikacyjnej miasta	0	15,5	13,9	23,6
	1	13,6	14,8	36,2
	2	24,5	33,3	19,5
	3	20,0	16,7	16,1
	4	26,4	21,3	4,6
zwiększona podaż towarów i usług	0	11,8	10,2	32,2
	1	11,8	9,3	18,4
	2	21,8	36,1	27,6
	3	33,6	32,4	16,1
	4	20,9	12,0	4,6
zwiększona liczba imprez kulturalno-rozrywkowych	0	16,4	4,6	25,9
	1	15,5	9,3	9,2
	2	12,7	28,7	25,9
	3	33,6	38,0	29,9
	4	21,8	19,4	9,2
troska władz o estetykę miasta	0	23,6	30,6	34,5
	1	11,8	7,4	18,9
	2	24,5	13,9	24,1
	3	18,2	31,5	14,4
	4	21,8	16,7	8,1

Tabela 2. Procentowy rozkład odpowiedzi respondentów na pytania o stosunek między pozytywnymi zjawiskami wynikającymi z ruchu turystycznego a samym ruchem turystycznym (cd.)

Wyszczególnienie	Zależność między danym zjawiskiem a ruchem turystycznym	Strefy badań		
		pierwsza	druga	trzecia
tworzenie nowych miejsc pracy	0	28,2	16,7	28,1
	1	18,2	13,0	16,7
	2	20,0	25,0	28,7
	3	16,4	30,6	21,3
	4	17,3	14,8	5,1

0 - brak zależności, 1 - zależność w stopniu minimalnym, 2 - zależność zauważalna, 3 - silny związek, 4 - dany problem bezpośrednio wynika z ruchu turystycznego

Mieszkańcy okolic śródmieścia uważali, że zjawiska te należy inaczej uszeregować. Silniejszy jest związek z ruchem turystycznym troski władz miasta o estetykę i wygląd Krakowa, niż zwiększonej podaży towarów i usług. Zestawiając procentowe wielkości odpowiedzi udzielonych przez ankietowanych na temat zależności pomiędzy przytoczonymi zjawiskami a ruchem turystycznym należy stwierdzić, iż większość mieszkańców śródmieścia uznała, że zjawiska te wynikają bezpośrednio z ruchu turystycznego. Taka sama zależność występowała w opinii mieszkańców stref drugiej i w trzeciej ale w mniejszym nasileniu. Taki stan może wynikać z faktu, iż mieszkańcy centrum bardziej optymistycznie patrzą na korzyści wynikające z ruchu turystycznego niż pozostali ankietowani.

Prócz pozytywnych wypowiedzi na temat przyjazdów turystów do Krakowa są także negatywne. Badani według uznania określali związek pomiędzy: ruchem turystycznym a zagrożeniem ekologicznym, utrudnieniami życia mieszkańców, wzrostem patologii społecznych, ograniczeniem dostępności do towarów i usług oraz wykupem towarów. Respondenci mogli tę relację określić jako: bardzo silną, silną, zauważalną, słabą lub mogli stwierdzić, że taka relacja nie zachodzi.

Dla mieszkańców śródmieścia największym negatywnym skutkiem wynikającym z przyjazdu turystów do Krakowa są zagrożenia ekologiczne, następnie utrudnienia życia codziennego, wykup towarów, wzrost patologii oraz ograniczenie dostępności do

towarów i usług. Jednocześnie dla dużej grupy mieszkańców wyżej wymienione zjawiska nie są spowodowane przyjazdami turystów, gdyż według ich opinii brak relacji między przedstawionymi zagrożeniami a ruchem turystycznym (tab. 3).

Tabela 3. Procentowy rozkład odpowiedzi respondentów na pytanie o stosunek między negatywnymi zjawiskami wynikającymi z ruchu turystycznego a samym ruchem turystycznym

Wyszczególnienie	Zależność między danym zjawiskiem, a ruchem turystycznym	Strefy badań		
		pierwsza	druga	trzecia
zagrożenia ekologiczne	0	20,0	13,9	2,9
	1	29,1	24,1	17,8
	2	16,4	24,1	28,7
	3	21,8	24,1	33,9
	4	12,7	13,9	16,7
utrudnienia życia mieszkańców	0	17,3	9,3	16,2
	1	33,6	11,1	18,9
	2	20,9	32,4	33,3
	3	15,5	35,1	19,5
	4	12,7	12,0	12,1
wzrost patologii społecznych	0	21,8	9,3	29,9
	1	32,7	14,8	16,1
	2	28,2	35,2	24,1
	3	14,5	25,0	21,3
	4	2,7	15,7	8,6
ograniczenie dostępności do towarów i usług	0	24,5	9,3	39,1
	1	33,6	21,3	21,8
	2	25,5	38,0	16,7
	3	10,0	26,8	16,1
	4	6,4	4,6	6,3
wykup towarów	0	15,5	10,2	29,9
	1	34,5	21,3	18,4
	2	23,6	21,3	23,5
	3	15,6	27,8	18,4
	4	10,9	19,4	9,8

0 - brak zależności, 1 - zależność w stopniu minimalnym, 2 - zależność zauważalna, 3 - silny związek, 4 - dany problem bezpośrednio wynika z ruchu turystycznego

Inaczej kształtują się opinie respondentów w pozostałych sfrefach. Zdaniem mieszkańców drugiej strefy istnieje zależność pomiędzy wymienionymi negatywnymi cechami a ruchem turystycznym i jest ona łatwo zauważalna. Najczęściej spotykanym i negatywnymi skutkami są: wykup towarów przez turystów, w dalszej kolejności - utrudnienia życia, wzrost patologii, później ograniczenie dostępności do towarów i usług, zagrożenia ekologiczne.

W przypadku opinii mieszkańców tej strefy ciekawą zależność przedstawia stosunek odpowiedzi wskazujących na brak związku lub jego minimalną siłę do opinii mieszkańców określających, że związek ten istnieje i jest silny (tab. 3). O ile większość mieszkańców strefy pierwszej, opowiadała się za brakiem lub minimalną zależnością między ruchem turystycznym a wzmiankowanymi skutkami to osoby z drugiej strefy były przekonane o istnieniu silnego związku.

Opinie mieszkańców peryferyjnych dzielnic można usytuować pomiędzy poglądami respondentów ze śródmieścia a drugiej strefy. Zdania na temat różnych negatywnych skutków ruchu turystycznego są najbardziej podzielone wśród mieszkańców ostatniej ze stref. Ponad połowa ankietowanych z tej strefy uważa, że najbardziej uciążliwym skutkiem wynikającym z przyjazdu turystów są zagrożenia ekologiczne, następnie wzrost patologii społecznych. Wypowiedzi na temat wykupów towarów i ograniczenia dostępności do nich są różne, gdyż połowa ankietowanych sądzi, iż zjawiska te są związane z ruchem turystycznym lub wynikają z niego nieznacznie, a pozostali twierdzą na odwrót.

3. Opinie mieszkańców o rozwoju turystyki w Krakowie

Ponad dwie trzecie ankietowanych - bez względu na miejsce zamieszkania - uważa, że rozwój turystyki jest korzystny dla naszego miasta (tab. 4). Największą grupę respondentów oświadczających, że taki rozwój nie jest potrzebny, stanowili ankietowani ze śródmieścia.

Tabela 4. Rozwój turystyki w Krakowie w opiniach mieszkańców - procentowa struktura odpowiedzi

Stosunek respondentów do problemu	Strefy badań		
	pierwsza	druga	trzecia
rozwój turystyki jest konieczny	70	70,4	65,5
rozwój turystyki jest zbyt duży	20	14,8	14,9
nie mam zdania	10	14,8	19,6

Większość ankietowanych (tab. 5) całej populacji jest zdania, że inwestycją przynoszącą największe zyski w turystyce będzie budowa hoteli. Mieszkańcy śródmieścia uważają, iż tworzenie ciągów tras hotelowo-gastronomiczno-rozrywkowych może także przynieść wysokie zyski, podobnie jak i wprowadzenie szerokiej oferty rozrywkowo-rekreacyjnej. Opinie mieszkańców śródmieścia na temat adaptacji kamienic na bazę gastronomiczną i hotelową ukazują, iż tego typu inwestycje nie gwarantują takich zysków jak wcześniej wymienione. Podniesienie cen na usługi turystyczne według 36% ankietowanych mieszkańców śródmieścia nie gwarantuje żadnych zysków, ten sposób zwiększenia dochodów z turystyki jest także nisko oceniany przez ankietowanych z innych terenów.

Okolo dwóch trzecich ankietowanych ze strefy drugiej uważa, że większość wymienionych działań, poza podniesieniem cen na usługi turystyczne, to inwestycje wysokodochodowe. Respondenci ze śródmieścia uznali za inwestycje wysokodochodowe - budowę hoteli i wprowadzenie szerokiej oferty rozrywkowo-rekreacyjnej, a w strefie trzeciej - budowę hoteli, adaptację kamienic na bazę gastronomiczną i tworzenie ciągów tras hotelowo-gastronomiczno-rozrywkowych.

Przekonania mieszkańców strefy drugiej są najbardziej optymistyczne, sugerują, bowiem że prawie każda inwestycja w turystyce przyniesie zysk. Inaczej kształtuje się rozkład wypowiedzi mieszkańców śródmieścia, według których nie warto inwestować w turystykę. Sądy ankietowanych z peryferyjnych dzielnic oscylują pomiędzy opiniami mieszkańców pierwszej a drugiej strefy.

Tabela 5. Procentowy rozkład wypowiedzi respondentów na temat nowych inwestycji

Przedsięwzięcia	Zależność między danym przedsięwzięciem a max. zyskiem	Strefy badań		
		pierwsza	druga	trzecia
budowa hoteli	0	2,7	5,6	3,4
	1	7,3	4,6	9,3
	2	17,3	13,9	16,1
	3	27,3	37,0	35,6
	4	45,4	38,9	35,6
adaptacja kamienic na bazę hotelową	0	2,7	11,1	4,0
	1	17,3	6,5	12,6
	2	30,9	25,9	32,6
	3	34,5	28,7	32,8
	4	14,5	27,8	14,4
adaptacja kamienic na bazę gastronomiczną	0	5,5	12,0	5,1
	1	14,5	7,4	13,2
	2	36,4	19,4	30,5
	3	28,2	27,8	35,1
	4	15,5	33,3	16,1
wprowadzenie szerokiej oferty rozrywkowo-rekreacyjnej dla turystów	0	9,1	2,8	25,9
	1	11,8	1,9	5,7
	2	25,5	25,9	20,1
	3	25,5	38,0	23,6
	4	28,2	31,5	24,7
stworzenie ciągów tras hotelowo-gastronomiczno-rozrywkowych	0	19,1	2,8	26,4
	1	10,9	4,6	4,0
	2	14,5	22,2	14,9
	3	29,1	32,4	23,6
	4	26,4	38,0	31,1
podniesienie cen na usługi turystyczne	0	36,4	14,8	7,5
	1	6,4	15,7	17,8
	2	35,5	31,5	27,0
	3	11,8	22,2	25,9
	4	10,0	15,7	21,8

0 - brak zależności, 1 - słaba zależność, 2 - zależność zauważalna, 3 - mocna zależność, 4 - bezpośrednia zależność pomiędzy cechami.

Badana społeczność wypowiedziała się także na temat ewentualnej lokalizacji hotelu lub jednostki świadczącej usługi turystyczne, w pobliżu miejsca zamieszkania. W jednym i drugim wypadku najwięcej osób, które nie miałyby nic przeciwko takim lokalizacjom, było w strefie pierwszej (tab. 3). Mniej niż połowa ankietowanych ze strefy trzeciej była za lokalizacją hotelu bądź jednostki świadczącej usługi turystyczne. Tylko 25% sprzeciwiło się budowie hotelu i 15% lokalizacji biura turystycznego. Stosunkowo duża liczba nie mających zdania w tej kwestii nie pozwala sądzić, że większość byłaby za lokalizacją wyżej wymienianych obiektów. Opinie mieszkańców strefy drugiej nie pokrywają się jeśli porównywać wypowiedzi dotyczące lokalizacji i zgody na sąsiedztwo z biurem turystycznym. Więcej niż połowa badanych nie miała nic przeciwko budowie hotelu, a na sąsiedztwo z jednostką obsługi ruchu turystycznego wyraziło zgodę niespełna 40% ankietowanych (tab. 6).

Tabela 6. Stosunek respondentów do nowych lokalizacji hotelu i biura turystycznego w okolicy miejsca zamieszkania

Opinie	Strefy badań		
	pierwsza	druga	trzecia
zgadzam się na lokalizację hotelu	58,2	54,7	46,5
nie zgadzam się	14,5	27,8	25,3
nie mam zdania	27,3	17,6	28,2
zgadzam się na sąsiedztwo z biurem turystycznym	55,0	38,9	48,9
nie zgadzam się	10,9	24,1	14,9
nie mam zdania	39,1	37,0	36,2

4. Zakończenie

Problem turystyki w Krakowie jest przedmiotem zainteresowania jego mieszkańców i w dużej mierze zależy od strefy ich zamieszkania, np. dla mieszkańców centrum najbardziej uciążliwym skutkiem przyjazdów turystów były trudności związane z zakupami. Takich problemów nie mieli mieszkańcy dzielnic peryferyjnych. Ankietowani uważali, że największe zyski może przynieść budowa hoteli.

5. Wnioski

1. Według mieszkańców śródmieścia najsilniej z ruchem turystycznym związany jest wzrost prestiżu i popularności miasta.
2. Większość ankietowanych z peryferyjnych dzielnic Krakowa twierdzi, że z ruchu turystycznego nie wynika rozbudowa i unowocześnienie sieci komunikacyjnej, ani zwiększenie liczby towarów i usług, ani troska władz o estetykę miasta.
3. Dla mieszkańców centrum największym negatywnym skutkiem związanym z ruchem turystycznym są zagrożenia ekologiczne, a następnie utrudnienia życia codziennego.
4. Ponad połowa ankietowanych sądzi, że inwestycją przynoszącą największe zyski w turystyce będzie budowa hoteli.
5. Najwięcej osób wypowiadających się pozytywnie o nowych lokalizacjach bazy turystycznej zamieszkuje pierwszą strefę.

Piśmiennictwo

- [1] Mieszkaniec w strukturze przestrzennej miasta, oprac. zbior. pod kierunkiem K. Sowy, maszynopis powielony, Biuro Rozwoju Krakowa, 1985.
- [2] Mikułowski-Pomorski J., Kraków w świadomości jego mieszkańców, Pamiętnikarstwo Polskie, R. II, 1972, nr 3.
- [3] Praweńska-Skrzypek G., Waloryzacja przestrzeni miejskiej Krakowa w subiektywnej ocenie mieszkańców, Folia Geographica. Series Geographica -Oeconomica vol. XXII, 1989, s. 85 - 102.
- [4] Rocznik Statystyczny Województwa Krakowskiego, WUS Kraków 1991.
- [5] Sulimski J., Kraków w procesie przemian. Współczesne wyobrażenia zbiorowości wielkomiejskiej, Kraków, 1976.
- [6] Tarde G., Opinia i tłum, Warszawa, 1904.
- [7] Zasady polityki lokalizacyjnej realizacji hoteli oraz zestaw ofert lokalizacyjnych, projekt wykonany pod kierunkiem L. Kaczmarskiego, Biuro Rozwoju Krakowa, 1988.

Dear Mother

I received your letter of the 10th and was glad to hear from you.

I am well and hope these few lines will find you the same.

I have not much news to write at present.

I am sure you will be glad to hear from me.

I will write again soon.

With love to all

Your affectionate son

John Doe

1875

Stanisław Bisztyga
"Chemobudowa" Kraków,
ul. Stachowicza 18.

Stan usług turystycznych Krakowa w opiniach odwiedzających go turystów

Visitors' Opinion of Tourism in Cracow

In the article were presented results of surveys, seeking to answer a crucial question - if Cracow complies with the requirements of a tourist centre. In June 1991 and 1992, were interviewed 1105 representatives from the same places in Cracow. Against the background of obtained results, Cracow was compared with other tourist centres in the sphere of tourist service standards and access to cultural values. According to these surveys, in visitors opinion the standard of tourist services in Cracow can be spaded as satisfactory.

W artykule przedstawiono wyniki badań ankietowych, których celem było uzyskanie odpowiedzi na jedno z zasadniczych pytań "czy Kraków spełnia funkcje centrum turystycznego". W czerwcu 1991r. i w tym samym miesiącu - ale rok później - przeprowadzono w sumie 1105 wywiadów. Na tym tle z kolei podjęto badania porównawcze m. Krakowa z innymi centrami turystycznymi. Przedmiotem badań był poziom usług turystycznych oraz dostępność do dóbr kultury.

Turyści wypowiedzieli się na temat jakości usług, dostępności dóbr kultury oraz przygotowania Krakowa do obsługi ruchu turystycznego.

Badaniami ankietowymi objęto zarówno turystów krajowych jak i zagranicznych, zachowano reprezentatywne proporcje w zakresie podziału na te dwie odmienne grupy turystów.

W badaniach przeprowadzonych wśród turystów odwiedzających Kraków zastosowano technikę wywiadu bezpośredniego, opartego na specjalnie skonstruowanym kwestionariuszu. Ankiety zostały wprowadzone do pamięci komputera w formie bazy danych i przetworzone za pomocą programu komputerowego

dbase III+. Rysunki ilustrujące wyniki badań wykonano posługując się programem Harvard Graphics.

Charakterystyka badanych populacji turystów

Opinie prezentowane w opracowaniu pochodzą - jak już wspomniano - od turystów, którzy odwiedzili Kraków w czerwcu 1991 r. i w tym samym miesiącu 1992 r. Wywiady zostały przeprowadzone w następujących miejscach: Dworzec Główny PKP, PKS, dziedziniec zamku na Wawelu, okolice Rynku Głównego. Przeprowadzono 1105 wywiadów, z osobami, które przyznały iż odwiedziły Kraków także w celach turystycznych. Nieco ponad 50% ankietowanych stanowili mężczyźni. Biorąc pod uwagę wiek respondentów zauważamy przewagę ludzi w przedziale wieku od 30 do 50 lat (52% badanych), ludzi młodych do 30 roku życia zarejestrowano około 33%. Osoby, które przekroczyły 50 lat stanowiły w populacji tylko 4%.

Zdecydowaną większość stanowili turyści krajowi, było ich 903 osoby (71.2%), a obcokrajowców 202 (tab.1). Wśród turystów zagranicznych przeważały osoby z krajów Europy Zachodniej i Ameryki Pn. Tylko 25% odwiedzających Kraków w badanej populacji stanowili turyści z krajów postkomunistycznych. Turyści krajowi w badanej próbie wywodzili się z miast średnich i małych (poniżej 100 000 mieszkańców) - 44.6%, w dużych miastach i aglomeracjach łącznie mieszkało 46% ankietowanych. Tylko 8% respondentów jako miejsce swojego zamieszkania podało wieś.

W badanej grupie 460 osób było w Krakowie ponad 10 razy (43%), po raz pierwszy odwiedziły miasto 172 osoby (15,7%). Osób będących dwa, trzy lub cztery razy w Krakowie było 313 (28.5%), pozostałą grupę stanowili turyści, którzy w Krakowie byli od pięciu do dziesięciu razy. (Opisaną strukturę charakteryzują dane zawarte w tabeli 2).

Tabela 1. Struktura badanej zbiorowości turystów wg miejsca ich zamieszkania

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba	%
1.	turyści krajowi,	903	81,9
	w tym z aglomeracji	185	17,6
	z dużych miast	227	20,5
	z miast średnich i małych	420	41,6
	ze wsi	71	8,0
2.	turyści zagraniczni,	202	18,2
	w tym z byłych KDL	51	4,6
	pozostali	151	13,6
	Razem	1105	100,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych zamieszczonych w ankietach.

Tabela 2. Struktura badanej zbiorowości turystów wg częstotliwości pobytu w Krakowie

Lp.	Częstotliwość przyjazdów	Liczba	%
1.	Pierwszy raz	174	15,3
2.	Drugi raz	138	12,4
3.	Trzeci lub czwarty raz	179	16,1
4.	Od 5 do 10 raz	150	13,1
5.	Więcej niż dziesięć razy	464	43,1
6.	Razem	1105	100,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych zamieszczonych w ankietach.

Na podstawie częstotliwości przyjazdów ankietowanych turystów do Krakowa oraz odpowiedzi na pytanie o znajomość wielkich miast turystycznych (88,8% ankietowanych odpowiedziało, że zna takie miasta) można uznać ich opinie za reprezentatywne w sprawach będących przedmiotem tych wypowiedzi.

Wśród ankietowanych turystów zauważamy, że dominowali studenci (około 15%), pracownicy zakładów przemysłowych (około 14%) oraz właściciele prywatnych firm (około 11%). Znaczna liczba ankietowanych podała, że nigdzie nie pracuje (13%), nauczyciele i naukowcy stanowili 9.9% badanej zbiorowości. Dane szczegółowe o strukturze społeczno-zawodowej badanej zbiorowości turystów zawiera tabela 3.

Tabela 3. Status społeczno-zawodowy badanej zbiorowości turystów

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba	%
1.	Student	173	15.6
2.	Nauczyciel, naukowiec	110	9.9
3.	Pracownik administracji	91	8.3
4.	Pracownik zakł. przemysłowego	144	13.3
5.	Wolny zawód	80	7.2
6.	Właściciel firmy prywatnej	124	11.2
7.	Nie pracuje	151	13.6
8.	Brak odpowiedzi	232	20.9
	Razem	1105	100,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych zamieszczonych w ankietach.

Strukturę zbiorowości turystów w badanej populacji wg poziomu wykształcenia charakteryzują wyniki obliczeń zamieszczone w tabeli 4. Dominują osoby z wykształceniem wyższym (25.7%), 20.7% stanowią osoby z wykształceniem średnim zawodowym, a 17.9% - ze średnim ogólnokształcącym (17%). Osoby z wykształceniem pomaturalnym i półwyższym stanowiły ponad 20% badanej populacji.

Tabela 4. Struktura badanej zbiorowości turystów wg poziomu wykształcenia

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba	%
1.	niepełne podstawowe	22	2.0
2.	podstawowe	125	11.3
3.	średnie zawodowe	228	20.7
4.	średnie ogólnokształcące	198	17.8
5.	pomaturalne	126	11.4
6.	półwyższe	121	11.1
7.	wyższe	285	25.7
	Razem	1105	100.0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych zamieszczonych w ankietach.

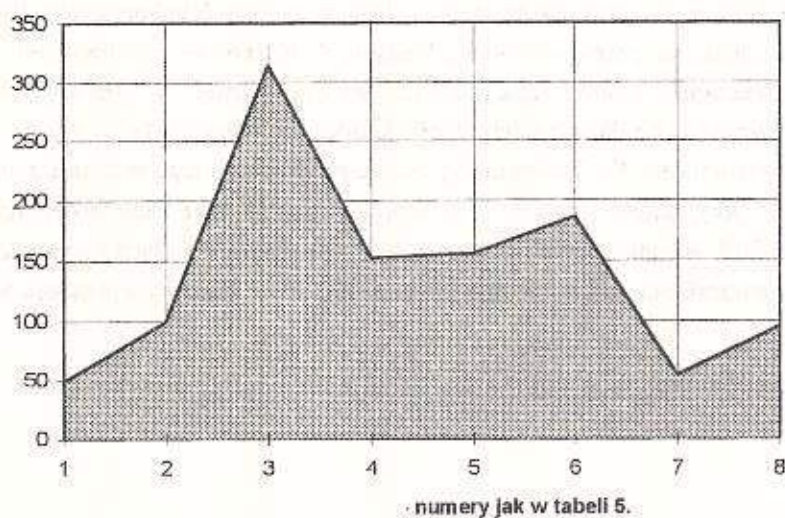
Jedno z pytań, skierowane w ankiecie do turystów, dotyczyło motywów przyjazdu do Krakowa. Co czwarty ankietowany stwierdzał, że Kraków jest w programie wycieczki, w której bierze udział. Na dalszej pozycji wśród motywów przyjazdów do Krakowa lokują się trzy czynniki o podobnej ilości odpowiedzi - odwiedzić rodziny, załatwienie interesów i udział w imprezach kulturalnych. (Badania były prowadzone w czerwcu 1991 r., kiedy to w Krakowie organizowano różne imprezy związane z Konferencją KBWE, oraz rok później - w tym samym miesiącu - wówczas w Krakowie obchodzono Europejski Miesiąc Kultury).

Interesowanie się Krakowem, wyjątkowe umiłowanie tego miasta i związana z tym chęć przyjazdów i pobytu stanowią następne rodzaje motywów. Skłoniły one około 20% ankietowanych do wyjazdu do Krakowa w celach turystycznych. Szczegółowo rozkład motywów przyjazdu do Krakowa przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Struktura badanej zbiorowości wg motywów przyjazdu do Krakowa

Lp.	Motywy przyjazdu	Liczba	%
1.	poznanie "starego Krakowa" to obowiązek każdego Polaka	49	4.2
2.	ciekawość jak wygląda ten sławny gród	99	8.8
3.	zwiedzanie było w programie wycieczki	314	28.8
4.	impreza kulturalna	152	13.8
5.	interesy	156	14.3
6.	rodzina	186	16.8
7.	lubię Kraków, staram się tu bywać	54	4.7
8.	inne przyczyny	95	8.6
	Razem	1105	100.0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych zamieszczonych w ankietach .

Ryc. 1. Motywy przyjazdu do Krakowa w badanej grupie turystów

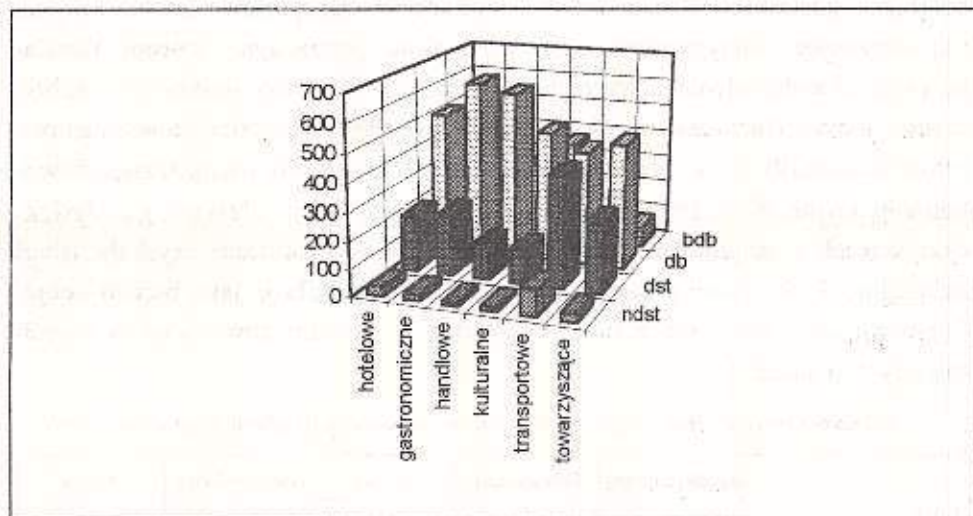
Badanej grupie turystów przedstawiono do oceny następujące rodzaje usług: hotelowe, gastronomiczne, handlowe, kulturalne, transportowo-komunikacyjne i towarzyszące. Ankietowani oceniali ich poziom, przypisując im ocenę określającą stopień zadowolenia z otrzymanej usługi (niedostateczny, dostateczny, dobry, bardzo dobry). Największa część badanych turystów stwierdziła, że wymienione usługi zadowolili ich w stopniu dobrym, wyjątek stanowiły usługi transportowo-komunikacyjne. Większość ankietowanych uważała, że ten rodzaj usług usatysfakcjonował ich w stopniu co najwyżej dostatecznym. Niską ocenę uzyskały usługi kulturalne. Tylko nieco ponad 1/3 respondentów oceniła je jako bardzo dobre. Ocenę poziomu usług przez ankietowanych turystów umożliwia analiza danych zawartych w tabeli 6.

Tabela 6. Ocena poziomu usług w Krakowie na podstawie opinii badanej zbiorowości turystów

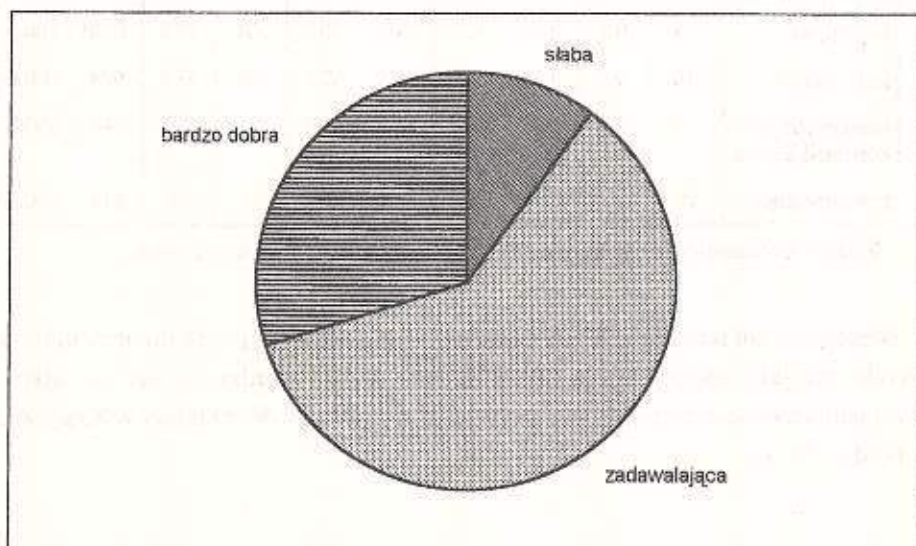
Lp.	Rodzaj usług	Niedostateczny		Dostateczny		Dobry		Bardzo dobry		Razem	
		liczb	%	liczb	%	liczb	%	liczb	%	liczb	%
1.	hotelowe	33	3.8	205	23.9	507	59.1	112	13.2	857	100.0
2.	gastronomiczne	23	0.2	222	22.5	633	62.3	153	15.0	1031	100.0
3.	handlowe	13	0.1	132	12.8	606	60.0	279	27.1	1030	100.0
4.	kulturalne	16	0.1	130	12.8	472	47.9	366	37.1	984	100.0
5.	transportowo - komunikacyjne	96	9.7	404	40.9	413	41.8	73	7.6	986	100.0
6.	towarzyszące	29	3.7	255	31.4	454	55.9	73	9.0	811	100.0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych zamieszczonych w ankietach.

Większość ankietowanych turystów (tab. 7) ocenia dostępność do dóbr kultury w Krakowie jako zadowalającą (60,4%), 10% osób twierdzi, iż jest ona słaba. Prawie jedna trzecia respondentów uznała, że dostępność do dóbr kultury w Krakowie jest bardzo dobra.

Ryc. 2. Ocena poziomu usług w Krakowie

Ryc. 3. Ocena dostępności do dóbr kultury w Krakowie

Tabela 7. Ocena dostępności do dóbr kultury w Krakowie na podstawie opinii badanej zbiorowości turystów

Lp.	Stopień dostępności	Liczba	%
1.	słaba	106	10,0
2.	zadowalająca	638	60,4
3.	bardzo dobra	311	29,6
	Razem	1055	100,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych zamieszczonych w ankietach.

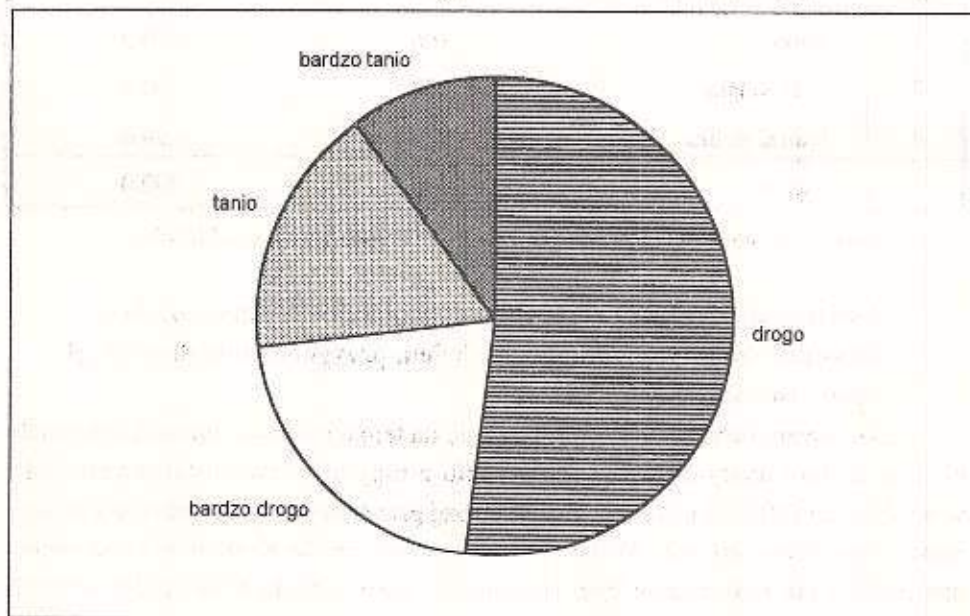
2. Porównanie Krakowa z innymi znanymi ankietowanym osobom miastami turystycznymi pod względem przygotowania do obsługi ruchu turystycznego

Ankietowani turyści - wypowiadając się na temat przygotowania Krakowa do obsługi ruchu turystycznego w porównaniu z innymi miastami turystycznymi - w większości (50,9%) uznali, iż jest on gorzej przystosowany do pełnienia funkcji miasta turystycznego (tab. 8). Turystów uważających, że Kraków ma takie same możliwości jak inne miasta było stosunkowo dużo. Około 40% ankietowanych uważało, że Kraków jest w takim samym stopniu przygotowany do obsługi turystów jak inne miasta, natomiast tylko 10%, że Kraków jest przygotowany lepiej niż inne miasta.

Tabela 8. Porównanie Krakowa z innymi miastami turystycznymi pod względem przygotowania do obsługi ruchu turystycznego

Lp.	Wyszczególnienie	Przygotowanie do obsługi	
		Liczba	%
1.	lepiej	97	9,9
2.	gorzej	498	50,9
3.	na takim samym poziomie	383	39,2
	Razem	978	100,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych zamieszczonych w ankietach.

Ryc. 4. Porównanie Krakowa z innymi miastami - koszty utrzymania

Tabela 9. Ocena porównania poziomu kosztów utrzymania w Krakowie i w innych miastach turystycznych

Lp.	Wyszczególnienie	Koszty utrzymania	
		Liczba	%
1.	drogo	573	51,8
2.	bardzo drogo	230	20,8
3.	tanio	189	17,1
4.	bardzo tanio	113	10,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych zamieszczonych w ankietach.

Również porównanie kosztów utrzymania w Krakowie wypada niekorzystnie dla tego miasta, gdyż 51% badanych sądzi, że jest tu drożej niż w innych miastach. Ponad 20% respondentów uważa nawet, że w Krakowie jest bardzo drogo. Osoby twierdzące, że w Krakowie jest tanio i bardzo tanio stanowiły tylko jedną trzecią badanej zbiorowości.

3. Wnioski

Ankietowani turyści w większości ocenili, że świadczone w Krakowie usługi hotelowe, gastronomiczne, handlowe i towarzyszące są na dobrym poziomie. Zastrzeżenia dotyczyły usług transportowych, których jakość 56,7% respondentów oceniło jako dostateczną lub gorszą. Jakość usług kulturalnych 87% ankietowanych oceniło jako dobrą lub bardzo dobrą. Mimo tak dużej liczby pochlebnych ocen na temat usług, dostępność do dóbr kultury tylko według 24,4% ankietowanych jest bardzo dobra, natomiast pozostali ankietowani oceniają ją jako zadowalającą lub słabą.

Wygląda na to, że i w innych miastach turystycznych poziom usług w opiniach większości turystów nie odbiega od oceny dobrej i niewiele jest ocen bardzo dobrych, podobnie jak w Krakowie, natomiast zasadnicza różnica leży w dostępności do tych usług. Niestety w Krakowie nie jest ona najlepsza, co potwierdzają wypowiedzi na temat transportu i komunikacji. Z tego powodu tylko nieznaczna część ankietowanych turystów uznała poziom usług w Krakowie za lepszy niż w innych miastach turystycznych.

Na podstawie zebranych opinii turystów można stwierdzić że:

- poziom usług turystycznych i paraturystycznych jest zadowalający,
- Kraków w porównaniu z innymi miastami turystycznymi został uznany za miasto o wyższych kosztach usług turystycznych,
- ankietowani turyści najniżej oceniali usługi transportowe i komunikacyjne, najwyżej kulturalne,
- dostępność usług w Krakowie została uznana za co najwyżej zadowalającą.

Piśmiennictwo

- [1] Analiza zjawisk turystycznych w rejonach recepcji na przykładzie Krakowa i Gminy Krzeszowice. Praca zbiorowa pod red. Z.Kruczka, AWF Kraków, 1991.
- [2] Fitt J., City tourism and historic cities, referat na First meeting group of the HEXAGONALE, Kraków 1992.
- [3] Fitt J., City tourism and historic cities. A Message from Kraków. Materiały z seminarium "Managing tourism in historic cities - case of Kraków". Europejskie Centrum Kultury, Kraków 1992.
- [4] Gajewski J., System zwiedzania Krakowa przez turystów w świetle rewaloryzacji zabytkowych zespołów Starego Miasta. Instytut Turystyki, Kraków 1983.
- [5] Goerlich K., Information system - A supportive structure for decision making in the field of heritage tourism. Materiały z seminarium "Managing tourism in historic cities - case of Kraków". Europejskie Centrum Kultury, Kraków 1992.
- [6] Guzik H., Kruczała J., Problemy zatrudnienia w gospodarce turystycznej. W: Warunki rozwoju turystyki w Krakowie. Zeszyty Naukowe AE nr 350, Kraków 1991.

Jacek Karaś,
Robert Krupa
Katedra Marketingu
i Statystyki
AWF, Kraków
Al. Jana Pawła II 78.

Ocena lokalizacji obiektów noclegowych na terenie Krakowa

Assessment of the Location of Accommodation Buildings in Cracow

This article shows findings on localization of the accommodation objects. It is help information a part from objects category. To have estimated next elements:

- quality environment,
- access to main attractions in town,
- approach.

Findings shows, approach to objects. Access to main roads is good too, but quality of environment is bad.

1. Wprowadzenie

Polska nie była - jak do tej pory - obiektem szczególnego zainteresowania zagranicznych turystów, ale wraz ze zmianami zachodzącymi w naszym państwie i w innych krajach Europy Wschodniej prawdopodobny jest wzrost zainteresowania tym regionem zarówno od strony turystycznej, jak i gospodarczej.

Polska może być dla zagranicznego turysty krajem interesującym ze względu na wiele zabytków i osobliwości przyrodniczych oraz z uwagi na istnienie reliktyw dawnej techniki, które zanikły już w innych krajach. Muszą jednak być spełnione pewne warunki, aby turysta czy biznesmen zechciał przyjechać do naszego kraju. Obok tak ważnych czynników jak odpowiedniej jakości komunikacja, telekomunikacja i stan środowiska naturalnego, istotnym elementem jest także szeroko pojęta baza noclegowa.

Ruch turystyczny ma tendencje do skupiania się w ośrodkach o odpowiedniej infrastrukturze. Takie ośrodki tworzą na terenie kraju obszary turystyczno-wypoczynkowe. W Polsce można wyróżnić kilka obszarów, w których jest duża

koncentracja ruchu turystycznego, np. obszar nadmorski, pas województw górskich, obszar jezior oraz 6 wielkich ośrodków miejskich. Do grupy miejskiej należą Gdańsk, Kraków, Poznań, Toruń, Warszawa i Wrocław. Miejscowości te charakteryzują się nagromadzeniem zabytków architektury, licznymi muzeami i innymi obiektami atrakcyjnymi dla turysty.

2. Problematyka i cel badań

Powszechnie stosowana klasyfikacja obiektów noclegowych jest oparta na skali określającej kategorię obiektu, na podstawie jego standardu, tj. poziomu świadczonych usług, wyposażenia i cen. Brak informacji o szeroko pojętej lokalizacji obiektu, co w naszych krajowych realiach jest dość istotne, lecz - jak się wydaje - nie doceniane. Oczywiście klasyfikacja obiektów noclegowych ze względu na lokalizację nie może i nie powinna przesłaniać kategoryzacji opartej na dotychczasowych kryteriach, lecz może pełnić rolę informacji pomocniczej i uzupełniającej. Taka klasyfikacja powinna zawierać - zdaniem autorów - następujące czynniki:

- jakość bliskiego otoczenia obiektu, czyli informacje o zanieczyszczeniu i hałasie,
- usytuowanie obiektu w stosunku do głównych atrakcji bliższego i dalszego otoczenia (zabytki, kultura itp.),
- dogodność dojazdu do obiektu.

Dla zweryfikowania przyjętych założeń podjęto badania, których celem było określenie "jakości lokalizacji" obiektu noclegowego. Do badań wybrano obiekty noclegowe znajdujące się na terenie Krakowa, gdzie jest ich dość dużo i są rozmieszczone na całym obszarze miasta.

W celu przeprowadzenia badań opracowano ankietę, w której postawiono pytania o lokalizację, atrakcyjność otoczenia i jakość środowiska. Poszczególne pytania były oceniane w skali od 2 (niedostateczny) do 5 (bardzo dobry), a 0 (zero) oznacza, że dana cecha nie występuje w danym obiekcie. Średnia ocen z poszczególnych pytań szczegółowych stanowi ocenę określonej grupy tematycznej. W ten sposób każdy obiekt jest określony za pomocą trzech ocen cząstkowych, których średnia jest oceną obiektu jako całości. Dane opracowano przy użyciu programu komputerowego Quattro Pro, w którym przygotowany został odpowiedni arkusz kalkulacyjny.

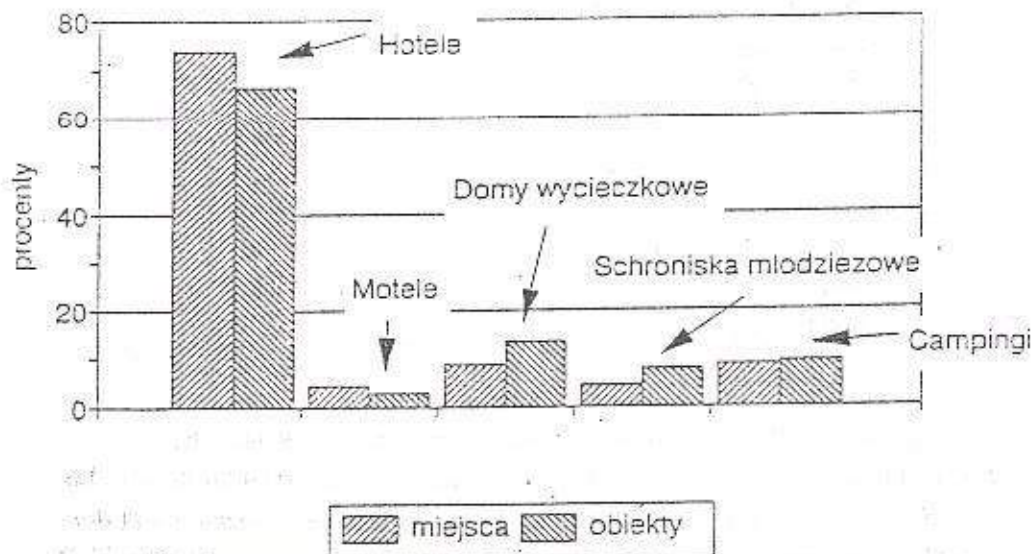
Dane do ankiety zostały zebrane przez studentów w trakcie ćwiczeń terenowych. Badaniu poddano grupę 150 osób, losowo wybranych mieszkańców hoteli. Na tej

podstawie dla każdego badanego obiektu wyliczono średnie oceny poszczególnych cech i one były podstawą opracowania danych.

3. Analiza materiału badawczego

Zdecydowana większość bazy noclegowej Krakowa to hotele różnych kategorii. Mniej liczne są takie obiekty, jak motele, domy wycieczkowe i campingi, w których - w porównaniu z hotelami - znajduje się o wiele mniej miejsc. Ogółem poddano badaniu 23 obiekty noclegowe, których liczbę w poszczególnych typach wraz z liczbą miejsc przedstawiono na ryc. 1. Wykaz badanych obiektów zamieszczono w tabeli 1.

Źródło: badania własne.

Ryc. 1. Rodzaje badanych obiektów i liczba miejsc

Tabela 1. Wykaz badanych obiektów i liczba miejsc noclegowych

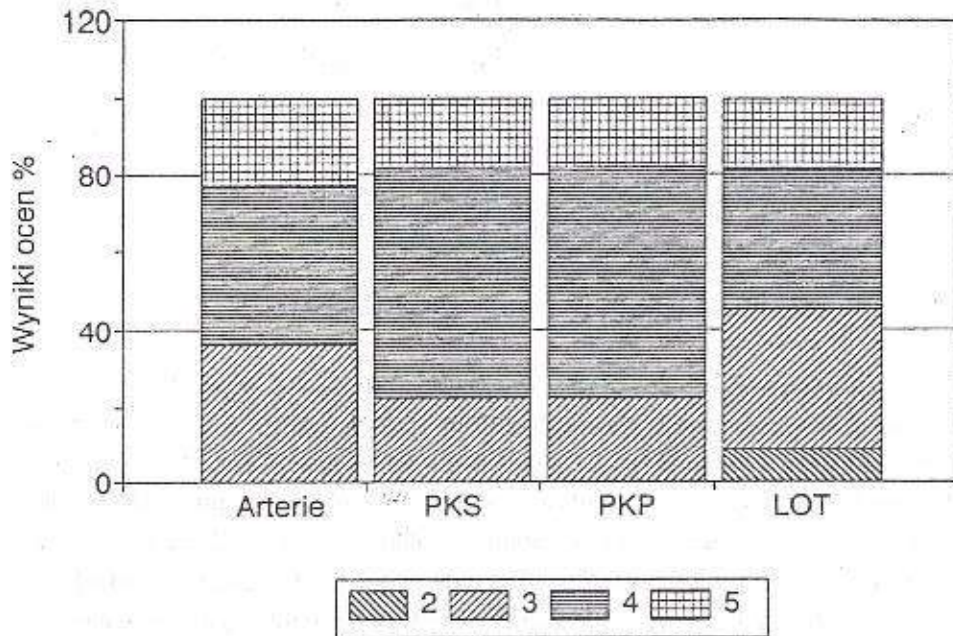
Lp	Nazwa	Liczba miejsc
1.	Hotel Orbis Wanda	200
2.	OSiR Krakowianka	54
3.	Hotel Pod Kopcem	82
4.	Hotel Wisła	68
5.	Hotel Korona	47
6.	Grand Hotel	105
7.	Hotel Holiday Inn	604
8.	Hotel Forum	590
9.	Hotel Pollera	86
10.	Hotel Royal	240
11.	Hotel Europejski	100
12.	Hotel Polonia	136
13.	Hotel Camping Krak	500
14.	Hotel Warszawski	60
15.	Schronisko Młodzieżowe PTSM	350
16.	Dom wycieczkowy PTTK	48
17.	Dom Turysty	805
18.	Hotel Monopol	55
19.	Hotel Pod Różą	64
20.	Hotel Polski	89
21.	Hotel Orbis Cracovia	504
22.	Camping Ogrodowy	100
23.	Hotel Energoprzem	100

4. Dojazd

Oceniano dogodność dojazdu z głównego miejskiego dworca PKP, dworca PKS, najbliższego lotniska oraz z głównych arterii wjazdowych do miasta. Jak pokazano na ryc. 2, większość obiektów (13 na 23 badane) posiada dobrą dostępność do środków komunikacji zbiorowej co wynika z faktu, że dworce PKP i PKS są w samym centrum miasta. Ocenę bardzo dobrą uzyskały obiekty położone w bezpośrednim sąsiedztwie ww. dworców (4 obiekty). Ocena dojazdu z dworców

komunikacji zbiorowej to średnia ocen za dojazd środkami komunikacji miejskiej i taxi, przy czym 0 oznacza, że dojazd do tego obiektu jest bardzo utrudniony (1 hotel na peryferiach). Lokalizacja lotniska w Krakowie mogłaby wskazywać na trudności z dojazdem ze względu na znaczne oddalenie od centrum oraz złą komunikację między lotniskiem a miastem, co jednak nie znalazło potwierdzenia w przeprowadzonych badaniach (tylko w czterech przypadkach bardzo negatywnie oceniono dojazd do badanego obiektu).

Źródło: badania własne.

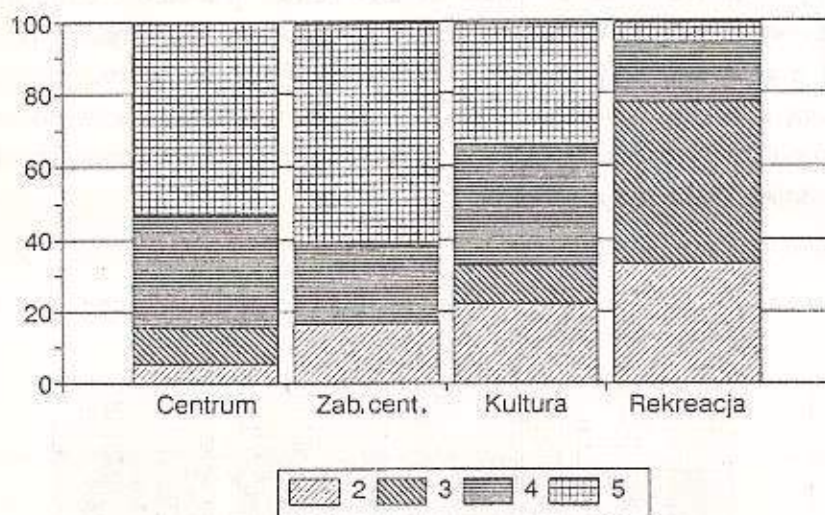
Ryc. 2. Wyniki oceny dojazdu do badanych obiektów

5. Otoczenie

Przy ocenie lokalizacji obiektu brano pod uwagę takie czynniki jak :

- odległość od centrum miasta,
- oddalenie od zabytkowego centrum miasta,
- usytuowanie w stosunku do obiektów typu muzea, teatry, opera itp.,
- obecność obiektów przeznaczonych do czynnego wypoczynku, a nie należących do obiektu noclegowego.

Źródło: badania własne.

Ryc. 3. Wyniki oceny najbliższego otoczenia badanych obiektów

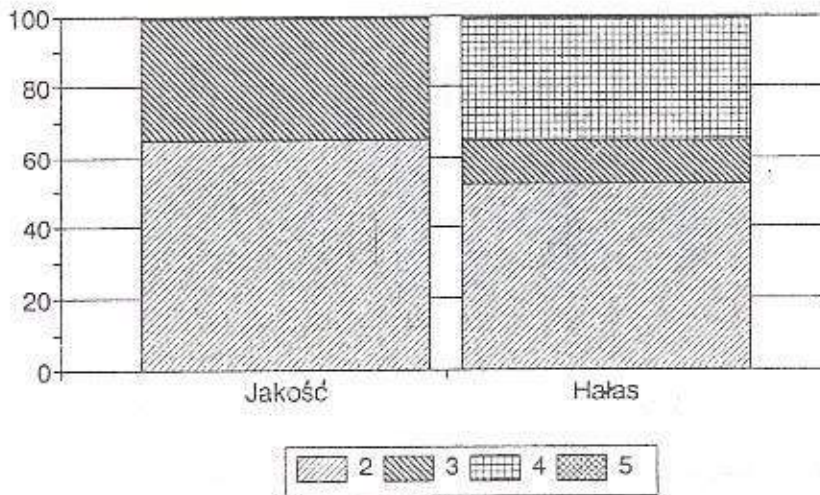
Jak pokazano na ryc. 3, lokalizacja większości krakowskich hoteli (10) w samym centrum - w stosunku do zabytkowego centrum (Rynek Główny, Wawel) - jest dla turysty bardzo dogodna. W znacznej odległości od centrum (inne dzielnice) jest położonych tylko 5 obiektów. Ponieważ w Krakowie różnego typu obiekty związane z kulturą są rozmieszczone w całym mieście to ocena lokalizacji obiektów noclegowych w stosunku do nich jest inna niż ocena ich lokalizacji w relacji do centrum. Ostatni słupek na ryc. 3 pokazuje, że w Krakowie miejsc przeznaczonych do czynnego wypoczynku jest bardzo mało lub są położone poza centrum miasta; aż 19 obiektów oceniono poniżej 4 (dobry).

6. Jakość bliskiego otoczenia

Bardzo źle wypada ocena stanu środowiska w bezpośrednim otoczeniu badanych obiektów. Niemalże zanieczyszczenie, pochodzące z zakładów przemysłowych i pieców opalanych węglem, oraz duży ruch samochodowy spowodowały, że w większej części obiektów (15) stan środowiska oceniono na niedostateczny. Zanieczyszczenie Krakowa jest tak wielkie, że praktycznie niezależne od lokalizacji

obiekty. 8 ocen dostatecznych wynika z umieszczenia tych obiektów tam gdzie brak większego ruchu samochodowego. Oceny natężenia hałasu wypadają lepiej, chociaż również duża jest liczba ocen niedostatecznych (ryc. 4), wynikających głównie z braku obwodnic i ruchu tranzytowego przez środek miasta.

Źródło: badania własne.

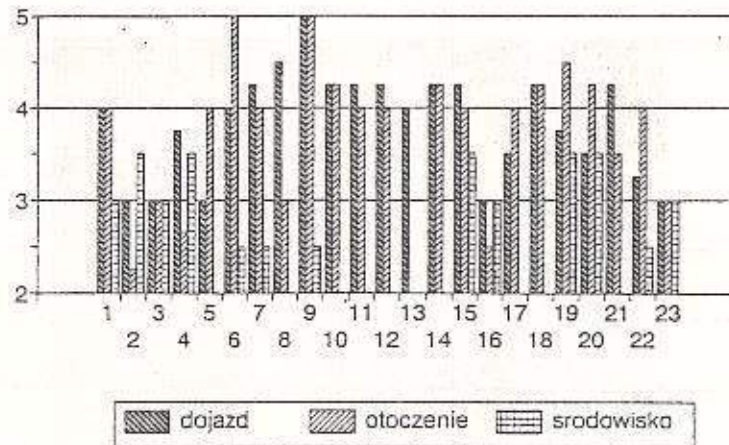
Ryc. 4. Jakość środowiska w bezpośrednim otoczeniu badanych obiektów

7. Wnioski

W przeprowadzonych badaniach podjęto próbę globalnej oceny lokalizacji obiektu noclegowego. Została ona wyliczona jako średnia poszczególnych ocen. Jak wynika z ryc. 6, oceny te zawierają się w przedziale od 2.8 do 4.2, a średnia ocena przeciętnego obiektu wynosi 3.8. Można się zastanowić czy jest to dużo, czy mało. Na ryc. 5 przedstawiono średnie ocen dojazdu, otoczenia i jakości środowiska dla 23 badanych obiektów. Łatwo zauważyć, że względnie wysokie oceny mają dojazd i lokalizacja (otoczenie), a bardzo niskie środowisko. Średnia dla wszystkich obiektów za jakość środowiska wynosi zaledwie 2.6. Jak należy sądzić, ten stan w najbliższej przyszłości nie ulegnie zmianie, gdyż eliminacja zarówno hałasu, jak i zanieczyszczenia środowiska jest w Krakowie bardzo utrudniona. Dążenia do ograniczenia choćby tzw. niskiej emisji pochodzącej z pieców opalanych węglem w centrum miasta, napotykać na bariery w postaci braku pieniędzy i źle

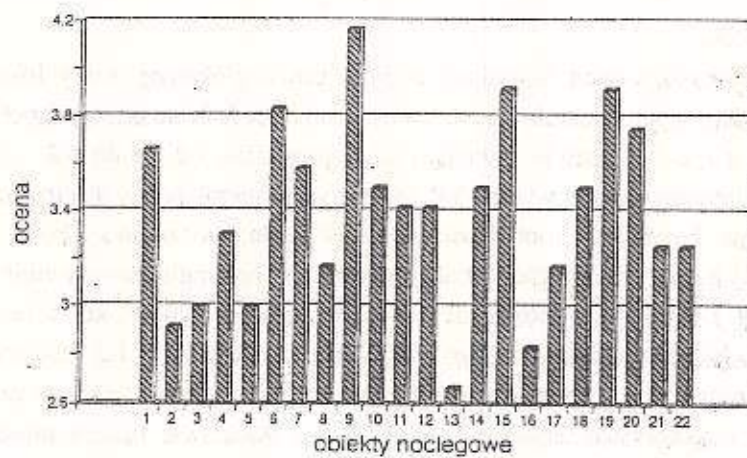
rozwiniętej sieci gazowej. Próby przeniesienia ruchu tranzytowego z miasta poprzez budowę południowej obwodnicy doprowadziły do zbudowania tylko części tej tak potrzebnej inwestycji. Stworzenie strefy ograniczonego ruchu w obrębie obwodnicy przesunęło ten ruch jedynie na inne ulice.

Źródło: badania własne.

Ryc. 5. Średnie oceny poszczególnych cech badanych obiektów

Źródło: badania własne.

Ryc. 6. Kompleksowa ocena "jakości lokalizacji" badanych obiektów

Wobec powyższego nowe obiekty noclegowe powinny być lokalizowane na terenach poza zanieczyszczonym centrum miasta. Z drugiej jednak strony należy ten warunek pogodzić z postulatem dogodnego ich położenia względem centrum miasta i ciągów komunikacyjnych. Jak widać na ryc. 1, większość obiektów w Krakowie to duże i bardzo duże hotele, w których jest blisko 80% wszystkich dostępnych w mieście miejsc noclegowych. Należałoby się zastanowić czy nie lepszym rozwiązaniem byłoby powstanie małych i średnich hoteli oraz pensjonatów, które mogłyby być rozmieszczone na terenie całego miasta.

Piśmiennictwo

- [1] Borys A., Elementy teorii jakości, Warszawa 1980.
- [2] Komak A., Ekonomia turystyki, PWN, Warszawa 1979.
- [3] Król A., Elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej, Instytut Turystyki, Warszawa 1979.
- [4] Przybyszewska-Gudelis R., Zasady planowania zagospodarowania turystycznego miejscowości o znaczeniu krajoznawczym, Instytut Turystyki, Warszawa 1987.

The first part of the document is a list of names and titles, including:

 Mr. J. H. [Name], Secretary

 Mr. [Name], Treasurer

 Mr. [Name], [Title]

 The second part of the document is a list of names and titles, including:

 Mr. [Name], [Title]

 Mr. [Name], [Title]

 Mr. [Name], [Title]

The third part of the document is a list of names and titles, including:

 Mr. [Name], [Title]

 Mr. [Name], [Title]

 Mr. [Name], [Title]

The fourth part of the document is a list of names and titles, including:

 Mr. [Name], [Title]

 Mr. [Name], [Title]

 Mr. [Name], [Title]

The fifth part of the document is a list of names and titles, including:

 Mr. [Name], [Title]

 Mr. [Name], [Title]

 Mr. [Name], [Title]

CONTENTS

<i>Introduction to the Problem of Functional Valorisation of Environment (Stefan Żmuda)</i>	3
<i>Roman Kowalski: Survey of the Methods for Evaluating the Natural Environment</i>	7
<i>Marian Nowakowski, Ireneusz Kwiecień: An Attempt to Systematic Evolution of Environment for Tourism and Recreation</i>	
<i>Grażyna Kołomyjska: Biopsychical Needs of the Human Being in Regard to the Natural Environment</i>	33
<i>Adam Mrocza: Bioclimatic Conditions of Restoring Good Health State</i>	47
<i>Krystyna Krauz: The Values of Vegetation Cover for Restoring Good Health State.</i>	61
<i>Wacław Rettinger: Usefulness of Hydrographic System for Tourism and Recreation</i>	75
<i>Stefan Sacha: The Role and Importance of Scenery for Tourism and Recreation</i>	89
<i>Maciej Mazur: Limitations of Touristic Values of the Environment</i>	99
<i>Marek Łabaj: Sequential Methodology of Programming Recreation Facilities</i>	107
